

4. 278

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

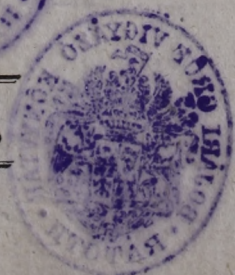
TÖBB TUDÓSSAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS

F. A. MOLNÁR SÁNDOR

ÜGYELÉSE ALATT.

XV. KÖTET.

528

PESTEN,

WIGAND KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK SAJÁTJA.

1833.

30 178

I R A T O R

OLVASSNI ES TUDNI MERTO

MINDEN AGYDOL

Csak minden oldalú vizsgálat által lehetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Gróf Széchenyi István
Hitel.

A MAGY. TUD. AKADEMIA
VIGYAZO FERENC
KONYVTARA
8554 sz.

Nyomtatva Landerer Pesten.

FOGLALAT.

	lap.
A' nemzeti theátrum. Horvát Endrének. Horváth Elek	1
Tasso hamvaihoz. Bellicz Jónás	4
Az aszszony polgári tekintetben	5
Báthory Kristóf fájdalom! sikeretlen szavai Zsigmond fiához. N. Takátsi Horváth János	21
II. Károly angol király szerencsétlen napjaiból. (Historiai töredék) Sebők	22
Népdal. Közli Ligetfy Andor	28
A' számolási közbepótlásnak (interpolatio) a' vízjelelőkre alkalmaztatásáról. Vásárhelyi Pál	29
Szerelem és barátság } Árvafty Béla	36
Egy íróhoz	
Könnyvirágok Linon menyaszszonyi koszorujába 1830. Kapuy Károly	37
Pierre apó, egy öreg katona Napoleon testőrseregéből Egyiptomban 's a' touloni tábortanyán. F. A. Molnár Sándor	44
Pályafutás. Árvafty Béla	51
Rejtett szó. Alföldy Károly	—
A' tudományos miveltség szegénységéről TT. Balogh Pál ur által a' Sas czimű folyóírás IV. köt. 144. lapján tett rövid említés után, 's ezen szegénységnek okairul. Igaz Natanael	52
Francia táborküldet Algir ellen 1830-ban. Németből. (Folytatása következik) Ligetfy Andor	66
Az öreg sugó. Marsano Vilmos után. (Folytatása következik). F. A. Molnár Sándor	92
Könyvvizsgálat. Szirty	138
Népdalok. } Ligetfy Andor	151
Régiség. }	152

A nemzeti theátrum.

Horvát Endrének, Árpád lelkes írójának,
barátomnak.

Endre! kinek hő érzését csókolja baráti
Szivem, móta nemes tüzzel buzdítani kezdéd
A' viadalra kikelt buzogányos nemzetet, Árpád
El nem korcsosodott onokáját. — Most is azon tűz
Lángol még benned, 's lángolni fog, elhiszem, addig,
Mig a' sárga hajós Styxnek partjara ki nem tesz.
Áldom szent hevedet, melly most is honja javáért
A' nemesebb szívü hazafit serkenti: hogy ezres
Almodozásából keljen fel, 's sirba hanyatlott
Őseinek lelkét megújítva nevelje szívében;
Hogy tegye azt, mi dicső lángfénybe borítja hazáját;
Nemzeti játékszint építsen, melly vetekedjék
A' London 's Paris olly rég bámult büszke falával. —
Oh, csakugyan van-e, kit felgyújtott szittyai lantod?
A' ki velünk született nagyságunk tudja becsülni,
'S szunnyadozási között még nemzeti érzete lévén,
Tudja, hogy Árpád szép maradékit nem csupa vérrel
Nyert koszoruk, nem dus kincsek, nem meszsze kiterjedt
Birtokok és zsirosult telekek teszik egybe azokkal,
Kik magokat jelesebb nemzetnek hirdetik: — a' nyelv
'S szívmevelés és a' léleknek csinosodása
'S a' jó erkölcsnek pallérzottsága tehet nagy
Nemzetet; ezt pedig a' játékszín adja előnkbe.

Itten kellemetes színben tündökleni látod
A' virtust, 's álarczától megfosztva meztlen
A' gonosz indulatot, 's ezt futni, követni tanít azt.
Itt Codrust látod, mint váltja fel a' fejedelmi
Öltözetet, hogy honjáért a' delphusi jósló
Nyelve után nekiszánt szívvél fellelje halálát.

Ott három De ciust véreben fürdeni láthatsz,
 A' kiket a' haza szent szeretése tesz áldozatokká,
 'S Róma szabadságát élőknel többre becsülik.
 Itt elejíd fényes tettet felgyulva tekinthetd:
 Bátorit és Kinizsit fegyverbe övedzve találod,
 'S izmos markok alatt, bámulsz, mint hulladoz a' sok
 Ellenség, ki magyar földünkre rohanva veszélyt szórt;
 Itt kised seregét Sziget oltalmára kitörni,
 És elszánt szívvél sokkal több elleni sorját
 Bajnoki vágással vért ontva kinyittani látod
 Zrinyit, 's valljon honszeretet nem gyújtja-e lelked?
 Vagy dicsekedve, hogy e' nagylelkű hős is apád volt,
 Érzed-e, avvagy nem, mit térszen lenni nemesnek?
 És ha azont érzed, nem vágysz vetekedve követni?
 A' Magyarok fényét, nemesinknek ritka reményit
 És keserűn siratott kedves Lajosunkat elesni
 Látsza Mohácsnál itt, 's a' visszavonás veszedelmét
 Kedvtöltés közt a' játékszin nemde tanítja? —

Tedd ide a' szentebb érzést, az atyákhoz, anyákhoz
 A' jótévőkhez, 's kik szebb szerelemnek ölében
 Öszvekött szívvél gerjednek párosodásra,
 És Hymen oltarán óhajtott ezéjlok elérték;
 Végre: kiket rokon éreztü szeretetnek özönje
 Tiszta barátsággal különöz, láthatni mulatva
 A' játékszinen gyönyörűn terjesztve előnkbe.
 Majd Aeneást, mint viszi görbedt vállain édes
 Atyját Ilion elpusztult düledéki között ki;
 Majd a' római tért számos seregekkel elöntött
 Coriolánt, mint meglágyula az édes anyának
 Látásán, 's boszszus mérgéről a' haza ellen
 Felmondván, seregét Rómától visszavezérli.
 Majd a' római lány hivségét látod elődbe
 Adni, mikép a' fogságban szoptatja szerelmes
 Atyját, 's ime kitől éltét veszi, éltet ad annak,
 A' mikor élte telén nyílt sirja ölelni akarja.
 Mind ezek a' példák nem buzdítgatnak-e valljon
 A' játékszinen kötelességedre szüldhöz?
 Minden virtusok itt eleven példában adatnak
 A' követésre fel, és gyönyörűség közben az erkölcs
 És az erőny magasabb szent pályájára vezetnek.

Nemde ezek hasznát a' játékszinnek eléggé
 Bébizonyítják már? De nagyobbat mondok ezeknél!
 A' nyelv, csinosodás kristály forrása is abból
 Serkedez. — Am mindennapi szét nem hallani ottan.

Konyhaleány, inas és kocsis ámbár gyakran előjön,
 Konyhabeszédet nem hallhatsz, csinosítva enyelgnek
 Mindenek ott, 's ajakid rá szoknak eszedbe se véve.
 Fellengős ajakát a' hősnek, gyenge, enyelgő
 'S olvadozásra hozó lágy szózatit a' kegyeseknek,
 Fellegben repülő hangját fejedelmi nagyoknak,
 Tüzképen ropogó nyelvet, hahogy indulatos szóll,
 Bámulsz a' játékszínen 's vetekedve tanulhatsz.
 Ósi szokás, ruha, kény! — mi deritheti jobban egünkre
 Lételeidet, melly már látszott elenyészni magában,
 Mint a' játékszin? Eleven példányban előtted
 Állani látsz sok század előtt élt bajnokot, annyi
 Század előtti jeles szép nemzeti öltözetében:
 A' vér, melly vízzé nem válhatik, erre hevül, forr,
 És idegen foszlány köntöst gyűlölteti véled,
 Nemzeti öltözeted kedvet lel előtted ujonnan
 És viseled. 'S valljon, nem vészede-e észre, miképen
 Gyul a' nemzeti tűz kebeledben? — Példa tanít 's vonz.
 Eddig szép kegyesink idegen rámára szörített
 És idegen nyelvü 's hangu énekre szorultak;
 Tördelték, marták, 's melly kincs van rejtve tulajdon
 Nemzeti százszor szebb dalainkban, vélni ki tudta,
 Mig a' játékszin nem adá tudtunkra? 'S minő szép
 Kellemetes hangu dalolójink vagynak azolta! —
 Ott, hol előbb nagyaink kegyszüzei német, olasz, francz
 Énekeket döngtek; most szép magyar ömledezéssel
 Zengedez ajkaikon gyönyörün a' nemzeti dal 's nyelv.
 Hol vagyon olly nemzet, melly játékszinre nem aggva
 Nemzeti létének sirját maga ássa? 'S Magyar! — te
 A' nagy nemzeteket nem vágysz-e követni? — Mit alszol? —
 Ébredj! — nagy példák kénytetnek tégedet arra.
 Nézd Európa jelesb országit, lelsz-e csak egyet,
 Mellyet nemzeti játékszin nem kellemesítne?
 Avvagy nem tartod magadat nemzetnek azok közt?
 Nemzeti játékszint építs, mi kis áldozatodba
 Jóhet az? — óh építs; de hogy erkölcsiskola legyen,
 Arra legyen gondod, 's a' nemzeti boldogulásnak
 Talpköve készen van; — maradéink áldani fognak.
 Fel ne ereszs ollyant játékszinedre, ki vásott
 Erkölcsesel birván, kenyerét vesztette; — jeles fi,
 Tüzelméjü legyen, jámbor, nemes érzetü, tiszta,
 A' ki nemes virtust oktatni akarja enyelgve.
 Szép tudományokkal birjon, koldulni ne mérjen;
 Mert a' büszke Magyar ez főkép diszteleníti.
 Nemzeti csinosodást 's lelket terjesztetni 's virtust,
 A' játékszinnek minthogy fő czélja 's aránya:
 Szégyen-e, bármi jeles vér fajja vagy, arra kilépned?

'S mondsza : gyalázatos az 's alacsony, ki ez isteni szent ügy
 Oltárán áldoz, 's sokkint mondhatni bolondnak ?!! —
 Oh vajudott eszűek! meddig burkozza tudatlan
 Lelketek e' vakság? — az olasz, francz, német, az angol,
 És más nemzetek is szavatokkint nemde bolondok?
 Hellász régi dicső fíjait mondhatja bolondnak,
 Vagy nagy Róma jeles hősit, ki nem érti, mi nagy 's jó!!?—
 Oh Magyarok! szünjünk már elveitéletek és az,
 Ósághoz ragadó vakság békójira törve,
 Csinosodásunknak vadon ellenségei lenni! —
 Ah! — de kinek szóllok? — Sokan, elhiszem, érteni fogják,
 Mért buzog úgy lelkem, 's e' rendeket édes örömmel
 Olvasván, rokon érzetöket kapcsolni enyimhez
 Fogják; — óh! — de ezek, mint én, csak buzgani tudnak,
 Es segedelmet nem nyujthat jövedelmi hijányok.

— — — — —
 — — — — —
 'S a' Magyarok számüzve hazájok térein itt ott,
 Romladozott pajták alacsony szugolyába vonulnak,
 'S öszveszedett gyülevész társokkal holmi galádka
 Játékokkal unatják a' nemesebbre szokott fült.
 Ti nagyok! — Oh csak ti, kiket a' nem csalfa szerencse
 Gazdag bőséggel halmoz, ti lépjetez itt fel,
 Nyujtsátok károtok, 's mit más mulatásra örömmel
 'S számba se véve kidobtok, azont csak részben is erre
 Fordítván, honnunk boldogságára tegyétek,
 'S a' hálás maradék áldást fog hinteni rátok.

Hála neked szeretett Endrém, ki buzogva hazáért,
 Itt is megmutatád magyaros szép lelkedet. — Áldás,
 'S méltó boldogság legyen érte valódi jutalmad!

HORVÁTH ELEK.

Tassó hamvaihoz.

Sorsod ijeszt, Tassó! hogy költő lenni ne vágyjak,
 Mert lám verseidért koldusi botra jutál!
 Mécsre valód sem lévén, macskádnak könyörögtél,
 Gyertya gyanánt szemeit hogy meregesse feléd.

BELICZ JÓNÁS.

Az aszszony polgári tekintetben.

Meglehetős hosszas tapasztalásomnak, gondolkodásomnak nagyra nevelt maximája ez: „hogy minden elválasztó történetben, melly a' mi földünket vagy megrázta, vagy megegyengette, a' férjfié volt az erő, a' fészítő tűz az aszszonyé, bárha sok helyen a' történet ezt a' tüzet hámva alá takarta is.“

Csapodárnak tetszhetik ez az állítás mindennek, a' ki csak hámozta is a' világ történeteit, annyival inkább annak, a' ki abba mélyebben tekintett; de hogy azt ne gondolja valaki, hogy ez az én állításom mint valami hizelkedő folyó fü, vagy repkény, ugy kanyarog fel az aszszonyi hajlékony érdemre, imé megmondom jó előre, hogy sem aszszonyimádó, sem aszszonygyűlölő nem vagyok, — egy két aszszonyi rény térdre nem buktat, egy két aszszonyi mocsok, vétek meg nem szalaszt; — angyalt, Istenaszszonyt köztök soha sem láttam, valamint ördögöt, Furiát sem, — 's reménylem, ezen szerény kinyilatkoztatásom után sem a' kedvesébe angyalt foglaló szerelmes, sem az imádáshoz szokott szép kép az ágy alá nem vágja munkámat.

Süssmilch számozása szerént épen felét teszi az emberi nemnek az aszszonyi nem; sehol sem maradt el az aszszony a' férjfitől, ha a' napkeleti kegyes ábrándozó tűz Pachommal monostort építettett, 's ez által az egyarányt elbillenteni látszott: nyomban ott épült a' Nilusnak tulsó partján

rét megrajzolni, mert a' férjfi tüzte azt kalapja mellé, mint szokták a' szerelmesek a' szép kezek által leszakasztott virágot, a' férjfi tüzte kebelére az érdemcsillagot, mint a' fővezér az egész sereg vitézségét. Mihelyt csak valamennyire ritkult is a' nemzeteknél a' zajos férjfiui munkásságnak füstfellege, ott látszott annak háta megett az aszszonyi tüzelő hatalom, mint a' pattantyusoknak égő kanócza. — Megigazolja állításomat századunknak aszszonyos képe, hol az aszszony a' férjfiival egyenlő lábba kapván, külömbiség nélkül él legszebb igazainkkal, — hogy méltán e? én azt mondom, hogy méltán, mert mindegy, akár ő él véle, akár a' hozzá leaszszonyosodott mai férjfi, — 's a' papucs nyomása egyebet nem adhat szegény bajtárs! szádba, ennél a' nevezetes sohajtásnál: *merito caedimur!* Mert gyengeségünk adta kezekbe a' mi hatalmunkat megnyeső szekerczét. — A' ki igazait védeni nem tudja, sőt másnak játsza kezébe, szolgáljon. — Örömet két kézzel odaadjuk mindenünket hazám szépei! oda még tollunkat, oda kalapunkat is — a' mit már széltire birtok — csak a' spartai széppel önérzéssel telve elmondhassátok: „Egyedül mi vagyunk méltók arra, hogy a' férjfiakon uralkodjunk, mert egyedül csak mi hozunk a' világra férjfiakat.“ — Mert tudom, magatok elpirulnátok, ha férjfiakon kellene uralkodnotok; — hiszen ugyis eldugva ti munkálódtok, mi utánatok mozgunk, mint a' drót után a' báb, magunk árulnók el mesterségünket, ha ezt titokban nem tartanók. — Melly sok reszkető kézből kihullana a' kormány, ha az aszszonyi vizsga szem annak sütyedését meg nem látná, 's az igazgató helyett nem igazgatná? Hány kalapot hullatott volna el az ide-odabillegő tökfő, ha azt az aszszony mélyebben nem nyomta volna a' fa Jankó fejébe? *Cape nasum* bajtárs! —

Mind ezek mellett is igen nehéz az aszszony-nak polgári tekintetben helyet szabni, igen nehéz kihatásának körét kijelelgetni, mert minden polgá-

ri alkotmány, természete szerint hol kiljebb fejlesztette, hol öszvébb szoritotta. — A' pallérozatlan erő, hol egyéb tulajdonság a' férjfin erőnél nem volt, szükségesképen elnyomta a' gyengébb aszszonyt, — a' pallérozott erőtlenség egyenlővé tette mind a' kettőt, a' férjfit pulitotta, velőtlené tette, az aszszonyt meghagyta erőtlennek, 's ma már alig van egyéb különbség közöttök a' ruhánál, csuda e, ha per alatt vagynak szépapai és nagyapai igazaink?! —

A' történet maga megvalósítja ezt az igazságot, minden társaságban, melly csak valaha virágzott és kóróvá vált, melly magasra nőtt, és ujra lekonyult, a' férjfi erő fogytával nőtt az aszszonyé, ('s mindenütt a' hol az aszszonyi szabad kény zabolátlankodott, fenékkal kellett felfordulni a' volt rendnek. A' hol csak csupa láthatatlan befolyása volt az aszszonyi nemnek a' közönséges dolgokba, ott boldog volt a' társaság, a' hol a' feljülfordult aszszony garázdálkodott és zavart, kevés kivétellel, ott veszni tért minden). — Nézzük ezen szempontból a' régi és mostani világ előkelő nemzeteit — micsoda személyt játszott az aszszony polgári tekintetben mindenütt. Bizonyosan egy szép sem lesz olly dőre, olly hiu, hogy a' vén, a' tisztes történet személyébe egy üres fecsegőt, egy csapodár farkcsóválót postuláljon.

A' Görögökön kezdem, a' Zsidókról ezt jegyezvén meg: hogy itt együttkalandozott az aszszony a' férjfiel mindenütt, szabadon élt a' maga igazaival, mert a' vallás a' férjfi oldalából faragta őtet ki, 's e' szabta meg neki a' társ, nem pedig a' jószág neve alatt a' társaságba lehető befolyását. — A' többi napkeleti nemzetek gyarmatjaiból olvadt öszve az egy görög nemzet. Ezt a' keleti nemzetek kivonatját (extractus) kell végig pillantanunk, mert ez előtt alig találunk valahol tartósságot ígérő polgári alkotmányra, itt is csak diribben darabban láthatjuk az aszszonyt, a' mint néhané-

ha a' történet láthatárán egyegy tűzvonásba fel-repment.

A' legelső szállítók közül a' ráczországi Orpheus már béillett volna egy mai szabásu, vagy akár a' vitézkori őrjöngő szeretőnek, kik a' holddal és csillagokkal veszekednek egy sohajtásért, egy pillantatért; ez elvesztett Euridicéjét még a' pokol alsó gyomrából is kikutatta, 's erővel fel akarta hozni hazájából — a' mint a' mese tartja. — Akármennyi légyen igaz ebben az ábrázolatban, már itt az aszszony úgy jön elő, mint egy férjnek boldogító tulajdona, mellynek birásáért egy poklot is meggazol, de ugyancsak az imádás tárgyává lett aszszony itt is maga czáfolja meg a' neki többet adott Orpheust. A' dühös szarvat 's kalapot nyert Bachák — mint az újabb időben a' párisi haláruló kofák — az őket uralkodni engedő Orpheust széljeltépik. Szerencsére nemcsak rácz Bachákból állott a' gyarmat, 's így a' férjfiakat fenyegető gynarchia a' több görög szépnek mérséklete után újra az atyának, az anyának, a' patriarchális háztartásnak korlátjai közzé szorult. — De nem egyszerre. — Brukker Phií. Historiájában azt jegyzi meg, hogy az aszszonyok azért köszörültek körmöt Orpheus ellen, mert ez kicsapongó szabadságokat szorítani akarta, hogy mint tettek ők ezen szabadságokra szert; miért okoskodnók ki az akkori idők természetéből, — mellyből Orpheusnak egyik ministere sem irt tudósításokat, — az okokat? Én azt tartom, nagyon eltaláljuk, ha azt mondjuk, hogy a' férjfiak gyengeségein épültek fel szabadságaik, — mint ma is. Próbálja csak ma is a' kappanférjfi megmutatni a' háznál, hogy övé a' kalap, vagy megtépődik, vagy az ágy alá — a' gyengeség asylumába — hátrál. — Orpheus is egyszer hátát alá adván pokolból visszakivánt terhének, másodsor, mikor meg akarta mutatni, hogy férjfi, nyaka beleszakadt.

Úgy látszik, hogy Prometheusnak meséje

is ebből a' periodusból került ki, minthogy az égből tüzet csent sáremberibe, — Jupiter egy egész szelencze orrtekerő átkot szóratott az emberi nemre egy szép aszszony által. — Mindezek arra mutatnak, hogy nagy és csipős személyeket játszottak még az előidőkben is az aszszonyok. — Annyi megmásolhatatlan igazság a' mesés görög világból, hogy a' szépnem fő tulajdonsága akkor is a' szépség volt, mert ez a' tulajdonság rajtok Isteneket csábitott, és az uralkodni vágyás kórsága — valamint ma is. —

Trója veszedelme után, hol már a' mesés világ rémjei tűnni kezdettek, kedvezőbb helyhezte-
téseken látjuk az aszszonyt. — Itt igazán úgy látjuk az aszszonyt, — mint mindenütt szeretné látni a' cosmopolita: mint anyát, mint házi aszszonyt. — Musonios és Hierocles együgyü, de szép vonásokat mutatnak nekünk a' Görögök házi boldogságáról, mert a' régi görög aszszony rényeit az otthonülésben és engedelmisségben helyhezik. — Plutarchusnál azt mondja Thucydides: „hogy az a' legjobb aszszony, kiről sem jót, sem rosszat nem lehet mondani;“ — viszont: „hogy az a' derék aszszony, kinek nevét és szépségét csak háza esmeri.“ — Természetes, együgyü, de felséges vonások! — hol! hol! talállak én fel titeket ma!? Mellyik angyal, mellyik ház az a' mennyország, hol ezek az angyalok laknak!? Lassan! ne rajoskodj! a' mai angyalokat temérdek trombitával találod meg csak, kik megsiketitnek, ha füled bé nem tapasztod! —

Mig Athéne a' többi tartomány elől tépte a' vitézség koszoruját, a' lesbuszi Sappho mondása szerént: „egy athenebéli szép is Pieriának rózsájából nem tépett — a' férj csak anyát 's gazdaszszonyt keresett, 's ha megtalálta, kész volt Uliaszszessel a' telhetetlen Calipszónak szigetéről rózsáji közül az epedve busongó szövőfonó Penelopének karjai közzé szökni. — A' látásokkal 's jövendőkkal vivó Cassandra odahaza

maradt, mint a' költő hölgy ma is tüzes versei között, míg Andromache anyai édes könnyekkel tölt szemmel nyujtotta Astianaxát Hektorának. Phaon Sapphójának csókjai közül az őszinte Melittára pillant, 's halhatatlanságát egy halandó csókért elpukkasztja, mintegy szappanhólyagot. — Melly olcsó a' halhatatlanság, ha azt a' czélt tévesztett szépség nyujtja! — Melly hideg! melly kísértetes az ölelés, ha a' férj csak szép lelket szorit magához! — Melly nehéz a' betű elől megszökött férjnek betűs feleségének karjai között megölő betűre akadni! — Mint mikor két egymásra fagyott hideg sophismával akarja a' bölcselkedő meghatározni, hogy mi a' szeretet! —

„Az athenebéli aszszony egész munkásságának körét a' ház fogta magába, innen hatott ki tehetsége a' társaságra; polgári tekintetben is egyéb nem volt anyánál és gazdaszszonynál, ő neveli 's csinosgatja leányait, ő visel gondot fujaira. Soha a' háznál tartott lakmározásokon jelen nincs, annyi- valinkább házról házra nem kóvályog. Ritkán lép ki háza küszöbén; ha kilép: az egy szín fátyol rostélyozza kecséit, 's felhő háta megé vonul a' szépség, mellyet a' dévajság nap gyanánt szeret feltűzni a' bámulásnak. Mintszent tulajdona a' férjfiaknak, zaj nélkül a' hizelgés tömjénje nélkül aratja a' köz tiszteletet, 's egy hölgy megsértett becsületét egész nemzetek boszszulják meg.“ —

Haj! melly büszke volna a' magyar hölgy, ha az ő becsülete a' nemzet köz ügye volna, ha egy elcsábított magyar Ilonáért felülne (insurgálna) az egész nemzet, 's tiz esztendeig átsorogna egy vár alatt! — Jaj! de ki győzné a' sok felülést? Mellyik vitéz kötne kardot az elcsábított szépség mellett, midőn tudja, hogy ez által a' szépség maga lenne megsértve? — „A' szép idők, a' hajdani jó idők eltűntek!“ — így sohajt sok szép Ilona Párisnak csókjai közt; — „hol egy megaggott, hűségét megtört, javát elhullatott nyalánk aszszonyért, egy szarvas király nemzeteket csóditott öszve! engem

senki ki nem küzd! ki nem vált!“ — — — Miért édes Ilonám!? Mert — ma sokan vagytok! —

Mikor Sokrates Xenophonnál azt mondja, hogy: „az aszszonynak olyannak kell lenni a' háznál, mint a' köpüben a' királynénak;“ — szorosán megírja a' határt, mellyen kívül az aszszony megszűnik aszszony lenni legalább Görögországban. — A' mi szépeink királynék ebben az egész nagy köpüben, ők legszebbek, őket dongják körül a' herre Szardanapálok, az ő őrjeik felváltva a' munkás méhek kieresztett fulánkokkal reájok hordják a' hizelgés virágainak tarka porát, övék a' méznek színe, mégis többet kívánnak. — Mi meg is adjuk, mert megtagadnunk többé nem lehet. De hogy is ne? Hiszen Xenophon állítása szerént: „az aszszonynak szintugy mindenre van tehetsége, mint a' férjfinak, csak az erőnek és az ítéletnek (κρίσις) van hijával;“ e' két tehetség nélkül pedig ugy e lehetünk? —

Még a' költők szabad ege alatt is alig látunk az aszszonyban egyebet anyánál 's földi teremtsénel. Aeschylus, Sophocles, az aszszonyt egyformán szerető és nem szerető Euripides nem tudnak a' romános és játékszines aszszonynemesítéshez, istenesítéshez, angyalokba való oltáshoz. — Sophokles Deianirája — csak egy kimondhatatlanul szerető aszszony, kit épen ez a' szeretet tesz hibássá; — Euripidesnek Hecubája, Andromachéja egyik sem exaltált aszszony, egyiket sem röpenti az Olymposra a' szerző. Alig találunk nálok egyebet a' szépségen és az engedelmeségen kívül, a' mit dicsérnének, néha, igen néha a' hűséget. — Andromache szeretetből nem kél ki Hektora elien, midőn az idegen ágyban kelt gyermekeit nyakára hordja. — E' nagy dicséret! — Callimachus, ámbár ő későbbi, Ptolemaeus királynak szép Berenicéjét egyik epigramjában csak Charisnak nevezi, 's eddig van a' dicséret. — Ha a' költésben se volt egyéb anyánál, engedelmes, szerető szép aszszonynál, hát a' sokkal alantabb ál-

ló polgári világban lehetett e több? — Soha sem, ma sem lehet egyéb! — Legnagyobb ellensége a' szép nemnek, a' ki tőle többet kíván, mert meg akarja őtet szakasztani.

Sparta 's a' többi darab társaságok szabad társaságok voltak, hol csak a' hazaszeretet, a' vitézség, a' bátorság jöttek rényszámba, a' többiek csak annyiban fénylettek, a' mennyiben ezekkel közel, vagy távolabb voltak atyafiak. — Csudálni lehet, hogy az athenebéli Solon törvényei bárha egy szabad társaságot emeltek; mégis ezeknek a' férjet és feleséget tárgyazó ága monárcsiára mutat. Ezen törvény szerént egy a' férj, egy a' feleség — a' férj főbiró a' háznál, még a' páros élet örömeinek száma is a' törvény betűjétől függ; a' férjnek kezeiből csak ott veszi ki a' fenytéket, hol a' férj erőtlenebb, mintsem büntethetne; — az aszszony csak ott folyamodik a' törvény hatalmához, még pedig csak személyesen, a' hol élete veszedelemben forog, 's a' férjnek csak ott megy segedelmére a' felsőbb hatalom, hol az aszszony becsületét az erőszak nyomta el, — egyedül ennek megboszulása a' törvény dolga.

Az ifjak nevelésére sok törvényét olvassuk Solonnak; a' leányokról elveszi figyelmét, 's azt az anya kényére hagyja egészen. — Ez hát csak egy oldalas szabad társaságra mutat, 's itt az aszszony meg is maradt aszszonynak, 's hogy Athenének szépei sem a' szabad érzésben, sem más férjfielsőségekben, kevés kivétellel — a' férjfiakkal nem vettek el, ebben a' törvényalkotásban kell okát keresnünk.

Sparta Lycurgos alatt más személyt játszodtat az aszszonnyal. — Itt az aszszony egyarányban lebeg a' férjfiával. Itt egy a' neveltetése a' fiúnak és a' leánynak, gyávább és ocsmányabb vétek nem volt Spartában a' puhaságnál, szabad társaság nagyobb kárát egyegy véteknél nem is vallhatta, mint ennek, mert a' puhaságnak nyálkás éghajlatja alatt sem a' vitézség, sem az erő, sem

a' bátorság nem tenyészhet, ezek nélkül pedig a' szabad társaság nem egyéb egy félénk barátokkal tele monostornál. — Tudta ezt Lycurgos: — hogy hát a' puhaság mételetől megóvjá a' társaságot, a' puhaság edényét az aszszonyt kellett neki öszvetörni, vagy ujratereíteni.

Az aszszonyi erőnek ideálja a' férjfió, ehez kellett hát az aszszonyt felfeszíteni, hogy a' férjfit magához le ne huzza. Volt e itt neki egyéb eszköz kezében annál, hogy az aszszonyt férjfivá tegye a' lehetőségig, 's épen ez által fogyaszsa a' két nem között lévő attractiót — vonattatást. — Egygyé kellett néki tenni, mint a' physicusnak a' két különböző sarkot — polust — hogy ez által a' vonzóadás kisebbitődjék, semmivé tévődjék.

A' szüz együtt vivott az ifjuval a' koszoruért, együtt küzdött az erősebbnek eső tapsért. A' férjfi csak a' nála gyengébbet szeretheti nemi szeretettel, a' vele egyenlőt nem, mert a' szeretetnek kötelességeit eránta nem gyakorolhatja; a' férjfi, ha örömeit koldulása, nem pedig érdeme után nyeri: megveti azokat. Miért hül el ma is az első holnapokban a' szeretet? Mert térdre bukva kérte azt a' férj. —

A' szüzek, valamint az ifjak csupaszon birkoztak a' közönséges innepeken, ez által a' szemérem a' levetett ruháknál maradt mint csósz, — a' czéger nélkül való kecsék igazi formájokban látszottak, a' képzelet nem fürkészt a' léplek alatt, 's nem hazudta agyon a' kívánságot, — 's az agg legények csak azért voltak kirekesztve ezen paradicsomi jelenetből, hogy talán majd csupa ujjatlátás-kívánságból is nőszni fognak. Mi lett így a' spartai aszszonyból? Egy Hermaphrodita, egy Thireziás.

Lycurgos, hogy az ő társasága erős, agyas gyermekekkel szaporodjék, az apák igazait erőltette meg, az aszszonyról leszaggatta a' szelidséget, a' szemérmet, az engedelmisséget, 's ezeknek rongyaival aggatta bé társaságának hézagait, szakadozásait. — A' szabad társaságba népesség kíván-

tatott, ezt ó az aszszonyi rények elzálogosításán vársárlotta meg. — Nyert e vagy veszett, megmutatja a' következés.

De mind ezen csiklándós kedvezések mellett is alig volt az aszszony más Lycurgos társaságában, egy közönséges helynél, hol megjelenhetett boldog boldogtalan, egy communis rétnél, melly az egész közönségé volt. Ha a' kiapadt férj többé a' páros élet veteményes kertjét sikeresen nem öntözhetette, szabad volt egy másik férjjel feleséget cserélni, ha gondolta, hogy még e' mellett ura lehet az atyai nevezetnek. — A' kiszáradt spartai véntől fiatal felesége megkívánhatta, hogy egy szép fiatal férjfiaskodjék mellette, mint ma sok helyen Cicisbeók ezek a' házassági affixumok — ragasztékok. — Egy közhirü derék ember minden megsértés nélkül megszóllithatta a' férjt, nem volna e kedve reá ütött derék fiakat házában látni? — A' férj helybehagyta, 's az ígért gyermek annak idejében megérkezett.

E' fészekben keltek ki a' későbbi visszaélések, e' fészekből reppentek ki az anyányi feslettségek, mellyek Spartának pusztulását hozták szárnyakon, de ugyan lehetett e ez másként? Az aszszony kicsapó szellemének fő vonása az uralkodni és tetszeni vágyás, a' férjfit kell neki hatalmában tartani tudni, külömben szabadsága a' férjfi kénye, még szeretete is—ez a' mindenható talismán—kötelességgé válik, mellyet a' parancsoló férjnek fizetget. — Nagyon tudja ó ezt, 's a' melly eszközt csak kezébe ad a' törvény és a' mesterség, mind azt erre a' célra utasítja, 's öszvetört szabadságunk romain, igazaink öszvetépett oklevelein, pennánk, kalapunk öszvetiprott rongyain kaczagva mutatja nemének a' győzedelmi lobogót. Ó a' törvény által szükre szabott szabadságot eltágítja, a' mit az első törvény a' férj engedelmével engedett meg csak, azt rövid időn szabad kényétől függeszti fel, az erő és tekintet nélkül való elsőség nem egyéb lesz a' férjfin egy váz ijesztő öltözeténél, mellyet a' reá esmert vere-

bek utoljára bémocskolnak, elvész az egyarány a' társaság két fél része között, nincs az egy célra való törekedés; a' házi és polgári háboru minden háznál nagy lobbal ég, — egy szemes szomszéd reá üt a' rendetlenségre, 's mig a' két fél verseng a' hatalom felett, kalapja mellé tüzi a' harmadik. —

A' puhaság mérge, melly valamint a' tofana aszszony-készítmény elfutja az egész nemzetet, 's hajdan virágozott nemzetek ennek a' Circének mérge után hosszú vázformákban, exaltált szunyogok, eléhezett herék képeiben jönnek elő, — egy izmos, egy fürge gyermek előjön Nagy Sándor kópében, 's egy kalaplegyintéssel elsepri az egész árnyék-nemzetet.

Plátó, Xenophon, kivált Aristoteles idejében már sirni lehetett az aszszonyi rények hamvedre felett. — A' szépség nem egyéb volt egy kerítő aszszonymnál, melly annál hiresebb volt, minél többnek szolgálhatott, — a' szépség, ez a' remek tulajdon, nem volt egyéb egy fecsegő kalmárlegénynél, ki portékájit legdrágábban adta, — az okosság nem egyéb volt nádméznél, mellyel a' szépség behintődött, hogy annál kapósabb legyen. — A' görög szépnek lángesze nem egyéb egy fáklyánál, mellynél a' hóduló lepke férjfinem öszveégett. — A' házasságtörés elsőséget nyert a' tisztaság felett, egy-egy szép és vitéz ifju ezer széptől irigyeltetve hevert a' szép Chelidonis karjai között, 's a' legerősebben álló aszszonyi rény elbukott a' szép Akrotatonak egy hunyorítására, egy szép aszszony, egy szép vitéz cuncta supercilio movebant.

Pyrrhos Spartát ostromolja, bajnokainak sátorai messze fehérlének az elaszszonyosodott város falai alatt, Kleonymos, a' boldogtalan Kleonymos a' szép Chelidonisnak férje, kiszökik hazájának falai közül, fegyver és sisak nélkül vezetődik Pyrrhos sátorába, komoly pillantatja boszszut eseng az ostromló sereg vezéritől.

Pyrrhos. Mi kerget téged ki Spartából, hol a' férjfinak olly nagy szükiben vagytok?

Cleonymos. A' maró guny, hogy egy aszszonyt birni nincs tehetségem, kit a' törvény pajza alá rejtett a' férj boszuja elől.

Pyrrhos. Gondolod, hogy merném a' régi Spartát ostromolni, ha nem tudnám, hogy a' mostani nem egyéb egy gyneceánál? — Én csak fél nemzettel mérkődzöm. —

Cleonymos. Hibázol, még Sparta egészen el nem lankadt, még egy csepp viz kell csak, 's ez a' lehervadt virág uj diszibe egyenesedik fel! — Még Spartában erő van! csak alvó félben van az aszszonyok ölében a' vitézség, egy köz szerencsétlenség, melly őket álmckból felrázza, meglásd, a' puhaság csak egy rövid álma volt az oroszlánnak.

Pyrrhos. A' megégetettnek utolsó erőlködése, melly után öszverogyik — a' nyakára, hogy többé fel ne állhasson.

Cleonymos. Király! Sparta korántsem a' százgyermekes Priamus, — aszszonyaink korántsem a' Laresek háta megé buvó Hecubák. — Haj! egy hölgy van még ott a' falon belől, Chelidonis, ki engem hajdan szeretett, ez Sparta palladionja! hiszed e, hogyha ez felkél a' vitézek előtt, 's magát a' legvitézebbnek igéri jutalmul, te egy sereg örülltet fogsz kardot köszörülni? —

Pyrrhos. Ugy — hát te a' szép Chelidonis férje vagy? Annyi sok aszszonyimádók között egy aszszonyellenség! — Egyedül csak te tőled félhettem volna a' falakon belől. — A' többit egy aszszony meghódítani tudta, hát Pyrrhos?

Cleonymos. Király! tétess sisakot fejembe, a' legkeményebb aczélú kardot adasd kezembe, ha hazám mellett küzdő vitézségemnek dija a' szép Chelidonis nem lehet! — ám lássa a' haza — ők nem a' hazáért vivnak, egy aszszonynak bérbe fogadott bajnoki — én ezek közül számüzödtem. — Hazám mellett hát el nem eshetem — — — 's a' t.

Ebben a' beszédben hiv képe van festve a' spartai szabad társaság haldoklásának, — ha vala-

melly nemzet elvesztette a' felőle való vélekedést, mellyet hajdan az atyák vitézsége nyert, — omló félben áll az, mint a' boltozat, melly alól az oszlop kimállott.

Sparta csakugyan kiállja Pyrrhos ostromát, 's a' szép Akrotatost maga a' nép vezeti Chelidonisnak karjai közzé, hogy férje vérét lemossa a' szeretet, 's azok a' karok szorítsák a' feleséget, mellyek Cleonymost leverték! — Itt hazaszeretet többé nincs, Cleonymos minthogy férj nem lehet, hazafi sem akar többé lenni, 's egy dévaj aszszonynak hitszegését az egész hazán akarja megboszulni. — Melly olcsó a' haza! — egy aszszony pillantatja adhatja, el is veheti. — Belől Spartában a' legszebb puhaság a' jutalma a' vitézségnek, olyan jutalom, mint Dózsának tüzes koronája, mind a' kettő alatt öszveég a' vitézség. —

Az igaz, hogy Lako ezt adja okául annak, hogy Spartában törvény nem volt a' házasságtörés ellen hozva, hogy a' házasságtörés hallatlan dolog volt Spartában; — de én azt mondom, minek a' törvénytáblára metszeni a' törvényt, a' tilalmat, mellyet más helyen ugyanazon törvény szabadosnak állit? — Az igaz, hogy csak a' férj engedelmével. — Spartában Lycurgos törvénye szerént szabad volt a' feleségcsere, hiszen ez maga privilegizált házasságtörés. — Az egy Chios szigete felől mondja a' történet, hogy ott hétszáz esztendeig a' paráznaságnak és házasságtörésnek hire sem volt; — én ezen datum mellett jót nem állok, bár igen sokat tartok is az aszszonyi rény felől, meg lehet, valami könnyü ész játszott itt, 's azt az időt értette ezen a' hétszáz esztendőn, mellyben a' sziget lakatlan pusztá volt még, — ámbár e' csak hozzávetés. — Szépeink döntsék el a' dolgot, aszszonyaink ítéljenek itt magok szivek verése után, — lehetett e' ennyi ideig böjtölni egy társaságban a' házasságtörésnek? —

Én a' történettel tartottam, ezzel a' fillenteni nem tudó, legalább nem akaró öreggel; igen szeret-

tem volna hizelgőbb vonásokat szedni öszve Görögország szigetein, igen szerettem volna ennek a' bájos országnak virágain egy szép koszorut kötni, 's feltenni az aszszonyinak mint polgárnak fejére; de hacsak magát az aszszonyt nem tettem volna maga magára, én egyéb virágot, melly a' rényes polgári világban nyitott, nem leltem, ezen az egyen is csak az egy szépséget találtam.

Megmutatta a' maga példáján Sparta, hogy az aszszonyuralkodás gynarchia alá zsugorodván, nem érdemlette többé, hogy más nemzetnek férjfiain uralkodjék. A' nemzetek egymáshoz való képestsége sokban hasonlít egy üvegbe töltött sokféle hig testekhez, a' legnehezebb, legsűrűbb legalól száll, hol az egésztest emeli, 's a' többinek fekvését meghatározza, legfeljül lebeg a' könnyű buborékokból öszvegyöngyözött hab, lassu pezsgéssel eltűn, eloszol, — lám az evaporált görög nemzetet alig képes már ma három óriás monarchia elébbeni állásába condensálni.

Még egy észrevételt el nem halgathatok: melly ugyan véleményem szerint az aszszonyra nem polgári, hanem lélektudományi — psychologicus — tekintetbe tartozik. A' férjfió hamvából pattan ki rendesen az aszszonyi erő legszebb szikrája, a' férjfiónek kell többnyire — hogy hasonlítva szóljak — rothadásba indulni, 's ebből sarjadzik buján az aszszonyi.

Spartának épen ezen kicsigázott — enervált — időszakaszában lehet az aszszonyt spheráján kívül repkedve látni, mintegy temérdek fényű üstökös csillagot. Itt láthatni sokszor, mint tapsol a' hölgy a' haza mellett elesett férjnek véres holt teste felett, itt csudálhatni sokszor a' görög anyát, mint büszkélkedik egyetlenegy fija sebeivel, ki a' haza oltárán esett el, mint áldozat. — A' Leuktránál történt véres csata után az özvegy hölgy, 's a' fiakat vesztett anya koszoruzva, 's örömének között járja az utszákat, a' ki semmit sem vesztett, lehajtott fővel irigylí amazok sorsát, mert ő a' ha-

zának nem adhatta oda, a' mi előtte legdrágább volt. — Az aszszony félig szüntelen ideáljai között evez, él és mereng. — Ha a' férjfi irigy erőnek köde oszol, 's a' felségesebb tulajdonok napjához az aszszony felpillanthat, — nézd meg itt az esengő aszszonyt, — képzeld hozzá az erőt, az állhatatos czélnak való tartást, az emberi legfelsőbb ideált benne csudáld, — ragyogó képzeleteivel együveolvadva, mint a' föld a' nap sugariba göngyölve, halad felséges utján, 's az embervizsgálónak meszelató csöve alig képes vele haladni fellengős utján! — Szépek! ha a' valóságnak hidegebb világában olly babonás állhatatosok volnátok, mint a' képzeletek árnyékországában látszatok — egy rendet letörülhetnének a' teremtések rendéből, egy szemet kivehetnének ebből a' nagy lánczból — az angyalokat; — én erősen hiszem, hogy ti vagytok az elesett angyalok.

Nagy Görögországban a' bölcselkedés — philosophia — szelleme atyafi volt a' szépnemmel; — Pythagoras oskolája több görög széppel dicsekedhetik, — Korinthosban az Archipelagos széljelszórt szigetein a' bölcsék vetélkedő társaira akadunk a' görög szépekben, — mint a' kilencz Muzsák, ugy ragyognak a' görög Olymposon a' kilencz költő szépek — Sapho — Corinna — — szép érzékeny lángelméjü szépek! — De ezeknek előhordása elvinne czélotmól, én az aszszonyt csak polgári tekintetben kísérem. —

A' görög szabad társaságok enyészte után az aszszony is visszavonult igaz körébe, becse ez által nőtt, mert a' férjfi őtet igaz alakjában láthatta. Sehol sem szebb az aszszony, mint a' hol többnek nem akar látszani aszszonynál. Az Alexandriában felállított fényes udvar, hol az aszszony a' királyok mellett fénytett mindenütt, köz fényt vetett az egész nemre. — Az alexandriai udvarban uralkodott szép Thais szavára Persepolis öszveég; — itt már az aszszony a' volt, a' mi ma az európai udvarokban. — E' tekintetben maradt az aszszony

a' későbbi görög császárok alatt Konstantinápolyban.

Az újabb Görögország rabi állapotjában csak eladó szépségeket mutathatott. — Hogy mire megy, minekutána bilincseit leverte lábáról Európában, megmutatja a' későbbi idő. —

Báthory Kristóf fájdalom! sikertelen szavai Zsigmond fejához.

1581-ben, Május 25-dikén elközelítvén a' derek erdélyi fejedelem Báthory Kristóf utolsó órája, élete 51-dik évében, reménylven, melly benyomást fogna tenni, a' haldokló atya utolsó szava bár gyenge, 9 esztendő fijára, következőkép szólta hozzá, Lelesz János, Jesuita, gyontató atya és gyermeke nevelője előtt: „Kicsiny vagy még fiam; de olly helyhezetben, mellyen virtus által nagygyá lehetsz. Tartsd azért dicső őseidet, kik től származtál, mindig szemeid előtt; lépj nyomaikba, hogy a' virtus méltóságára, a' cselekedettel megérdemlett szép hirre névre felemelkedhess. Én, mint atyád, példád kívántam lenni a' jóban. Testvéremtől, a' lengyel királytól, védedtől, tanul jámborságot, isteni félelmet, nagy és dicső cselekedeteket. Oltalma alá adlak ált egészen. Utolsó óráim közelget. Te fogsz utánam uralkodni; azért halld meg kedves fiam! utolsó kérésemet: törekedj fáradhatatlan arra, hogy nem az ország és uraság; hanem virtusaid, nemes cselekedeteid tegyenek téged fejedelemmé.“ —

N. Takátsi HORVÁTH JÁNOS.

II. Károly angol király szerencsétlen napjaiból.

(Historiai töredék.)

Sokszor igen csudásan kerülé ki Károly az ármányhálókat, mellyek számüzési balsorsát végveszéllyel fenyegeték. Legérdeklőbb e' következő története:

A' mint Károly Brüsselbe futott, forró vágy támadt lelkében szeretett hugát az orániai herczegasszonyt látni — ölelni. Tudta ugyan előre, milly vészhozó lépésre szánja magát, hogy hó kívánatát lenyugtassa; tudta azt is, hogy a' legfortélyosabb áruházat sem biztositaná minden vészek ellen; elszántan még is nagy maradt ohajtásiban — hiv föltételéhez. Barátja — gróf Wigton — kisszamu követőji között vala egy Flemming nevü komornok. Ez agg szolga régtől birta bizonyított hűsége 's urához buzgó ragaszkodása által Károly szivét is, 's már több balesetekben királyi bizodalma méltatta őt. Most is Flemming lön kedves kívánatában legelsőbb titkosává. Fölnyitá előtte szándékát, előfesté égő vágyát, hogy nyugtalankodó testvérel szöllani ohajtana, 's kérte a' hű szolgát társnak és segélyért.

Flemming viszszaadöbbsent a' fejedelem szavainál, 's néma nyugtalanságban állott előtte — első pillanattal felfogván lelke a' sok vészeket, mellyek Károlyt e' föltételnél kísérendik, majd elevenen elő is festé azokat. De hasztalanok valának előfestései, hasztalan könyörgése; a' testvéri sziv el nem nyomhatta édes ohajtozásit, a' szerencsétlen

kebel szeretett hugának szívére kívánta panaszolni fájdalmait. Károly állhatatos maradt föltételében, 's végre is azzal akará elbocsátani gróf Wigton komornokát, hogy elhatározott szándékától őt semmi sem rettentheti vissza, 's azt idegen segéd nélkül is elszánt végrehajtani.

A' király megtartá szavát. A' közel estve határozottatott a' vészes utra. Jelenti tehát segédtszének (adjutansának), hogy fontos munkálati miatt e' fél napra szabadnak kívánja magát minden látogatástól, 's szinleges gyöngékedése miatt hozzá bocsáttatni senkit ne engedjen. Leghivőbb szolgálinak felnyitá ugyan szándékát: titkon egy utat teendő, de gondosan elhalgatá, hogy Hágába vágyakozik. — Itt volt az elutazás órája, 's Flemming, ki szívének szózata után nem élhetett vissza háladatlanul jó királyának bizodalmaival, két leggyorsabb paripát nyergelt fejedelme 's maga számára. Flemming pontban éjjeli két órakor rendelt helyén állott, Károly oly titokban osont el, hogy még apródja sem veheté észre. Flemming azonban hibásan értvén királya parancsát, távolabb sürübe rejteze, 's a' nyugtalan király majd két óráig bolyongván, zavarodása minden pillanattal nőtt. Immár a' hajnal kezdett pirulni, 's még Flemminget most sem lelte föl. Egy agg aszszony menté ki végre szorongatásiból, ez utasítá a' ligethez, hol Flemming türhetetlenül leste a' királyt. Károly röpült a' liget felé, 's kimondhatatlan volt öröme Flemming látására. Megszoritá Flemming kezeit az elragadtatásban, 's a' hiv utitárs, kit nem kevésbbé aggasztott királyának késedelme, érzékenyen fogadá e' királyi kegyelmet.

Lóra ültek az első öröm után, 's bár távolabbi tekervényes utakon kelle bujdogálniok, mindenütti szerencse között tizenöt óra alatt még is Hágába érkeztek. A' külváros egyik rongyos vendégfogadó-jában szállott meg Károly, 's a' hiv Flemming siette azonnal a' herczegnének királyi testvére jöttét följelenteni. Azon okos előlátást 's udvaris forté-

lyokat, mellyek által Flemming a' hercegi palotába följelent, eléggé bizonyítja az, hogy a' hercegaszszonynak egész mulató szobájáig eljutott. Nem kis öröm lepte meg a' busnyugtalan hercegnét, hallván a' reménytelen jó hirt, 's legkegyesebb nyájaskodásra méltatván Flemminget, örvendezve sietteté vissza — forró óhajtasát szeretett bátyjának nyílt karokkal elfogadni.

Azonban, míg Flemming az udvarban titkos követségét végzi, újabb rendes eset nyugtalanítá Károlyt. Egy tiszteletes ősz — pongyolán — egyszerű ruházatban — hosszú szakállal tér bé ugyanazon vendégfogadóba, hol ők megszállottak, 's aggodva kérdezé a' fogadóst, nem érkezett e legközelebb két idegen házához? — A' fogadós igenezvén kérdését az ősznek, ez olly elevenen 's kíváncsilag kezdé festeni a' két idegent 's annak lovait, hogy a' fogadós csudálkoznék minden környülményeknél. Végre barátságosan kérte is őt, jelentené föl vendégeinél kérelmét, hogy ő vélek ohajtana szállani. A' fogadós siet Károlyhoz, 's habozva tudósítja az ősz idegen kívánságáról, azon észrevétellel, hogy a' mint ő gyanítja, ezen vándor-ősz titkosan vizsgál mindent, 's valami igen fontos történetet látszik fölfedezni akarni.

Károlyt borzanat futotta meg. Ki lehet, ki itt vele óhajtana szállani? Ki ösmerhetné ez idegen földön? nyugtalankodva az ablakhoz vonult, még is ösmerősnek tetszék az ősz, ki előtt nem volna titok, hogy ő Angliának szerencsétlen vándorkirálya. Megbátorult azonban Flemming látására 's a' kedves hírekre, 's az ősz vándort bébocsáttatni parancsolta.

Méltóságosan lépett elő a' vándor-ősz, a' királynak mély főhajtással tisztelkedvén. Nem közembernek látszék első tekintetre, de Károly őt még nem ösmerte. Némán figyelve szemlélé sokáig, 's az ősz is így. „Én vagyok tehát;“ megszólamlott végre Károly: „kivel te beszélni óhajtasz?“

„Igen is te vagy az;“ viszonozá az öreg: „de veled csak egyedülest beszélhetek.“

A' király habozva int a' hiv Flemmingnek, 's Flemming — bár kedvetlenül — még is kiindult, hosszsú szemhunyorral földig tekintvén az ösmeretlent. Alig vala Károly az őszszel magányosan, emez az ajtóhoz közeledvén, azt hirtelen elzárta. Károly megdöbbsent a' készülétnél, 's zsebpisztolait az asztalra tevé föl. Az ősz ezt nem akará észrevenni, 's nem is engedvén hosszu közidőt Károlynak a' mérész cselekvény tudakozására — hirtelen térdeihez omol, 's mesterséges álképét leszakasztja.

Károly lelke e' látványra elszorul — ő visszadöbbsen — Downingot — Cromwell követjét — az egész királyi ház esküdt ellenségét 's ekkorig nékie legbosszúsabb üldözójét látván lábainál. Nem vala soha ennyire zavart 's határozatlan, mint e' rettenő pillanatban. Remegett — akart szóllani — de nyelvén elhalt a' hang. Downing, kit e' jelenet nem kevésbbé fölzavart, így szakítá meg Károly hosszu 's nyugtalan habozását: „Sire! nem ellenség — leghivebb barátod térdel lábaidnál. Igaz;“ folytatá érzékeny hanggal: „én is fölséged üldöző ellenei között voltam, 's most is Cromwell szolgálatajában állok, de szívem, mellyet a' vas zsarlóhatalom ama' lázzongó fellengzés óráján eltántorított, első estveli lenyugtomkor az ég előtt esküdte vissza igazságtalan fogadalmát, 's ismét hive lettem törvényes királyomnak, kit az elnyomatott angol nép visszashajjt, de nem talál viszhangot az elhajlott zsarlók kebelében. A' kegyetlen hatalmu Cromwell parancsából vagyok itt, fölséged ellen a' hágai udvart felbószítani, 's elfogatására csábító rendeleteket készíteni; de ah szerencsés követtség! boldog óra! áruló helyett szabadítója öleli térdét fölségednek!“ — Károly nem bírván többé gyötrelmeivel, megfogván kezét Downingnak, fölemeli lábaitól, 's kitörvén akaratlanul szenvedő szívének könnyei: „Kelj föl jó Downing!“ így rebegett: „nyujtsd kezedet visszabékülésre. Milly bol-

dogság a' szerencsétlen órákban egy jó barát!“ — Downing elérzékenyülve szoritá királyának kezét: „Sire!“ sohajtva mély szivilletődéssel: „jövendőben nyilvánlik ki, hogy igazat mondtam. Itt a' legszébb alkalom hűségem első próbáját fölségednél békabizonyítani, az ég segítsen bennünket — —. Azonban, minekelőtte fölnyitom titkaimat, kinszerítve érzem magamat, fölségednél amaz ünnepeyles fogadalomért esedezni, hogy itteni beszélgetésünkről mindaddig senkit sem bizodalmasít, míg az elrabolt korona királyi fejét ismét nem diszesíti, — egyet még! — hogy fölséged soha sem szoritand vallomásra, ki által lettem tudósítva ittlétéről.“

Károly nem vonakodott ezt Downingnak megígérni, 's hármas kézszorítással biztosítá királyi fogadalmát. Downing tehát így folytatá szavait: „Cromwell egy időtől olly szoros egyetértésben áll a' hollandiai kormányral, hogy ez minden büszke ohajtásainak pontosan áldoz. Hat nap előtt küldé hozzám e' kevély parancsot;“ kebléből kihuzva mutatja Károlynak: „hogy Hollandiával frigyet kössek, mellynek fő pontja fölségedet érdekli. Ezt is kész volt elfogadni a' félénk Hollandia, 's itt megerősítve herczegi név-aláírással az alattomos egyezés, hogy mihelyt fölséged a' hollandi földre lép, fogattassék el azonnal, 's biztos kíséret mellett szállittassék Cromwell hatalmába. A' herczegi parancsok holnap küldetnek széljel a' hollandi határokra. Cromwell kémlő rabszolgáinak senki sem kerülheti el szemeit; a' gazdag aranyjutalom, mellyet fölséged fejére kiszabott, nagyítja a' kémlők vetélkedését, mesterségesíti cselszövényeiket. Egy óra előtt érkezett a' sebes posta, hogy fölséged már a' hollandi határra lépett. Itt a' büszke parancs, pazarlón szórjam az ajándékokat, mellyekkel megcsábithatom a' hollandi nép vizsgaságát. Legkisebb hiba 's késedelem fővesztéssel fenyeget, mert nincs többé Angliában törvényes igazság, 's a' kény döllyfe rombolja az angol nép ősi szabadságait.“

„Képzeld most fölséged önmagát kényes hivatalomban;“ folytatá Downing nyugtalan remegéssel. „Meg — megborzadtam fölséged itt létének hallására; eszmélkedve haboztam, milly uton szabadithatom meg királyomat, ki azért lett egyedül szerencsétlen, mert jó 's gyöngédlelkű! — Önmagam vállalkoztam szabaditónak, mert a' világ most ármányos, és ime Sire! térdeidnél láttad szolgádat, ki merész volt álöltözetben e' mostani legnagyobb veszélyről személyesen tudósítani. Fuss Hágából, távozz a' hollandi földről. Kérni nincs idő, mert életed forog veszélyben. Én sietek kivetkezni álruhájimból, 's veszélyesen betegnek hirdettetem magamat, hogy időt nyerjen fölséged a' futásra. Huszonnégy óra mulva rendeléseket küldédek fölséged elfogatására; de reménylem, már ekkor, az ég segedelmével, tul lépend a' hollandi birtokon. A' herczegi udvarban meg ne jelenjen, mert akkor el van árulva!“ —

Igy végzé Downing beszédét, így nyitá meg titkait. Felkötötte álképét, 's forró kézszorítások után hirtelen sietett el a' merengő királytól. Károly azonnal beszóllitván hív Flemmingjét, lóra ült, 's a' nélkül, hogy hó kívánságát kedves huga ölelései között megnyugtatta volna, Hágából kisietett. Utközben többször tudakozá Flemming a' váratlan elindulás okát, nevét is a' vándorósznek, de Károly boldogabb időkre halasztá a' felnyilvánítást, 's huszonnégy óra után minden veszélyt kikerülvén — tulszabadultak a' hollandi tartományokon.

Midőn Károly ismét az angol királyi székre emeltetett, Flemminget királyi bőkezűséggel jutalmazá, 's Downingot, közcsudálkozásra, a' holland-követségi hivatalban erősíté meg, ki Sir Georg fölvett név alatt eléggé ösmeretes az akkori történetkönyvekben. Downing mindenkor leghivebb barátja maradt Károlynak, 's a' király gyakran magasztalólag szóllott felőle udvarnoki előtt. A' szabadulás első évnapján, midőn poharak ürítették a' szerencsés futás emlékezetére, Downingról is fordul-

tak elő gunyszavak 's terhelő vádpanaszok. Ekkor Károly poharat ragad 's tölt; „Downing:“ felszóllal komolyan: „nékem legkedvesebb barátom, nevét becstelenítettetni nem akarom 's nem engedem; ő egykor az én szabadítóm volt. Éljen a' hü Downing!“ 's háromszorozá poharat üritve.

Álmélva tekintettek egymásra a' fenséges vendégek; 's itt beszéllé el először Károly hágai történetét. Köz örömjaj követé a' király elbeszélését. Egyszóval magasztalák Downingt. Az örömnepet még egy váratlan jelenet magasítá. Egy udvarnok jelenti Downing megérkezését, 's Károly felszökvn az asztaltól, karfogva mutatá föl a' nemes Downingt, 's jobbára ültetvén — a' szabadítás édes emlegetései között többször szoritgatván kezeit, fölragadott egy teli poharat, 's öszveütvén azt Downingéval: „Éljen Downing barátom és szabadítóm!“ örömkifakadások között ürité ki poharát. Ezt tevék a' fenséges vendégek is, kik mindnyájan kiengesztelődtek Downinggal. Barátság a' királytól, köztisztelet polgártársaitól, volt jutalma Downing hűségének, 's gyakori emlékmondása Károlynak: „Terhes a' királyi méltóság, — legnagyobb kincs abban egy igaz barát.“

SEBÓK.

Népdal.

Szomszéd aszszony szép leánya
Reá szokott a' rózsánkra;
Ha én őtet megfoghatnám,
A' törvénynek beadhatnám!

A' törvény is csak azt mondja:
Leányt illet a' szép rózsza,
Menyeeskéket levendula,
Óregeket a' kórója.

Közli LIGETFY ANDOR.

*A' számolási közbepótlásnak (interpolatio)
a' vízjelelőkre alkalmaztatásáról.*

Tudva lévő dolog, hogy a' folyó ágyakban a' víz állása, a' mint a' folyó árad, apad, szüntelen változás alá van vetve. Tudva van az is, hogy a' víz tükrének ezen szállongása, különböző helyeken, a' folyó mentiben, a' vizeset, a' vizárok szélességben és mélységben való kiterjedése, a' víz lefolyását jobban vagy kevesebbé hátráltató görbületek 's több más mellékes környülményekhez képest, gyakran még igenis különböző módon történik. Egy bizonyos keresztvágásnál (Quer-Profil) sokkal más lehet a' legnagyobb és a' legkisebb víz-állás közti különbség (Wasser-Wechsel), mint ugyan azon folyónál más helyeken: sőt még azt sem lehet mondani, hogy a' mikor egy helyt a' víz a' legnagyobb és legkisebb magosság közt való különbségének bizonyos részét, p. o. felét, elérte, az ott elfolyó víz mennyiségét értvén, az másutt is, az ottani víz változása (Wasser-Wechsel) közepét fogja elérni; vagyis másképen, nem lehet mondani, hogy az időről időre való vizáradás — apadás, mindenütt ugyan azon idomzatban (proportio) fog az ottani legnagyobb és legkisebb víz-közötti különbséggel történni. Ezen helybeli különbségei a' vizáradás és apadás módjának tette mindeddig szükségessé, valamint a' hajózásra, ugy a' vízi munkálatokra nézve is, hogy a' víz színének állása több pontokon folyvást ügyelés alá

vétessék, és időről időre feljegyeztessék. A' ha jónak, ki p. o. a' Dunán akar utazni, szükség, hogy előre tudja, milyen vize lesz az előtte lévő tájékon, annál bizonyosabban, mennél inkább félhető, hogy tán zátonyok, tán sziklák is fognak, a' viz netalán következő kicsiny apadásával, utjába elötünni. A' viz árkát javító és rendbe tartó, vagy akármi névvel nevezendő rözse-gátok (Faschinen-Bau), rekeszek — hidak beépítésekor mindig kérdésbe jó az azon helybeli legkisebb, közepszerű, 's legmagosabb vizállás magossága. A' partok magosságát is csak bizonyos helybeli vizálláshoz szabva lehet elegendőnek vagy alacsonynak mondani, 's magában az ezt vizsgáló libellatio folyamatjában is, a' viz öszvefüggő változásának tudása, a' tán közbejött hibák kimutatására, hasznos szolgálatot tesz. Már mentül több pontokon vétetik a' viz járása ügyelés alá, mentül több helyeken veretnek be e' végre, lábakra, hüvelykekre, lineákra felsosztott és a' vizjárását mutató karók, vízjelelők (Wasserpegel), annál tökéletesebb, célhozvalóbb lesz azon folyónak esmérete.

De a' kinek ilyen vízjelelők felállítása, minden, kivált téli viszontagságok ellen való megőrizése, azokról a' viz öszvefüggő járásáról való tökéletes lajstromnak szerkeztetése volt valamikor gondja, eléggé fogja — úgy hiszem — mind azon oeconomiai és physikai nehézségeket esmerni, mellyek ezen foglalatossággal járnak. Ezen itt következő utasításnak célja, esmeretessé tenni a' számvetési közbepótlásnak (interpolatio) egy nagy és a' viz különböző helyeken való járásának meghatározására felette érdekes hasznát; melly szerént a' folyóviz áradásának és apadásának törvényét sokkal egyszerűbb, könnyebb és gazdaságosabb módon lehet kitapogatni, mint az eddig számos vízjelelők által, számos felvigyázókra teendő költség mellett, szakadatlan figyelemmel vala eszközölhető. E' szerént ezen feladás:

Valamelly C vízjelelőn tapasztalt vízállásokból, egy más attól távol több mértföldekre álló D vízjelelőn, amazokkal ugyan egy időre eső vízállásokat, számolás által kitalálni; czélunk tökéletes érésével megoldathatik, feltéven, hogy a' D vízjelelőn is vagynak egy-néhány vízállásaink, mellyek a' C vízjelelő tudva lévő és egymás közt szembetünőleg különböző vízállásaival ugyan azon időre ütnek.

Többféle szabási vagynak a' számvetési közbe-pótlásnak, mellyeket a' különböző szerzett adatokhoz képest lehet használni, mint Litrow Elemente der Algebra und Geometrie 1-ső kötet 178—183. oldalakon; ismét: Littrows theoretische und practische Astronomie 1-ső rész 103—106. old.; ismét: Eytelweins Grundlehren der höheren Analysis II. kötet. 1060—1120. oldalakon bőven láthatni: mindazonáltal azon kifejezés, melly az említett czélnak megfelel, im e' következő:

$$\begin{aligned}
 y = & \frac{A \cdot (x-a_1) (x-a_2) (x-a_3) \text{ 'sat.}}{(a-a_1) (a-a_2) (a-a_3) \text{ 'sat.}} \\
 + & \frac{A_1 (x-a_1) (x-a_2) (x-a_3) \text{ 'sat.}}{(a_1-a) (a_1-a_2) (a_1-a_3) \text{ 'sat.}} \\
 + & \frac{A_2 (x-a) (x-a_1) (x-a_3) \text{ 'sat.}}{(a_2-a) (a_2-a_1) (a_2-a_3) \text{ 'sat.}} \\
 + & \frac{A_3 (x-a) (x-a_1) (x-a_2) \text{ 'sat.}}{(a_3-a) (a_3-a_1) (a_3-a_2) \text{ 'sat.}} \\
 + & \text{ 'sat.}
 \end{aligned}$$

Feltéven, hogy az a, a_1, a_2, a_3 a' C vízjelelőn különböző időben tett s egymástól különböző vízállást az A, A_1, A_2, A_3 pedig ugyan azon renddel a' D vízjelelőn ugyan azon időbeli vízállásokat jelentik; az x lesz a' víz járásához képest változó ugyan, de a' C jelelőn naponkinti megvigyázásnál fogva min-

dig esmeretes vizállás, mellynek a' többi adatokkal való öszveköttetéséből, a' vele egy időre eső állása a' *D* vízmérőnek *y* előkerül.

Első tekintetre ugy látszik, hogy a' feljebbi formula nagyon szövevényes és hosszú: mindazonáltal közelebbi vizsgálat után könnyen rátérünk, — részint mivel nagyon világos a' benne uralkodó törvény, részint mivel a' számolás könnyü és rövidítést szenved, — hogy a' praxisban méltán ajánlható, mint a' következő példa is megmutatja.

A' *C*, *D* vízjelelőkön, mellyek egymástól néhány mértföldnyire ugyan azon folyónál vagynak, reggeli 8 órakor következő vizállások tapasztaltak:

	<i>a</i> ' <i>C</i> -nél.	<i>a</i> ' <i>D</i> -nél.
7. Jul. 1832.	$12' - 4'' - 0''' = a$	$13 - 1 - 0 = A.$
8. Jun. do	$8' - 8'' - 0''' = a_1$	$6 - 6 - 0 = A_1$
21. Sept. do	$4' - 7'' - 6''' = a_2$	$0 - 1 - 0 = A_2$
10. Nov. do	$2' - 3'' - 6''' = a_3$	$3' - 3'' - 6''' = A_3$

Ezen adatokból ki kell találni, hogy állott a' viz a' *D* vízjelelőn 18-dik Novemberben? a' mikor a' *C* vízjelelőn az *x* találtatott $= 9' - 4'' - 6'''$:

Minthogy a' formulában minden szak állandó együtthatóji t. i.

$$\begin{array}{c}
 A. \\
 \frac{(a - a_1) (a_1 - a_2) (a_1 - a_3)}{A_1} \\
 \frac{(a_1 - a) (a_1 - a_2) (a_1 - a_3)}{A_2} \\
 \frac{(a_2 - a) (a_2 - a_1) (a_2 - a_3)}{A_3} \text{ 's } a^2 \text{ t.}
 \end{array}$$

a' változó *x* mennyiségétől épen nincsenek függésben, szükség azokat, az egyenlítés rövidebbítése miatt, egyszer előre kiszámítani.

Ha már az adott vizmagosságokat hüvelykekre változtatjuk, és logaritmusokkal dolgozunk, lé-

			Log. A. = 2,1958
Decadicum Compl.	Log.	(a-a ₁)	= 8,3566—10
D.	C.	log. (a-a ₂)	= 8,0339—10
D.	C.	log. (a-a ₃)	= 7,9180—10

$$0,5053 - 4 =$$

az első szak állandó együtthatójának logaritmusa.

A' második szakban lesz

			Log. A. = 1,8921
Decadicum Compl.	log.	(a ₁ -a)	= 8,3565—10
D.	C.	log. (a ₁ -a ₂)	= 8,3143—10
D.	C.	log. (a ₁ -a ₃)	= 8,1163—10

$$0,6792 - 4$$

a' második szak állandó együtthatójának logaritmusa; és mivel az (a₁-a) a' felvett példában negativa mennyiséget, tehát ezen logaritmusok sumájának, az annak megfelelő számra való tekintetből minus (—) jegy tétetik elébe.

Hasonló módon taláztatik a' 3-dik szak együtthatójának logaritmusa = 0,9009 - 6

a' 4-diké = 0,1859 - 4.

Továbbá az első szakban, az állandó együttható sokszorozva van a' következő maradékokkal: $x-a$; $x-a_1$; $x-a_2$; $x-a_3$; kihagyván az első maradékot, azaz: $x-a-t$; a' második szakban sokszorozva van ugyan azon maradékokkal, azaz: $x-a_1$; a' 3-dik szakban kihagyván a' harmadik maradékot, 's a' t.

E' szerint tehát csak az

$$\left. \begin{array}{l} x-a = -35, 5 \\ x-a_1 = 8, 5 \\ x-a_2 = 57, 0 \\ x-a_3 = 85, 0 \end{array} \right\} \text{maradékok loga-}$$

$$\text{rithmusait, mellyek } \left\{ \begin{array}{l} = 1, 5502 \\ = 0, 9294 \\ = 1, 7558 \\ = 1, 9294 \end{array} \right.$$

kell renddel egymás után, az épen érintett kihagyással, a' négy állandó szorzók logaritmusai alá írni, és azokkal öszveadni: tehát

0,5053—4	—0,6792—4	0,9010—6	0,1858—4
0,9294	1,5502	—1,5502	—1,5502
1,7558	1,7558	0,9294	0,9294
1,9294	1,9294	1,9294	1,7558
<hr/>	<hr/>	<hr/>	<hr/>
1,1209	1,9146	—0,3100—1	—0,4212

az ezen utolsó logaritmusoknak megfelelő számokat 13,21; 82,15; — 0,20; — 2,63, tulajdon jegyeikkel öszveadván, lesz a' 18-dik novemberi vizállás a' *D* jelelőn = 92,53'' = 7'—8''—6'''.

Látni való ezen példából, hogy minekutána az állandó szorzók a' formulában kitaláltattak, a' számolás többi része nagyon egyszerű, szapora és könnyü.

Itt a' számolás szorosabb viteléért 4—4 egy időbeli a' *C D* vízjelelőkön jegyzett vizállásokat vetünk fel, de már 3 különböző adatok is elegendők, a' két vízjelelőn öszvefüggő vizáradást, apadást meghatározni, következőképen az elébbi feladás megfejtését lehetővé tenni; p. o. tegyük, hogy csak a' három első vizállások vagynak tudva, nevezetesen 7-dik Juliusról, 8-dik Juniusról, és 21-dik Septemberről, és ezen adatokból kelljen a' *C* vízjelelőn 18-dik Novemberben talált 9'—4''—6''' vizálláshoz képest a' *D* ugyan akkori állását kitalálni. E' szerint a' három állandó együtthatónak logaritmusai ekkép változnak által:

Ezekhez, mint feljebb, hozzáadván az egyes szorzók logaritmusait	$\left\{ \begin{array}{l} x-a = \dots\dots\dots - 1,5502 \dots\dots\dots - 1,5502 \\ x-a_1 = 0,9294 \dots\dots\dots 0,9294 \\ x-a_2 = 1,7558 \dots\dots\dots 1,7558 \dots\dots\dots \end{array} \right.$	0,5863—2;	— 0,5629—1;	0,3482—4
		1,2715	1,8679	—0,8278—2

's az ezeknek megfelelő természeti számokat 18,68 73,78 — 0,06

jegyeikkel öszveszámítván, lesz a' *D* jelelőn keresett vizállás = 92,40'' = 7'—8''—4,8''' , melly az előbbentől csak 1,4'''-ban különbözik, a' melly különbséget itt bizvást el lehet mellőzni.

Hogy ezen számolás helyes voltáról magunkat még inkább meggyőzhessük, keressük az első pél-

dában alapul felvett három adatból a' negyediket, azaz a' 7-dik juliusi, 8-dik juniusi, 21-dik szeptemberi vizállásokból a' 10-dik novemberi vizállást, melly tapasztalás szerint volt $== - 3' - 3'' - 6'''$

Mint hogy az elébbeniek szerint

$$a = 12' - 6'' - 0''' = 148''$$

$$a_1 = 8' - 8'' - 0''' = 104$$

$$a_2 = 4' - 7'' - 6''' = 55,5$$

$$x \text{ pedig} = 2' - 3'' - 6''' = 27,5'' \text{ lészen.}$$

$$x - a = - 120,5$$

$$x - a_1 = - 76,5$$

$$x - a_2 = - 28.$$

Az állandó együtthatók logarithmusai itt, valamint a' második példában, lesznek

$$0,5863 - 2; -0,5629 - 1; 0,3482 - 4$$

$$\log(x - a) = \dots \dots -2,0810 \quad -2,0810$$

$$\log(x - a_1) = -1,8837 \quad \dots \dots -1,8837$$

$$\log(x - a_2) = -1,4472 \quad -1,4472 \quad \dots \dots$$

$$\hline 1,9172 \quad -2,0911 \quad 0,3129$$

$$\text{megfelelő számjai} = 82,66 \quad -123,34 \quad 2,05$$

$$= -38,63 = -3'. 2''. 7'''; \text{ melly}$$

a' jegyzett vizállástól $11'''$ lineával különbözik.

Még egyszer megjegyeztetik, hogy a' logarithmusok elébe a' minus (—) jegy csupán az annak megfelelő számra való tekintetből tétetett.

Egyébiránt nem halgathatom el azon környülállást, melly engemet a' mathematicai közbepótlásnak illetően használatára a' vizállások meghatározása körül legelőször indított. Ugyanis a' Dunát illető ügyeléseim alatt történt vízi méréseknél Új Palánkától Orsováig, több helyen, a' Duna mentében vízjelelő oszlopok voltak állítva, 's a' viz állásának naponkénti feljegyzésére nézve bizonyos vidéki személyek rendelve, a' mi elkerülhetetlen volt, hogy minden közbeeső helyen különböző időben tett munkálatokat egy vizállásra hozni lehessen. Így volt Ó Moldován, Sviniczán, Plavischeviczán és Orsován egyegy vízjelelő felállítva,

's a' feljegyzések rendszeresen minden nap reggeli 8 órakor tétettek. Hanem történt, hogy November hónapban a' plavischeviczai vízjelelő, a' szokatlan apadás miatt szárazon maradt, 's a' jegyző, nem tudván jobbat gondolni, jegyzéseit öszvefüggésben nem lévő czövekekkel pótolta, 's így jegyzései is a' jegyző lajstromban, mint tökéletlenek, meg nem hagyathattak. A' hézag kipótlása végett a' számvetési közbepótláshoz (interpolatio) folyamodtam, mellyről, hogy egyebek között, különösen a' törvényt nem esmerő hold utjának meghatározása a' csillagászok által szerencsésen szokott használtatni, előttem esmeretes volt.

Milly nagy következései lehetnek ezen számlási közbepótlásnak, az itt megmutatott vízjelelők körüli használásán kívül, a' gyakorlós földmérői munkálatoknak még egyéb ágaiban is, alig tartom szükségesnek figyelembe hozni.

Budán Martius 1-jén 1833.

VÁSÁRHELYI PÁL.

Szerelem és barátság.

Mig ajakam forró, addig kérj lányka! szerelmet;
Tiszta barátod csak hülte után lehetek.

Egy íróhoz.

Ne panaszold barátom!

Hogy nincs haszna munkádnak,

Mellyet dicsőségére

Készítettél hazádnak;

Csak az lát itt hasznot, ki

Lábnyalója Parium,

'S a' ki pénzért hazudhat,

Mint a' Calendarium!

ÁRVAFFY BÉLA.

Könnyvirágok

Linon menyaszszonyi koszorujába.

1830.

1.

Ragyogjatok — míg kinom álmodoz —
Csillagok! felém keservemen
Vigasztalást! hü hála olvadoz
Néktek érte árva szivemen.

Elhagyatva terjednek felétek
Öszvekulcsolt gyenge karjaim, —
A' hatalom odafen tiétek, —
Szüntessétek zivatarjaim!

Ragyogjatok szép csillagok felém!
Leheljete vigasztalást belém!
Annyit talán még érdemlenek
Az ártatlan szerencsétlenek.

2.

Megfosztatván a' szép boldogságtól —
Mint idegen vándor a' rokon
Szívtől messze, távol a' világtól
Bolyongok a' puszta halmokon.

— Elsötétül jövődómnek képe,
Ah! de multam újra felderül,
— 'S szivem, mellyet a' bu széljeltépe,
Ismét érez és — megkeserül.

Oh! mi kin illy soká haldokolni,
Vérkönyvek árjában fuldokolni!
'S a' mire vágy e' hü érzelem,
Azt én mindig visszszaképelem! —

3.

Az ifjuság lángajkkal csüggedez
Minden mosolygó szép virágon,
És számtalan boldog mennyet érez
Már itt ezen árnyékvilágon.

E' vándoréletben csak azért van
Teremtve a' vidám tavaszkor,
Hogy minden szív örvendezzen abban
A' viruló élettavaszkor:

Igy hát mért van az én ifjuságom,
Ha felölelt édes boldogságom
Álmomban is alig izlelém, —
'S a' sors keze gyilkot üt belém! —

4.

Szerencsés szív! melly nem vérezheti
Az elmúltak szenvedéseit,
És virulva látja 's érezheti
A' szép jelen édes kéjeit.

Szerencsés szív! melly ha istenedett
Reménységét boldogságának
Vesztve, tudja tűrni keseredett
Szerelme kigyófulánkjának.

Halálontó mérges csipéseit, —
'S kérve kéri árva érzése itt
A' felejtető sir vadonát, —
És ott feltalálja kért honát! —

5.

Boldog! kinek megáll sorsosztálya:
Tejben fürdik, vagy pedig szegény,
Habár a' sors kényének dagálya
Háborog is olykor kék egén;

Boldog! a' ki — mint a' házi madár —
Kedvesének szívét birhatja,
'S ha csalódik, — mert ő is csapodár, —
Veszteségét meg nem siratja.

De jaj annak, kinek gyenge szive
A' teremtő kéznek remek mive,
'S mégis a' várt üdvesség helyett
Pokolkárhozatban nyer helyet! —

6.

Jaj a' szívnek, melly nyugalma árán
 Vásárolja szépét 's javait
 Ez életnek, 's egy lányka oltárán
 Feláldozza tiszta lángjait;

Melly ha édes önboldogságánál
 Fogva boldogítani megtanul,
 'S szerelmének köszikláján megáll
 Hiven 's tántorithatatlanul:

'S mégis ennyi dicső érdemében
 Nem nyugodhat édes édenében,
 'S méltatlanság a' jutalma — haj!
 Az ilyen szívnek itt jaj, jaj, jaj!!! —

7.

Mint egy kis méh a' szép kikeletben
 Az első édes mézharmatot:
 Ugy szivtam én minden érzetben
 Ezen édes mérgü lángzatot;

Mint nyugalmat az elfáradt vándor,
 'S irigy dus a' halomkincset:
 Ugy kedveltem megcsalatott jámbor
 E' tövises rózsabilincset!

Mint szerettem érted fájdalmamat,
 Milly kész voltam boldog nyugalمامat
 Érted siromig feláldozni,
 A' ki így el hagyta kárhozni!! —

8.

Lassu halál eddig való éltem —
 Kín és merő seb lett érzetem,
 Most már mind azt, a' mit csak reményltem
 'S birtam, örökre eltemetem!

Minden, a' mi vigasztalást adott,
 Kiszakadva szívemből — bumban,
 'S bumnak cseppjeitől elhervadt
 A' gyöngyvirág szép koszorumban;

Édes mégis szívem kárhozhatja,
 Lányka! csak szived uj lángozatja
 Boldog legyen ezen életben
 Allandóul 's minden érzetben! —

9.

Hajdan rózsás álmain körében,
 Bimbójában ifjúságomnak,
 A' jövendők varázstükörében
 Mint örültem boldogságomnak!

De hogy ezen mosolygó időnek
 Lepkeszárnyu álma elnula,
 'S szívem a' kitűzött jövendőnek
 Vigan elejébe indula,

Minden nagyot, felségest, szépet 's jót
 Felölelvén, a' partkérő hajót
 Midőn kikötém, — felakadott —
 'S rózsakötele megszakadott! —

10.

Viszsa — visszashajtok az elmúlt
 Időkbe; de a' mi csak vala
 Reménye szívemnek, a' felzudult
 Hullámokba merült 's elhala!

Imádkozott lelkem 's esedeze,
 A' borus egeket kérlelém, —
 De egy rokonszívnek segédkeze
 Sehonnat se terjedt most felém!

Sirdogáltam, Linont kiáltoztam,
 Éjjelt nappalt nevednek áldoztam,
 Mind hijában! — jaj az ilyen szív
 Isteneknek átka, hogyha hiv! —

11.

Tudnom azt, hogy a' te jó szivedben
 Hü emlékezetem megmarad,
 'S keservemnek emlékezetedben
 Szived vigasztaló hangot ad;

Éreznem még régi kegyelmedet,
 'S nem érdemlett veszteségemnek
 Fájlalásában részvételeket, —
 Edes öröme lesz szívemnek!

Amde örökre elvételésed,
 'S haj! más karjaiba vettetésed
 Ollyan vesztés, mellyre nyereség
 Nem lehet a' lelki üdvesség! —

12.

Talán sorsomra mondjam átkomat?
 Oh de sorsom itt nem vétkezett!
 Vádolnom kell visszszavert lángomat
 'S szívemet, hogy érted érezett.

Vagy tán lelkem pusztá érdemére
 Kiáltsam a' gyilkos átkokat,
 Hogy miért birt, és miért ösméne
 Olly angyali tulajdonokat?

Mellyek által már itt is szerencsés
 Lehetne a' jobb szívü teremtés,
 'S olly boldog lehetne idelent,
 Mint egy az egekben lakó szent! —

13.

Mig szerencsém mosolygó csillagot
 Tüntetett fel egykor éltemen,
 Akkor kebled érettem dobogott,
 'S egy érzetté olvadt keblemen.

De ugy van az! a' szerencsétlenek
 Elhagyatva türik bajokat,
 Nincs barátja a' szerencsétlennék,
 Ki együttérezze azokat.

E' sért engem, szegény boldogtalant!
 És nincs hü szív többé ide alant,
 Melly érezné azt mint sajátját,
 A' mi dulja szegény barátját!

14.

Elpirultál, 's szívemre borulva
 Megvallottad szép szerelmedet,
 'S karjaimban százszor lánggra gyulva,
 Esküdted örök hűségedet.

De érzelmed, melly hajdan érettem
 Önkényt bura 's könnyre olvadt,
 'S mellyet én olly lángolva szerettem, —
 Már örökre el — elhamvadott.

Leányeskü, hűség — és leánykegy
 Oh illy hamar változik 's füstbe megy!
 Én éretted feláldoztattam,
 És illy korán megcsalattattam!

15.

Szerelmed hát végkép megszűnhetett,
 Mellyel csak említett nevére
 Barátodnak egykor felgerjedett
 Lelked lángja és szived vére?

Szerelmed hát — mellyel örömemre,
 Egykor boldog lányka! kérkedél,
 Ugy terült most felnyiló szememre,
 Mint egy halotti bus szemfedél?

Te mived ez; de százszor köszönöm!
 Zálog marad kinom 's könnyözönöm,
 Hogy imádva kedves lelkedet,
 Szeretem én 's áldom szivedet!! —

16.

Légy szerencsés! 's éltedben csak egyszer
 Jusson eszedbe szeretetem,
 Én tégedet áldalak ezerszer,
 'S nevedet el nem felejthetem!

Te megszüntél szeretni engemet!
 De — bár nyujtott méregpoharad
 Lassanként elfogyasztja éltemet:
 Szivem siromig hived marad!

E' lesz esküm, mikor te tiédot
 Feloldozod, puszta szerencsédet
 Vetvén okul, — vajha Istenem
 Engedje nyugalmad értenem!! —

17.

Mosolyogjon feléd a' sors mindig,
 'S áldjon téged a' szent végezet!
 Nekem egykor jutalom leszen még
 Egy kin és egy édes érezt;

Az érezt: - hogy én jó szivedet,
 Bármint zugott egykor felettem
 Balsorsod, — melly üldözött tégedet —
 Még akkor is hiven szerettem!

'S a' kin: hogy te lányka! másé lészel;
 Mert küzdve is ez örök szélvészszel,
 Mint hivedet engem úgy talál
 Koporsómnak szélén a' halál! —

18.

Oh! ha látom éltedet virulni
 Egy kedves társ boldog ölébe,
 Akkor bus szívem meg fog gyógyulni,
 'S vigan nézek sorsod elébe.

Mikor pedig keblére olvadva
 Nevezed őt édes tiédnek,
 Oh én akkor sirásra fakadva
 Örülni fogok szerencsédnek!

De — hogyha egy szivedre méltatlan
 Karján hervadnál édes ártatlan!
 Hogy ne lássad szenvedésemet, —
 Ugy inkább most ölj meg engemet!! -

19.

Sok év jön még, és sok év enyész el
 A' változó idő kerekén,
 Oh! te nélkülem is boldog lészel,
 Midőn boldogtalan leszek én!

Én mig élek, — soha meg nem szűnnek
 Folyni érted szemem könnyei,
 Én mig élek, — soha el nem tűnnek
 Régi lángod képzeményei;

Csak te érted, csak te benned élvén,
 'S fájdalmat uj kinokkal cserélvén,
 Nem bánom meg soha lángomat,
 'S édes boldogtalanságomat!

20.

Áldja Isten régi szerelmedért
 A' te hűségtelen szivedet!
 Áldjon Isten régi kegyelmedért
 Lányka kedves édes tégedet!

De bár szived nyugalom szállja meg,
 Szegény — szegény léssz te fagyával,
 Mint én boldog soha nem lehetek
 Szívem örökös hű lángjával.

Mig felettem egykor öszveomlik, —
 Porkötelem szerte-széljelbomlik,
 Szemeimben a' könny felakad,
 'S árva szívem érted megszakad!!! —

KAPUY KÁROLY.

Pierre apó,

egy öreg katona Napoleon testőrseregéből Egyiptomban
's a' touloni tábornokán.

Bourmont 1830. April utolsó napjaiban vette ált a' részint házi szállásokon, részint tábornokán egyesült algiri kiszállandó hadsereg fővezér-ségét. Május 4-dikén a' Dauphin (koronaörökös) megszemlélte e' sereget. Az idő pompás vala, 's a' kellemes tavaszi napra nem kevésbé gyönyörű langyos éj következék. Ebben tanyázott az egész se-reg, és felségesen látszott a' világosan felfelé roho-gó tábornokán a' középtenger partjain elnyuló 's végtelenül fénylő láncza. Az imett harczosok késő éjszakaig iddogálának a' tábornokánél, 's hangos örömkialtásaik eltölték a' levegőt.

Egy, a' többtől meszszecke lévő tábornokánél üle a' vidor pajtások közt, egy immár hatvannégyszendős és majd az egész hadsereg előtt Pierre apó név alatt esmeretes gránátos. Ó a' mult század utolsó tizede olta hazájának diadalmas lobogóji alatt minden tábornokásban jelenvolt. Sebhelyek boríták testét, kevés hófejeországü haj fedé csak még tiszteletes fejét, 's az öreg katona melyét a' száz-szor megérdemlett veres szalag ékesité. Alkonyo-dó korának daczára sem akart Pierre apó elma-radni, midón ekkor valahára ismét háborura került a' dolog; ó — mint pallérozott és kimutatott vitéz-ségü férjfiu — évek előtt már magasabb rangokra emelkedhetett volna; de — mint második Latour d' Auvergne — mindig jobban szeretett közgráná-

tosképen szolgálni 's harczolni. Azonban Pierre apó nagy tiszteletben is volt a' hadseregnél, 's legnagyobb önmérséklése mellett is elválasztó hatással birt pajtásaira nézve, 's gyakorta, midőn a' szaladó sorok többé nem hajtának a' tisztek szavára, azokat Pierre kiáltása mégis megállítá. — Pierre apó ez estve bajtársai vigságában teljességgel nem vett részt; a' mellette lévő tele borkulacshoz nem nyulva 's ősz fejét kezeire támasztva, a' magasan rohogó tábortűz lángjára el nem fordulva meredezett. Végre a' többi pajtások a' kedvelt öreg komorkodását észrevették, 's eltelve valódi részvéttel, kérdék tőle: „Miért olly komor, apó! mi lelte kendet? talán csak nem beteg?“

„Roszul ugyan nem vagyok — jó, derék pajtásim!“ — felele az öreg katona; — „hanem a' borús visszaemlékezések teljességgel nem engedik az örömet ismét feléledni szivemben. Lássátok barátim! — épen harminczkét éve mult immár, hogy legelőször tanyáztam e' partokon; mert 1798-diki Május 8-dikán történt az, midőn az akkori főgeneral Bonaparte hirtelen és véletlenül ezen helyen közünkbe jött, hogy velünk együtt hajóra üljön. Én akkoriban fiatal 's erős harczos valék, 's azelőtt csak néhány hónappal keltem össze kedvelt és rám nézve örökké felejthetetlen Alisonommal, egy derék menyecskevel. Meg volt engedve, hogy minden századdal egy aszszonyszemély is szállhasson hajóra, a' fejér ruhákról 's több effélékről való gondoskodás végett. De fiatal nóm azon nap várta lebetegedését, 's ezért az ezredes, ki alatt akkor szolgáltam, teljességgel nem akará neki megengedni a' hajórakelést.“

„Egy hadvizsgálaton mindjárt rám esmert a' főgeneral, mivel már azelőtt is szolgáltam alatta. A' vezérnek egy intésére kiléptem a' sorból és tisztelkedém fegyveremmel: „„Pierre!““ mond Bonaparte: „„te mindig derekasan harczoltál, elő kell lépned.““

„Szerény, de szilárd hangon mondék le minden előmozdításról, csupán azért esedezván, hogy felettébb várandós feleségemnek szabad legyen hajóra szállani.“

„„Tehát;“ — felel a' generál nevetve: — „„ha kincsecskéd jobban szereted, mint a' tiszti rangot, vidd magaddal Isten hírével. Ha feleséged a' tengeri utazás és táborozás terhe alatt leroskad, tenmagad leszel oka; ha téged egy kis gránátossal fog megajándékozni, az ujoncz az én keresztfiam legyen.““

„Ki volt boldogabb, mint én és Alison? — Már Maltában Junius 13-dikán hölgyecském nekem egy kedves kisedet szült; a' fővezér szavának híve maradt, 's az én kis Napoleonomat keresztvizre tartá; — de ah! Egyiptomban életem boldogsága sirba szállt.“ — Itt az öreg elhalgatott és könnyek boriták szemeit. De a' pajtások kiáltának:

„Beszélj tovább, beszélj tovább, Pierre apó!“

Ekkor egy hoszu szünet után az öreg katona, fájdalmas hangon, ismét felemelé szavát és monda: „Amaz esmeretes ütközet előtti napon, melly Murad bey és mi közöttünk vivódék, a' gizehi kuposzlopoknál (Pyramiden) harminczezeren táborozánk a' pusztában; mivel Alexandriában, Rosetteben 's Abukirban erős őrseregek maradtak hátra. Én távol a' mi táborunk előtt, végőreink egyik csapatjánál állék őrt, mint elveszett gyermek (enfant perdu), midőn hirtelen a' vad Beduinoknak egy erős csoportja táborunk hátuljára ütött, mellyben Alisonom vala csecsemőjével együtt. Halám a' lövést 's a' csata lármáját; 's a' nőm és gyermekem miatti aggodalom szorongatá szívemet; de a' jó katonának — mint tudjátok — nem szabad semmi szín alatt elhagyni helyét. Körülbelül egy óra mulva ismét csend lön. A' mieink a' rögtöni megrohanás által okozott meglepésből csakhamar felüdültek, 's a' vad ellenséget csekély fáradsággal mindjárt visszszaverték. — A' táborból ben-

nünket felváltani jöttek. — Oh ég! mit kelle hal-
lanom! Alisonom csecsemőjével futni akart, 's
az ijedtség zavarba ejtvén, egyenesen az ellenség
kezei közzé szaladt; egy markos Beduin a' szép
fiatal menyécskét gyermekestül elfogá, könnyü arab
ménjére emelé, 's a' mieink meg nem akadályoz-
hatván, ragadományával onnan tüstént elnyargalt
a' pusztába. — Elsetétedtek szemeim; kétségbeesés
lepett meg; bálványkint állék némán és mozdulat-
lanul. E' pillanatban ugratott arra a' főgeneral ki-
sérőjével. Karjaim, a' nélkül, hogy teljes eszmé-
lésemnek ura lettem volna, a' régi szokást követ-
ve, erőmükint tevék szolgálatjokat; én tisztelke-
dém fegyveremmel. Szemébe tüntem a' vezérnek.
— „„Mi lelt Pierre!?““ — kérdé a' kegyes ge-
neral: — „„könny lepi szemeidet, sápadt vagy,
mint a' halál; — tagjaid remegnek.““

Egy szót sem szólhaték. Pajtásim beszélék
el, mint járt feleségem; — ekkor Bonaparte
lováról leugrék, engemet karjai közzé zára, 's for-
ró könnyei áztaták arczaimat: „„Szerencsétlen férj!
szegény atya!““ — kiálta fel az emberiképen érző
hős: — „„miért nem tehetek egyebet, mint téged
siratni? — De nem; — nyugodj meg: mégis töb-
bet tehetek. Feles számu Beduinok vagynak elfog-
va, 's köztök egy hatalmas Scheick is; mind
ezen foglyokat szabadon ereszttem Alisonért és
keresztfiamért; azonfeljül — ha kívántatik — még
aranyat is adok. Mindjárt közbenjárót küldök a'
csoporthoz; hadd kísérje őket egy az elfogott Be-
duinok közül.““ — E' szavak után ismét felült lo-
vára a' főgeneral és visszanyargalt a' táborba.“

„Valóban Bonaparte egy eszközt sem hagyott
el, melly Alisonom és gyermekem visszanyerésére
vezérelhetett volna; de minden arra fordított fá-
radtság sikertelen marada. A' Beduinok azt állíták
's erősen esküvék, hogy a' ki a' menyécskét gyer-
mekestül elragadta, nem tért többé vissza a' cso-
porthoz. Soha legkisebb nyomára sem akadhattak,

hol maradt legyen Alison, 's e' szerencsétlen sor-
sát csak az Istenek tudják!“

Pierre apó elhalgata, 's mély csend uralko-
dék azon tanyatüznél; elfordula egynémelly baj-
szas harczfi, hogy szeméből egy könnyet törüljön.
— Hoszu szünet után az öreg katona végre ujjalag
felemelé szavát és monda: „Azon sok tudós közt,
kik bennünket akkoron Egyiptomba kísérének, egy
kedvelt népköltő vala, ki engem igen szeretett. Ek-
kor ezen ur egy dalt készíte, melly szeretett höl-
gyem elvesztén való érzelmeimet fejezé ki. Az
éneket későbbben a' császárság alatt valamennyire el-
változtaták, 's a' régi testőrseregbeli katonáknak
sokáig kedvencz dalocskájok marada, kivált egy ré-
sze szivem után íródott. Akarjátok e hallani paj-
tásim?“

„Danolja Pierre apó! danolja!“ — kiáltá-
nak a' harczosok mindnyájan; az öreg katona pedig
felemelé kemény, hangos, vastag szavát, és dalla:

„Nőm elszakaszták szivemtől,

Fiam; — ő oda már!

Megfosztva földi kedvemtől,

Érzékem sirra vár. —

Vigasztalásom fellelem:

Császárom sir velem!“

'S a' harczosok — mintha özszebeszéltek volna —
mindnyájan e' végsorokat ismétlék:

„Vigasztalásom fellelem:

Császárod sir veled!

Császárod sir veled!“

Egy téglaszin veres nadrágba 's aczélzöld dol-
mányba öltözött, a' z á c z i a i születésü, fiatal tüzes
huszár felkiálta: „Meg kell vallani: katonák barát-
ja volt a' nagy császár, millyen többé nincsen, 's
olly vezér, millyen nem egyhamar leend. Azért,
pajtásim! tele poharakkal a' kézbe: „Vive l' Em-
pereur! vive Napoleon! — Éljen a' csá-
szár! éljen Napoleon!“

A' tanyatüznél az egész társaság felkölt, és
mindnyájan — boros poharakat fogván kezekbe,

örömtelve kiálták: „Vive l'Empereur! vive Napoléon!”

E pillanatban egy szikár, fényes formaruhába öltözött férjfiúcska lépett harcosaink körébe. Ezredeskapitány gróf Montmorenci volt, Bourmontnak legelső segéde, egy felfuvalkodott esmeretes Ultra. — „Mit csináltok legények!?” — mond az ezredes: — elfelejtettétek, hogy a fővezér e kiáltást halálos büntetés alatt tiltotta meg?”

A harcosok ábrázatja elsápadt, csak az öreg katona nem zavarodott meg, és nagy eltökéléssel az ezredeshez járula: „Ezredes!” mond Pierre: „én vagyok bűnös e dologban, én vagyok rab!”

„Esmernek!” — felel keményen az Ultra. — „Hé — ide rendőrök! ide!” —

Alig csillámlának meg Toulon tornyainak gombjai és keresztjei a feljövő nap sugárinál Május 5-dikén, midőn közel a városhoz, az úgy nevezett Zsákmányréten (Kapernwiese) egy francia gránátos-seregcsapat (Bataillon) négyszegbe állott. — Komoran süték le szemeiket a harcosok; mély halgatás uralkodik; a négyszeg közepén dobokat állítanak egymásra s egymás mellé, mellyek megé csakhamar hadi törvényszék gyülekezék, hogy rögtönítéletet hozzon. Most Pierre apót — mint rabot — elővezeték. A vádoló tiszt inté a foglyot, hogy igazán beszélne el a tanyatüz mellett tegnap estve történeteket. Az öreg katona szilárd hangon szól, s bátran és nyíltan adá elő mind azt, a mi azon viszontagságokkal teljes estvén esett; sőt Pierre olly meszsze ment, hogy azon egyiptomi dal végsőrait is elénekelné. Midőn elvégzé, a négyszegben sok könny folyt alá a próbált harcosok megbarnult arczain, s a vén gránátosok a sorban és rendben szomoruan és halkkal ismételik:

„Vigasztalásod felleled: Császárod sir veled!”

A sor megett álló tisztek fenyegetődzének, s a csend helyreállítása fáradságokba került. Azalatt a hadi törvényszék tanácskozását végezvén, a vá-

doló tisztt a' végitéletet fenszóval elolvasá. A' régi császári testőrsereg öreg katonája halálra íteltetett; pajtásainak pedig, kik az előbbi nap estvéjén ezt: „Vive l'Empereur!” elkezdették, büntetésül hat héfi fogság rendeltetett. A' halálitéletnek — mint a' rögtöntörvény tartja — azon helyen végre kelle hajtatni. A' dobokat félretakaríták; a' négyszeg hátsó oldala megnyilott, 's a' halálra ítélt odavezetteték. Hat gránátost léptettek elő, hogy fegyvereket megtöltsék.

Pierre szóla egyenlő indulattal: „Golyóbis által meghalni régen ohajtottam; de hogy francia golyóbisok öljenek meg, — azt valóban soha sem gondoltam volna. — De legyen meg az Isten akarátja!” — 'S az öreg katona ismét éneklé:

„Vigasztalásom még lelem,
'S ez nekem itt kellem;
Vigasztalásom fellelem:
Császárom sir velem!”

„Ejnye gazemberek! lóttok e' már egyszer?” — kiáltá gróf Montmorenci — a' hadi törvényszék előlülője — a' lövésre parancsolt gránátosokra. Ekkor a' harcosok sohajtva irányzának az öreg katonára; de most száz hang kiáltá hirtelen: „Tegyétek le! az Istenért tegyétek le!” — 's szemeket mindnyájan a' városba vivő ut felé fordíták, mivel erről jöve megeresztett kantárral vágatva egy lovag, magasra felemelt jobbában fejkendőt lebegtetvén. Kevés percz mulva a' lovag a' négyszegbe ugratott. Ez Bourmont hadnagy volt a' tizenhétedik vadászezredből. — „Ezredes ur!” — kiált a' tisztt, egy deli 's finom alak, gróf Montmorencinak: — atyám, az én közbenjárásomra, Pierre gránátosnak megkegyelmezett; ezennel vegye az írásbeli rendelést!” — Ránczba szedett homlokkal vevé ez el a' papiroost; de a' rendelés szabatos foglatjának nem mondhatott ellene. A' négyszeg eloszlott; a' hangos örömmre fakadt osztály visszaindult a' táborba; a' hadi törvényszék is utnak eredt, a' sok nép követé, 's Pierre apó

és Bourmont hadnagy csakhamar magokban maradtak.

Halgatva terjeszté ki az öreg katona karjait; a' tizenhetedik vadászrezrebeli hadnagy a' jámbor ősz melyére borula; — nem szólának. Hoszu szünet után mond végre az ifju Bourmont: „Pierre apó! kérem kendet, jövendőben vigyázóbb legyen! De vigasztalására azt mondom: nem csak Algirban, hanem e' vidéken is ez esztendőben heves és rekkenő meleg nyár leend; — a' liliumok roszul fognak tenyészni, talán örökre elhervadnak.“ — E' szavak után a' hadnagy megfordult, és lovára felülvén, elnyargalt. —

Gondolatokba merülve nézett sokáig az öreg katona élteinek megmentője után; ekkor Pierre elővévé kurta száru pipáját, kiüte, dohányozék 's éneklé ismét:

„Vigasztalásom fellelem:
Császárom sir velem!“

F. A. MOLNÁR SÁNDOR.

Pályafutás.

A' fejedelmek csak pompás diadalmi szekéren
Futtatnak sirjok halma határa felé;
Ám pedig a' nyomorult koldus mankója fejére
Támaszkodva csak úgy elbiczeg, eljut oda.

ÁRVAFFY BÉLA.

Rejtett szó.

Ha az vagy, a' mi ő, könnyü kitalálnod;
Vedd fejét, bajos lesz vele szembe szállnod.
Igy pedig fordítva, bár szőlőd rongálja,
Szereted, mert hölgyed csókjait megállja.

ALFÖLDY KÁROLY.

Magyar — aghar — magyar.

A tudományos műveltség szegénységéről T. T. Balogh Pál ur által a' Sas czimű folyóírás IV. köt. 144. lapján tett rövid említés után, 's ezen szegénységnek okairul.

„Egyik fő forrása a' tudományos műveltség szegénységének hazánkban az, hogy számtalanok legszébb éveiket haszonvehetetlen, elmefárasztó 's butító szajkólkodások közt, kipótolhatatlanul 's örökre elvesztik.“ Sas IV. köt. 144. l.

E' sajnós tapasztalást a' napvilágnál világosabb és bizonyosabb mindennapi tapasztalásbul vette T. T. Balogh Pál ur, 's szinte szívemnek legérdeklőbb érzelmébül szóllotta; mellyet, miolta magam is a' szajkólkodásnak megutált rekészébül kimenekedtem, 's nagy sokára szerencsésebb helyheztetésem észrevéteté velem, hogy nem vagyok csupán machina, hanem észszel és gondolkodó tehetséggel megáldatott lény: szüntelen forgattam elmémben, és nyugtalanul hánytam vetettem. — Azonban a' nagy és fulánkos darázs-fészket nem merészlettem megpiszkálni, 's az abban régen szunyadozókat bolygatni, attul tartván: ha egyedül leszek megtámadó, bár a' legszentebb és igazságosabb ügy mellett is; mérges dongásokat, sőt talán szurásokat is nehezen fogom elkerülhetni. — Most tehát más által lévén a' tárgy megérintve, úgy látszik, bizonyos kezesség vagyon részemre, hogy többen is találkoznak, kik velem egyenlő értelemben van-

nak, 's kik majd talán a' tagadhatatlan hiányt szépíteni, menteni, fődözni 's magokat védelmezni kívánók ellen barátságos kezet fognak velem.*)

Mért nincsenek hazánkban a' tudományok általában virágzó állapotban? Vagy miért nincsenek legalább olyan virágzásban, a' minőben lehetnének? Ennek ugyan többféle távolabbi és közelebbi okai is vannak **); de csakugyan tagadhatatlan és egyik legfőbb ok az, hogy tanuló esztendeinket haszonvenhetetlen és elme-fárasztó szajkálkodással vesztegetjük el. — Ezen szajkálkodásnak kártékony következése az, hogy a' jelesebb elméjű és tanulni szívesen vágyó ifjak is olly későn kezdenek gondolkozni; hogy olly későn kezdenek a' dolgozáshoz; olly csekély a' fontosabb tárgyakban dolgozók száma, 's a' dolgozásokban olly ritka az eredetiség. — Elveszteget t. i. hazánkban — ha legkevesebbet mondok — kilencz, tiz esztendőt a' névündék tanulásának kezdetétől számlálva, merő értetlen és üres szavaknak tanulásával, és valóságos szajkálkodással, midőn az A B C-től fogva egész: quid ars oratoria, vagy poetica? egyedül azon törekszik, 's egyedül azt kívánja tanítója tőle, hogy az előadott tanulmányokat szórul szóra megtanulhassa és tanítója előtt így el is mondhassa.

A' régi közmondás szerint igaz ugyan: hogy csak annyit tudunk, a' mennyit emlékezetünkben bírnak. Nem lehet, nem is kell az emlékező tehetséget művelés nélkül hagyni! Sőt vannak tárgyak, mellyeket szórul szóra tanulni szinte elme-lőzhetetlenül szükséges; de azonban ugy művelés nélkül még is az emlékezet, hogy mellette az ész üres és műveletlen ne maradjon! Ugy tapasztaljuk pedig sajnosan, hogy a' mostanig divatban lévő tanítás módja szerint egyedül az emlékező tehetség re vagon a' figyelem.

*) Minden kérdésen kívül.

**) L. Schwartner Statistik. III. 456 S. és Csaplovics: Gemähle von Ungarn I. 314 S.

Valósággal alig tekinthetem tanuló ifjainkat beesesebb helyezetben, mint azon színjátszókat, kik ma holmi álékességekkel felczifrázzák magokat, megtanálnak a' hatalmas muftinak, vagy a' nagy szultánnak hangján szóllani, és holnap — porban mászkáló dervisekké lesznek, ismét megfélejkeztvén tegnapi nem saját fényességekrül! — Így tapasztaljuk tanuló gyermekeinket is felékesítettve holmi deák és mindenféle szópiperékekkel, ha p. o. az ő próbatételeken megjelenünk — (mert ezen színjátékos próbatételeken kívül nem igen tapasztalhatjuk a' tanulókat tudományokkal előállani!)

Hogy pedig ezen próbatételek valóságos színjátékok, alakos himzések, vakítások, s a' tanulók színjátékosok légyenek; csak abbul is kiveheti a' figyelmező, hogy azokban nem csak a' valósággal jeles elmék, hanem a' középszerűk, sőt a' gyengék is derekasan látszatnak felelni tudni; sőt ezen utóbbiak jelesebben az elsőknél is néha. Mivel t. i. az efféléknek semmi, vagy igen csekély lévén agyokban, hogy emlékezetök meg ne tévedjen, se rényen elpörgi nyelvök, a' mit nagy ügygyel bajjal szórul szóra megtanultak, vagy az irás és könyvbéli kérdések sora szerint felelniek kell.

Azt mondják a' tanító urak, hogy ennek a' nyilvánvaló próbatételnek semmi befolyása sincs az ugy nevezett classificatioba. Legyen ugy! meg hiszem. De ez is helytelenül van. Mert ezt sem a' gyermekek, sem azok szülőji, ha jelenvannak a' próbatételen, se nem tudják, se nem hiszik. Feleljen már most jól a' gyengé tehetségü, vagy készakartva restelkedő, és legyen még is roszul classificálva: nem kész e a' tanító ellen mindenféle szemrehányás, igazságtalanságrul és személyválogatásrul való vád? — Én azt hiszem, hogy a' nyilvánvaló próbatételeknek épen olyan eszközül kell szolgálni, melly a' közönséggel is nyilván megösmertessen minden tanulót voltaképen. A' jóknak és szorgalmatosoknak dicsőséget és dicséretet; a'

roszaknak és restelkedőknek szégyent és megpirítást szerezzen. Ha tehát ámbár a' próbatételeknek semmi befolyások nincs is a' classificatioba, de van a' tanítóknak becsületébe és a' tanulók kisebb vagy nagyobb iparkodásába; az ő előmenetelöknek előmozdításába; vagy megcsökkentésébe. —

Most közelebb a' felvett tárgyhoz. A' szórul szóra való tanulás; megértés nélkül; sokféle tekintetből akadályozza az elmének kilejlődését; — kivált ha a' tanító azt úgy megkívánja, hogy egyik szó helyett más hasonló jó értelmű szót sem enged tenni. Ugyanis az ilyen tanulás kimondhatatlanul fáradságos és unélfogva unalmas is; úgy hogy gyakran a' legjelesebb gyermek is elcsügged és kedvét elveszti a' sanyáru; fáradságos és kizó munkátul; vagy pedig megsajdítván; hogy értés nélkül is lehet néhány idegen szavakat dadogni: megelégszik önmagával; ha mások példája szerint holmi üres szavakat raggatott magára.

De ezen szórul szóra tanulást még kártékonyabbnak fogja kiki ösmerni, ha meggondolja azt is; hogy a' gyermeknek deák; azaz: ösmoretlen nyelven, olyan nyelven kell tanulni, mellyet a' humaniorum osztálybeliek közül is mostani világban a' legnagyobb rész igen silányan ért. Következésképen a' helyett, hogy a' gyermeknek egyedül a' dolgot magát kellene tanulni; még a' nyelvet; a' szavakat is akkor kell tanulni; 's így a' legjelesebb elméjü tanuló is legfeljebb félannyit tanulhat meg ugyan azon idő alatt latán nyelven, mint a' mennyit anyanyelvén megtanulhatott volna. Ide járul az a' legnagyobb rosz: hogy ekkor is meg kell a' gyermeknek elégedni azzal, hogy emlékezetét néhány uj szavakkal rakta meg; a' nélkül; hogy elméjét is uj ösmerekekkel gazdagította volna. — Mert talán hogy a' mit latán nyelven tanult a' gyermek; azt anyanyelvén is el tudja mondani: még nem tartom olyan uj ösmeretnek a' tanulóra nézve; melly annak elméjét gazdagította volna. — Ez is csak az emlékezet munkája lehet.

A' kártékony szórul szóra való tanulás ekké-
pen szokássá válván a' gyermekben, mi történik
végre? Az, hogy bármi jeles elméjü legyen is kü-
lömben, de mivel a' jó elmével nincs mindenkor
egybekapcsolva a' serény és könnyü emlékezet is:
elrémül a' feljebb való iskoláktul, ugymint a' hol
nem reményli a' sok 's nagyobb kiterjedésü tanul-
mányoknak szórul szóra való megtanulhatását. Vagy
ha beavatkozik is, többnyire az utolsók közt kell
szégyenkedni annak, a' ki az alsóbb iskolákban,
a' hasonló szajkók között, első helyeken dicseke-
dett! — Az ilyenek többnyire örökös rabjai szok-
tak maradni a' szajkózkodásnak, úgy hogy az ész-
nek minden nyomos unszolásaira se merészlenek
a' könyveken és irásokon kívül és túl saját elmé-
jöknek szabad munkálkodást és felemelkedést en-
gedni, még minekutána az iskolából kiszabadultak
is. — És így teljes igazsággal állítja T. T. Balogh
ur, hogy az elmefárasztó szajkózkodás kipótolha-
tatlan káru forrása a' tudományos műveltség szegény-
ségének! *) Igenis! csak az öngondolkodó láthat
be a' tudományok titkába; csak ez nem esküszik
tanítójának minden szavára örökösen; is csak az
ilyen tudja megkedvelni a' tudományokat, és
azokkal magát, nemzetét és hazáját boldogítani.
Azért tehát a' kiket tudományosoknak akarunk ne-
velni, azokat öngondolkodókká kell formálnunk,
és nem szajkókká. — **)

*) Die Fortschritte und Entdeckungen, welche in den neuesten Zeiten
in einigen Zweigen der Philosophie gemacht worden sind, kom-
men grössten Theils nicht von den Universitäten her. Adam
Smith, National-Reichtum. III. B. 126. S. — De még a' szaj-
kóktul sem várhatni ám új felfedezéseket. —

**) Das Selbstdenken würde den Jüngling, der an dieser Thätigkeit leb-
haftes Interesse nähme, leicht in die sämmtlichen Wissenschaften
einführen, und es giebt überhaupt keine bessere Propädeotik
für den künftigen Gelehrten, als die Bildung zum Selbstdenken.
Philosophie der Erziehungskunst von Joh. Wagner. — Unser
Zögling soll nie so weit herabsinken, dass er glaube, irgend
ein Werk fasse die Wahrheit in sich. Jedes Schriftstellerwerk
ist ein Blitz von dem Lichte, das in dem Verfasser strahlt,
aber jedes ist auch durch Individualität gefärbt. Das reine far-

Hogy a' tanuló csak úgy veheti idővel tanulmányainak hasznát, ha azokról maga is gondolkodik; ha azokban az alapokat nyomozza 's meg-hányja veti, fontolgatja; ez kétségbehozhatatlan igazság; 's hogy a' tudományos műveltség szegénységét általjában ilyen tanításmód által lehetne kipótolni, nagy részben ez is tagadhatatlan és világos. — Mért maradunk tehát még is a' régi szajkólkodás mellett, midőn határos szomszédink minden részről óriási lépésekkel haladnak előre? Ez a' kérdés az, melly a' felvett tárgynak kényesebb részét érdekli; de a' mellyet felelet nélkül hagyni annyi volna, mint a' kártékony rosztat gonoszul titkolni, pártolni, 's a' nemzet és haza boldogsága ellen véteni! — Mért maradnak tehát a' mi — különösen — alsóbb oskolájink a' régi szajkólkodás mellett? Akármint hányom vetem a' dolgot, a' tapasztalást 's egyéb körül-állásokat, minden epe és személyes czélzás nélkül lélekösmeretes meggyőződésem szerint ennek más-hol nem találok okát, mint a' tanítóknál. Mert ezek részint nem elegendőképen jártasok az ó tanítószéköket illető tudományokban *), részint azokat nem bírják elegendő készséggel emlékezetökben; részint — mert általjában mindnyájokról mondani ezeket igazságtalanság és méltatlan vád lenne; — részint tehát a' kik elegendő tudománnyal bírnak is; vagy a' tanítástudományban nem elegendőképen ügyesek; vagy végre az ügyesek a' megkívántatott kedv és szorgalom nélkül szükölködnek.

benlose Licht ist nur in der Totalität der Farben wirklich, und unser Zögling erinnere sich, dass er Licht in seinem Innern hat, dass gleich dem des Schriftstellers, den er ehrt, eine Farbe strahlt, ohne welche die Totalität unvollständig wäre. Ugyan-ott. 159. l.

*) Látni példákat, hogy némelyek alig szállanak ki a' hatodik oskola tanulópadjából, már a' tanítószékre emeltetnek! Tanítói ügyességet 's elegendő tudományt, ha csak a' sz. Lélek ihletésiből nem, máshonnet emberi mód és természetes folyamat szerint miképen szerezhethének az effélék magoknak? Ide járul az is, hogy, ha jól emlékezem, különösen a' szerzetes rendekre nézve felsőbb helyi végzések is vannak a' végett, hogy kikre nem szabad tanítói hivatalt bizni.

Igaz, hogy ezen hijánosságoknak is vannak ismét okai, és pedig némellyek olyanok, mellyek felsőbb, mélyebb, titkosabb körhez tartoznak, mintsem hogy azokba 's azoknak orvoslások vagy elháríthatások módjába avatkoznom lehetne. Egy jeles írónak véleményét legyen szabad még is e' tárgyul emlitenem, a' ki azt mondja, hogy a' tanítás rossz állapota onnan veszi eredetét, mivel a' tanítók között nincs ösztön az iparkodásra. Ösztön pedig azért nincs, mert a' kenyerök és fizetésök bizonyos a' tanítóknak nagyobb részről, akármiképen tesznek is bár eleget kötelességöknek. *)

Ezen fogyatkozásnak a' tanítók részéről a' többek között egy kétségtelen bizonyosága az, hogy nem csak a' közönséges mindennapi oktatás alkalmával mindent könyvbül vagy írásbül diktálnak és examinálnak; hanem még a' nyilvános próbatételekben sem átalják írásaikat vagy könyvöket kezökben tartani, és azokbül tenni a' kérdéseket!! — a' midón argusi szemekkel kísérik minden szavát a' felelőnek, hogy ha az elakad valamely szóban, azonnal segíteni lehessen rajta. — Én legalább ezt másra nem tudom magyarázni, mint arra, hogy könyv és írás nélkül mind a' tanító, mind a' tanuló fensülne. A' tanító: mert könyvbe vagy írásba nem nézve nem tudna az elakadt felelőn segíteni; a' tanuló: mert ha az íráson vagy könyvön kívül való szóval segítené őtet tanítója, azt nem értené, és képtelen lenne a' feleletet folytatni.

'S az ilyen tanítóknak tanítványai hogy ne lennének szajkók! az ilyen tanításmód hogy ne akadályozná a' tudományos kiművelésnek tenyésztét, a' tudományoknak megkedvelését, 's azoknak

*) Die Dotirung der Schulen hat unvermeidlich beygetragen, die Nothwendigkeit des Fleisses bey den Lehrern, bald mehr, bald weniger zu vermindern. — Ihr Unterhalt, in so fern er von einem festen Gehalte herkommt, ist von der Geschicklichkeit, die sie in ihrem Berufe erworben haben, oder von dem Glücke, mit welchem sie in demselben arbeiten, gänzlich unabhängig. Adam Smith, National-Reichtum III. B. 110 S.

jótévő befolyását a' mindennapi életre, holott az sem elméjét, sem — annál kevesebbé — szívét nem formálja, nem műveli, nem nemesíti a' nevéndékeknek, ugymint a' melly azoknak szívére soha be nem hathat!? és így a' megtanult tárgyaknak, bármilly szentek, hasznosok és szükségesegek legyenek is, a' mindennapi életben hasznokat nem tudják venni; mert azoknak némünémü ösmerete csak addig tarthat emlékezetökben, míg az írásnak vagy könyvnek saját szavairul meg nem felejtkeznek. — Nem lehet itt ahoz bizni, hogy majd egyik tárgy a' másikat; ez vagy amaz a' gondolat, vagy idea a' hasonlót üdöfolyta után ismét fel fogja az emlékezetben ujítani! mert a' szajkólkodó soha gondolatot, ideát nem tanult, nem szerzett magának, hanem csak értetlen szavak hangját. Nemde igazsággal mondja tehát T. Balogh ur, hogy tanuló éveinket kipótolhatatlanul 's örökre elvesztjük? Igenis — vegyék óh bár szívökre a' tanítók! — „Minden hasztalan szó (a' meg nem értett bizonyosan hasztalan) üdőtöltés! üdövesztés, és minden olly írás (olly szóbeli tanítás még inkább) mellynek czélja nem emberjavítás, 's nem az emberiség jobbléte; elhozza előbb utóbb a' Nemesist!“ Gróf Széchenyi Világ 245. l. Az ilyen tanítók keze között készülnek p. o. ollyan „Előljárók, a' kik igen nagy hirre kapnak, mert a' nagyobb alkalmaknál egyet sem szólnak, vagy ha szólnak deák nyelven, konyhaszagot terjesztenek, vagy másgondolta 's más tette fel érdeklő beszédet olvasnak.“ Világ 66. l. „A' kinél aztán mennél üresebb a' fő, 's kisebb a' lélek, annál nagyobb az önelőadásbeli megelégedés.“ Világ 243. l.

Hogy pedig ez a' könyvbül és írásbul szórul szóra tanítás, magyarázás, kikérdezés, diktálás 's a' t., tagadhatatlanul és szükségképen akadályozza a' tanulóknak mind szív, mind elméleti tökéletesülhetését; a' didactikának, vagy is tanítástudomány-

nak egy két röviden érintett principiumából ki-
tűnik. Ugyanis a' tanítástudomány egyik sar-
kalatos törvénye az, hogy a' tanító ügyekezzen ta-
nitványában a' tanulásvágyat felserkenteni. Ugyde
az írásból és könyvekből olvasó, diktáló, exami-
náló professor ezt nem teheti. Am magasztalja ő
bár a' csillagokig a' maga studiumát, ajánlja annak
sokféle terjedő hasznait; az mind haszontalan! mert
a' furcsa eszű, tapasztalatlan és inkább a' példa-
követésre, mint szóra hajlandó ifju azt veti a' tani-
tó magasztalásainak ellenébe: ha olly jó, olly szép,
olly hasznos, sőt szükséges ez meg az a' studium,
mért nem tette azt az én dicsérő tanítóm is saját-
jává ennyi 's ennyi esztendő olta?! Vagy csak a'
gyerekeknek illyen szükségesek a' tudományok?
Ugyde mi nem akarunk mindig gyerekek marad-
ni; hanem épen ollyan tudományokat kívánunk
szerezni, mellyeknek egész életünkben hasznokat
vehessük! —

Másik főbb törvénye a' tanítástudomány-
nak az, hogy a' tanító minden oktatásait és a' ta-
nulást kellemetessé, kedvessé és érdeklővé ügye-
kezzen tanítványai előtt tenni. Ezt azonban az
írásból és könyvből diktáló és examináló tanítótul
várni annyi volna majdnem, mint egy vaktul azt
kivánni, hogy egy Rafael Madonnájának rajzmáso-
lásával gyönyörködtessen bennünket! — Ugyanis a'
tanulást kiváltképen kétféle oldalrul lehet kelleme-
tessé tenni az ifjuság előtt; elsőben: ha annak hasz-
nait megfoghatólag, észgyőzőleg megösmertetjük,
sőt a' miben lehet, tüstént tapasztaltatjuk is vele.
Másodszor: ha az előadás módjában ollyan ügyes-
séget szerzünk magunknak, és olly szerencsések
vagyunk abban, hogy halgatójinkat mintegy meg-
bájoljuk, és a' szívesen hajlókat magunkkal ragad-
juk. — A' mi az első módot illeti, láttuk, hogy
ezt sükeretlenül várjuk a' könyvből-tanítóktul. De
a' második előadás módját még fogatlanabbul vár-
juk. Ugyanis a' tanítás tudománya azt hozza magá-
val és kívánja, hogy az oktatásbeli előadások ál-

taljában mindenkor az előadandó tárgyak minéműségéhez legyenek ugyan alkalmaztatva, de azért még is mindenkor kellemetes, vidám és nyájas hangon és móddal történjék. A' szemek, homlok és egész ábrázat semmi kedvetlenséget, boszút, aggodást, haragot 's a' t. ne mutasson; hanem valamint minden szó szívből származzék: úgy az egész külső tekintet, magaviselet jóakaratot, szeretetet 's a' tanuló boldogságára czélzó szándékot mutasson. Mert nincs annál bizonyosabb, hogy csak az hat be a' szívre, a' mi szívből veszi eredetét, 's hogy az eleven, tüzes, vidám, hajlékony és virgoncz ifju nem csak kedveli a' maga természetével egybehangzó bánásmódot; hanem hasonló tüzre, eleveniségre, szóval: ugyan azon érzelmekre gerjed, melyeket tanítójában tapasztal. Oh! de ezt a' lelkesítő 's bájoló tanításmódot miképen várhatjuk az írásbutanítóktul? — Miképen adhatna az ilyen mechanicus tanító a' maga szavának és egész külsejének olyan módosítást; a' tanuló korához, tehetségéhez 's gondolkozásmódjához lebecsátkozó alkalmaztatást, melly azok előtt az előadott dolgokat kellemetesekké, 's a' tanulást kedvessé tudná tenni, holott rabja lévén a' könyv vagy írás szavainak ő maga is, szüntelen azon kell aggodnia, hogy a' beszédben el ne akadjon, hogy egyik szót a' másik után rendbe mondhassa?! — Nem! nem lehet az ilyen tanítónak elméjében és szívében az a' bátorság és szabadság, melly azt kívánja, hogy a' tanító a' tudománynak egész kiterjedésébe bele merjen ereszkedni, és a' nélkül, hogy a' szavakrul aggodnék, a' felvett tárgyakat széltebe hosszába megfejtegesse, 's hogy a' sokbul a' dolognak lelkét és velejét megválasztva, mindegyik tanuló készen felfoghassa! — Nem tehet az ilyen tanító holmi szükséges alkalmaztatásokat tanítás közben. Nem hozhat fel világosító példákat és hasonlatosságokat; szívformáló és erkölcsre, szép tettekre serkentő történeteket, mellyek az ifju és hajlékony szíveket mintegy erőszakosan ragadják magokkal; 's a' mellyek egyszersmind a' súlyosabb

tárgyaknak talán hoszasabb halgatása után mintegy kipihenhető pontok gyanánt szolgálnának. — Nem hevülhet fel a' könyvbül-magyarázónak és olvasónak szive a' legérdeklőbb tárgyaknál is holmi erkölcsös, religióbeli, hazafiúi 's más valódi érzelmekre; következképen mozdulatlan marad tanítványinak kebele is, és hidegen hangzanak el fülök mellett a' külömben legszivrehatóbbakká válható igék és tárgyak! —

Hogy a' többit elhalgassam, a' tanítástudománynak harmadik sarkalatos törvényét emlitem csak, melly azt kívánja, hogy a' tanító a' mennyire lehet, a' tanulást könnyüvé is tegye. De hogyan teljesíti ezt a' tanítás sz. törvényét is a' könyvbül-tanító? Én gondolni sem tudok itt a' könnyebbitésre módot, ha a' tanulásban való könnyebbitést szoros értelemben vesszük, a' mint vennünk kell. (Mert a' feleletadásra nézve szerezni és mutatni könnyebbséget igenis sokféle, még pedig nemtelen és kártékony módok is lehetnek —). Talán hogy a' mit deák nyelven diktált az írásbül, azt anyai nyelven is elmondja? Igaz, hogy ez valamit könnyebbitethet azon tanulókon, a' kik magok szerint nem képesek a' latán nyelvet érteni; de hát a' kik értik azt, miképen fogja ezeknek tanulását könnyebbiteni? Vagy talán a' jobbacska elméket egészen magokra kell hagyni? — Többnyire amazok sem sokat nyertek a' latán szavaknak csupán anyanyelvre fordítása által, mert így is csak üres szavakat tanultak, és semmit többet, a' mi majdnem hasonlókép nehéz az anyanyelven, mint a' deákon.

Végre azt kérdezem: az ilyen könyvbül-olvasó tanítóknak oskolájában lehetséges e' a' csendesség és figyelmezés, legalább olyan figyelmezés, a' minő az elméket és sziveket tökéletesítő tanításhoz megkívántatik? Ezt teljességgel lehetetlennek gondolom, ha ámbár a' legnagyobb mértékben keménykedjék is a' tanító. Mert egy az, hogy az akaratot és elmét keménységgel és veréssel figyelemre kinszeríteni egyáltaljában lehetetlen; más az, hogy a'

gyermeknek tudván, hogy az ő tanítójoknak egész tudományát a' könyvben és írásban úgy is meg lehetik, nem látják szükséges okát, mért kellene annak magyarázó szavaira figyelmeznök. — Legfőbb pedig az, hogy az írásbul-tanítóknak szemei nem lehetvén szabadok, sok csintalanságokra vesznek a' gyermekek alkalmatosságot, mellyeken vagy rajt nem kapatnak, vagy mérget és boszúságot szereznek tanítójoknak azokkal. — Csak a' lelkes, buzgó 's hivatalában mindenképen ügyes és jártas tanító képes a' maga oskolájában állandón mind a' csendességet, mind a' figyelmezést fentartani. Sőt nem csak csendesen és örömmel halgatják a' tanítványok az ilyen tanítónak szavait; hanem szinte vágyódva sietnek az oskolai órákon megjelenni, és nem csak az oskolában sok kellemetlenségektől kímélik meg tisztelve szeretett tanítójokat; hanem az ő iránta vonzó tisztelet és hajlandóság azonkívül is visszatartóztatja őket az ifjuságbeli kicsapásoktól.*)

Ugy hiszem, hogy ezek szerint kézfoghatólag meg vagyon mutatva mind az, milly káros az oskolákban mai napiglan meghagyatott szájkólkodás; mind pedig az, hogy ezen kártékony rosznak közvetlenül a' tanítók az okai. — Következésképen valamint a' tanulóknak — a' haza jobbléte feselő bimbójinak — ohajtott szerencsésebb kifejlődése, és a' tudományokban nem himzett és ál, hanem valódi, lelkes előmenetele; úgy nem külömben a' tanító uraknak saját becsülete, lélekösmeretben álló szent kötelessége, 's a' nemzetnek ő bennök helyheztetett bizodalma kívánja, hogy magoknak az illető tudományokban és a' tanítástudományban elegendő jártasságot és ügyességet szerezvén, könyvre, írásra,

*) Ist der Lehrer ein Mann von Geist: so wird es ihm selbst höchst zuwider seyn, bey seinen Vorlesungen gewahr zu werden, dass er sinlozes Zeug sagt, oder mittelmässige und unverdauete Sachen vorbringt. Es muss ihm allerdings ein unangenehmes Gefühl erregen, wenn er mit den augenscheinlichsten Merkmalen von Gleichgültigkeit, Unaufmerksamkeit und Verachtung angehört wird. — Adam Smith, National-Reichtum III. B. 114. S.

tanítványaik előtt legalább, ne szoruljanak, a' hol csak elmellőzhető. Így valamint személyöknek az illendő tiszteletet, úgy becses hivataljoknak méltóságot fognak tanítványaik előtt szerezní, 's az elfelejthetelen hálának szüntelen viritó borostyanját érdemleni azoknak emlékezetében!

Azonban előre is hallom a' mentséget ezen felhozott közönséges panasz ellen: hogy sokfélék a' tanítás tárgyai; rövid az üdö! lehetetlen azokban olyan készséget szerezní, hogy könyvre és írásra ne kelljen szorulni? Hah! megszégyenítő kifogás! — Nem mondom én azt, hogy a' lehetőségig legnagyobb tökéletességgel és kiterjedésben legyenek a' tanítók jártasok az oskolai tanulmányokban; — mert ezt ki is kívánhatná! — hanem csak annyira, a' mennyire a' maga saját osztályához képest szükséges és elegendő. És még ennyit se kívánhatunk e meg? — Szerencsétlenül választott tanítói hivatal! — 'S ha barátom! te nem vagy képes a' körödhöz tartozó tanulmányokat ennyire is megtanulni, 's könyv nélkül tudni; a' náladnál gyengébb gyermektől miképen kívánhatod azt? Hát minő lélekösmerettel büntetheted őt, ha a' mit te meg nem tudsz tanulni, ő elégtelen arra?! — Külömben ha egy matematikus, egy historikus 'sat. megtanulhatja könyv nélkül a' maga studiumát, a' melly két — három száz theoremákból, és annyi problémákból, vagy száz és több ivekből áll; egy humaniorum, vagy grammaticalium, sőt trivialium tanítója nem tanulhatja e meg a' 10—20 ivekre terjedő csekélysegeit, mellyeket 20, 30, 40 évektől fogva tanít — vagy legalább csak egy-egy leczkere valót? — Ugy látszik tehát, hogy egyedül csak az akarat készsége 's talán a' szükséges ösztönök nem léte hibázik itten és vádolható, nem pedig a' lehetetlenség és még valami. *)

*) Ist die Aufsicht, der er (Lehrer) unterworfen ist, in den Händen der Universität, oder des Collegiums selbst, von welchen er ein Mitglied ist, und dessen übrige Mitglieder sämtlich Lehrer

Ezen tanításbeli ügyesség megszerzésének szükséges volta pedig nem alulról felfelé, hanem megfordítva, feljülről aláfelé nevededik az oskolabeli osztályokra nézve; azaz: nem minél feljebbvaló oskolosztálya van a' tanítónak, annál tökéletesebben kell studiumát tudni; hanem mennél gyengébb, mennél alacsonyabb az oskolája. A' minek okát az eddig előadattakból nyilván láthatni. — Avvagy nem vétkeesebb, csufosabb dolog e, ha egy normalium, vagy trivalium mestere vesz kezébe könyvet és abbul olvassa: mit tesz katekizmus? vagy hány fiai voltak Jákóbnak? 'sat.; nem vétkeesebb dolog e, mondám, az, mint ha p. o. egy juris professor a' corpus jurisbul valamelly hoszabb cikkelyt olvas fel? Annyival is inkább, mivel a' kicsinyek osztályában a' tanító szemeinek szüntelen a' gyermekeken kell legelni, hogy láthassa, hol? mi? ki mi? ki miatt történik? Végre: mivel a' gyermeket már gyenge korában hozzá kell a' gondolkodáshoz, a' dolgoknak egybehasonlításához, az okoknak nyomozásához és megbíralásához 'sat. szoktanni, ne nyugodjék meg abban soha a' tanító, hogy az ő szavait vagy könyvéit el tudta a' gyermek mondani, hanem azt is ki kell kémlelni a' tanítástudománynak törvényei szerint, ha érti e és helyesen érti e a' dolgot; ha átlátja e, minő alapokon épül az és hová czéloz, mi hasznot vehetni belőle? Mert valamint a' rossz egészségnek jele az, ha a' gyomor ugy adja vissza az eledelt, mint azt bevette; ugy nem külömben az olyan tanulóul is, a' ki tanítójának szavait hangoztatja vissza, bátran azt tehetni fel, hogy a' hallott tanítást nem főzte meg az ő feje, 's nem fordította elméjének eledelévé.

IGAZ NATANAEL.

sind, oder seyn sollen: so machen sie höchst wahrscheinlich eine gemeinschaftliche Sache daraus, gegen einander wechselseitig nachsichtig zu seyn; so dass jeder seinem Collegen gern erlaubt seine Pflicht zu vernachlässigen, wenn er nur nicht strenge zur Erfüllung der seinen angehalten wird. — Adam Smith, National-Reichtum III. B. III. S.

Francia tábornoküldet Algír ellen 1830-ban.

(Németből.)

Fekvése 's eredete e' rabló országnak.

Az algiri királyság fekszik a' keleti hosszúságnak 7° 50'-tól, a' nyugotinak 4° 30'-ig, mintegy 300 órányi kiterjedésben. Közép szélessége éjszokról dél felé mintegy 230 órányi. Határai: éjszokról a' közép tenger, nyugotról Marokko, keletről Tunis és Tripolis, délről Saharah, az afrikai nagy puszta. Ezen nagy tartomány az ó korban Numidiának és Mauritániának nevezteték 's honi királyok által — kiknek némellyike, mint Masinissa és Sypfax, a' régi történetekben nagy fényű — igazgatták mindaddig, míg a' Rómaiak Afrikának ezen részét is meghódíták. Ez időtől fogva 4 századig római gyarmat volt 's proconsuloktól igazgatva részt vett eseteiben a' roppant birodalomnak. Ennek megsemmisítésével német nép, a' Vandalusok, kik Frantzia- és Spanyolországokon keresztül a' gibraltari szorulaton ütöttek Afrikára, ejtették hatalmuk alá. Iszonyu pusztítások követték ez uralkodási változást. Egykor, a' római hatalom alatt, egyike a' legvirágzóbb gyarmatoknak 's Olaszország magtára, ezen áldott föld most pusztává leve. A' Vandalusok vad dühükben kiirtották a' szőlőtöveket, feldúlták az olajfa-ültetvényeket és földmivelést, kivágták a' fákat, földig rontották le a' házakat. Nagy népeességű 's jólétben fényes városok egészen, nyomtalanul tűntek el a' föld színéről.

Justinianus görög tsászár, ki Belisarius hires vezére által Afrikát ujra meghódítá, valamint utódja is a' bizantzi thrónuson; nem voltak képesek régi virágzását felelevenithetni. A' számtalan pusztítások, mellyeket a' vandalus rövid uralkodás okozott; gyávasága a' bizantzi kormány-
nak, melly Európában is alig védheté magát; a' köz elkortsultság 's a' nyomoru szerzetesi pártok, mellyek a' keresztyén Afrikát is felekezetesíték, ennek a' hajdan virágzott földnek belső felbomlását feltartóztathatlanul siettették.

Sem a' keresztyén vallás, a' melly ott rég vétetett fel, de sokféle babonával meg is undokittatott, sem a' görög tsászár hatalma nem hárihatták el e' veszélyt. Közeledett a' végzet órája Mahomednek, kelet nagy prophetájának köves Arabiában felkeltével. Hő vallása, mellyet alkotott, uj 's tüzes életet lehell a' kiholt keletbe 's követőit hóditásokra, győzedelmekre gyulasztotta. Kevés évtized alatt Arabia a' propheta hazája, Mekka és Medina a' szent helyek idegen befolyás alól kiszabadítottak 's egy hatalommá egyesítették; Persia, Syria, Palestina, kis Ásia elfoglaltattak 's a' bizantzi tsászárnak Konstantinápolyban, önvárosában kellett rettegnie a' hívók tengeri és szárazsi seregeitől. De a' sors nem végzé még el e' birodalom elestét; Törökök számára tartatott az fel. Más részről feltartóztathatlan viharként terjedett minden felé az uj hit. Vezérüktől vezetettve folyamként borították el Egyiptomot a' pusztá gyermekei, 's lelkesedésük a' szerentsével mindig egy lépten nyomon járt. Alexandria ostrommal vétetett meg 's kizsaróltatott; a' tartomány alája vettetett a' mahomedi hitnek 's egy nagy kalifaságnak, melly ez olta állittatott fel, gyarmatává tétetett; Cairo felépített 's fő városnak magasított. De ez még kevés volt. Uj hadsapatok, mellyeket Arabia, a' felgerjedett anyaföld, küldözgetett, Afrika egész északi partjának mentében nyomultak elő, kevés munkával megvették ó Cyrenét, a' római gyarma-

tokat, Afrikát, Numidiát, Mauritaniát, azaz, a' mostani tunis-, tripolis-, alger-, fetz- és marokkói regensségek, mellyeknek meghódítása az előkor leghősebb népének vérfolyamokba és századi munkába került. IX-ik században az Arabsok általmentek Spanyolországba 's Asturiának és Biscaiának némelly hegyes-völgyes vidékeit kivéve, meghódították az egész országot. Frantziaországot is akarták hódításaikhoz tsatolni, 's a' megrettent nyugot felett lebegett a' félholdtól elnyomathatásának veszélye: de Martell Károlynak Tour melletti nagy diadala véget vetett a' nyugot fiai további előnyomulásának. Spanyolországi hatalmukat belpártok rázkódtatták meg. A' Gothusok maradékai, kik az országnak nyugoti hegyei közzé futamodtak, ismét felemelkedhettek, apródonként földdarabokat nyertek, 's 5 századi had után — melly az emberi erőnek legnagyobb megerőltetéséért, bajnoki szelleméért 's politikai fényes következeseiért jeles — a' Maurusokat hatalmuk alá vetették 's a' félszigetet a' római egyház kebelébe visszahelyheztek. De Afrika, különösen azon része, mellyről itt szó van, megtartotta mahomedi hitét. Azon Arabsoktól, kik itt telepedtek le, építettett Algir; építettése ideje, nem lévén tudósításaink, *) nem határozthatatik meg. Mint minden, Mahomedánusoktól meghódított tartományban, ugy itt is uralkodtak elsőben helytartók, kik a' propheta utóditól 's egyházi és világi hatalmának örököseitől, a' bagdadi kalifáktól, önkényesen tétettek hivatalaikba 's onnan vissza is hivattak. De minekutána a' kalifaságnak ereje a' birodalom széles kiterjedése 's a' fejedelmeknek gyengesége miatt lassanként megtsökkent, 's a' távolabb gyarmatok helytartóji azon köteléket, melly őket a' hívóknak bagdadi fejéhez tsatolta, szélyeltépték volna: e' példát követték azon főbb hivatalbeliek is, kik a' mostani Algirban parantsoltak. A'

*) Némellyek szerint mintegy 935-ben Jussuf Zeiri arabs herczeg által építettett. Századunk I. K. 5. l. L. A.

tunis-, tripolis-, alger- és marokkói helytartók független királyokká tétették magokat, 's különféle viszályokon általvergődve így uralkodtak több századig. Véreiktől, spanyolországi Maurusoktól, kik a' keresztyén Spanyolok ellen szorultságukban magokat oltalmazhatták, segédül többször hivatnak: de ezek azt ritkán tehették ön tehetetlenségük miatt, 's mivel hazájokban is többször szorongattak a' félsziget megszabadult lakóitól. Az Arabsok spanyolországi hatalmának elenyészte nem hárittathatott el; ez azonban afrikai hitsorsosaiknak javokra szolgált. Mert, minekutána Granada, a' Muselmanok legutolsó erőssége, Ferdinandnak, a' Katholikusnak 's a' castiliai Isabellának kezeibe esett volna, a' Maurusok, kik országuk vesztét megélték, gazdagságaikkal és szorgalmukkal Afrikába futottak, 's nevelték Marokko, Alger, Tunis és Tripolis fő városoknak díszét. Azonban a' Spanyolok, büszkék fényes győzedelmeikben, azonnal általmentek a' tengeren 's nyilván hirdették szándékukat, ezen földrészt is mahomedi hatalom 's a' tsalfa prophetának babonáji alól felszabadítani. Megrettent az országnak valamennyi királya, 's nagyobbak, mint volt, hitte a' veszélyt. Algerban akkor Selim Entemy, Maurus, uralkodott. Ez a' Spanyoloktól, kik Bonát 's Orant elfoglalták, nyomatva 's ön erejében nem bizva, külsegédről gondoskodott.

A' XVI-dik század elején, a' midőn ezek történtek, a' közép tenger ellepetett rablókkal, kik török zászló alatt 's a' nagy szultán nevében a' vízi kereskedést tsaknem semmivé tették, a' hajókat, mellyeket elfoghattak, kirabolták, ezen tengerrel határos keresztyén partokra kiszálltak 's hihetetlen vakmerőséggel sok helyet felégettek, a' mezőket elpusztították 's az embereket rabszolgaságba vitték. Egyike ezen rablóknak maradandó emlékezetű. Horuk Barbarossa, fija egy lesbosi görög hitehagyottnak 's egy gyönyörű, elraboltatott, később nőül vett Spanyolnénak, a' természetlőt embereken uralkodásra határoztatva, sem-

miféle veszélytől nem rettegő bátorsággal felruház-
tatva, a' hajószolgálatban egykori gyakoroltatása
által hősnek neveltetve, de, mint kenyérkeresete
magával hozá, kegyetlen, ravasz és lihszegő, egy
hasonérzetű tzimborákból álló nagy tsapatnak ve-
zérévé lett. 12 gálya 's több kisebb hajó 5000 bá-
tor rablóval engedelmeskedék parantsolatainak. Ő
's Khair-Eddin vagy Hairaddin az öts'se,
ki hadnagy (Lieutenant) volt alatta, „barátai a'
tengernek 's ellenségei azoknak, kik vizein hajó-
znak,“ tizmet vettek fel 's tudták azt foganatosítani.
A' közép tengernek tsaknem minden keresztyén
partja általok kegyetlenül kiraboltatott, sok kint's
elzsákmányoltatott és nem kevésb ember rabszolgá-
vá tétetett. Olly nagy volt tőlök a' félelem, hogy
Calabriában, Ostiának és Pisának vidékein gyer-
mekeiket a' pór aszszonyok Barbarossa nevével, mint
mai nap az ördögével, letsendesítették. A' rab-
ságba ejtett hajókat többnyire Algirba vitték, hol
a' nép nekik kedvezett a' rá való nézve igen jöve-
delmes kereskedés és azon esztelen tékozlás miatt,
melly a' rabló hajónép között, hogy a' könnyen
nyert jószágtól könnyen menekedhessék, uralkodott.

Ez a' Barbarossa volt az, a' kinél Eute-
my, a' szegény maurus király, ön vesztére segédet
keresett. Kérése nagy örömmel hallgattatott meg.
A' rablók tüstént ott termettek, Barbarossa a'
hajósereg gondviselését Hairaddin ötstsére biz-
va, partra szállt, 's 5000 emberével, a' maurus nép-
től igen nagy örömmel fogadtatva, bement Algirba.
Azonban rövid volt az öröm. Mert a' városnak
erős helyeit alig foglalák el a' rablók, midőn Bar-
barossa a' királyt titkon megölette 's magát az
országban uralkodónak kinyilatkoztatta. Uj hatal-
mának biztosítása végett azok ellen, kik ellene vol-
tak vagy tsak gyanuban tartattak is, a' legnagyobb
kegyetlenkedéshez 's követőjinek jótettekkel teté-
zéséhez folyamodott. Birtokát nagyobbbitni óhajtván,
Tremecenek, Algirhoz nem meszsze egy kis vi-

déknek, királyát megtámadta 's erővel hódítá meg ezen országot, mellye' mai napig Algirral egyesült.

Hadával nem volt olly szerentsés Oranban a' Spanyolok ellen, a' kik miatt Eutemytől segédül hivatott. Comares marquissal, a' spanyol fő vezérrel, többször, de mindig szerentsétlenül csatázott. Tremecen városába kénytelenítették futni, a' hol bezáratott az ellenségtől, mellyen midőn keresztül akart törni, kétségbeesett ellentállás után öszvevágatott. Halála után Hairaddin Barbarossa, az östse, kiáltatott ki algiri királynak a' rabló felsőbbektől. Ő adta az afrikai rabló statusnak azon alkotmányt, melly alapvonásaiban egészen a' frantzia meghódításig állott fen. Rabló lévén maga is 's tsak rablásnak köszönhetvén nagyságát, ezen alapokra akará állítani uj birodalmát. A' rablás legtisztosb keresetnek hirdetteté, 's nagyobb részből attól függének a' közönséges kintstár jövedelmei. Továbbá, mivel a' piraták erővel rohantak be Algirba, 's ez okért a' Maurusok hajlandóságát soha nem reménylheték, ezek minden hatalomból kizárattak 's örök elnyomatásuk törvénynyé tétetett. Tsak a' fejedelem katonáji, de a' kiknek egytől egyig török származatuaknak kellett lenniük, nyerhetek hivatalt. Évenként verbuáltattak ezek a' török tartományokban, különösen kis Ásiában, 's minthogy Algir kintsekkkel és egykori uralkodhatással is ketsegtette, természetes, hogy az ifju Törökök tsapatosan sereglének a' szolgálatra. Algirba jövéen, nem volt szabad nekik maurus nőt venni, hogy az előbbkelő katonákkal illy familiai egybeszővődések az uralkodó nemzetségnek egykor veszedelmesek ne lehessenek. Ezen politikája volt a' londoni nyugotindiai társaságnak is indiai ropant birtokában; minden Anglusnak meg volt tiltva törvényes nőjéül venni a' tartományban születet, attól tartván, hogy olly házasságokból származhatnék olly ivadék, a' melly nem lévén annyira törő, mint az Indusok, a' hatalmat egykor magához ragadhatná. De tsak akkor hajthatók végre a'

törvények, ha a' természettel, nem úgy, mint a' mondottak, megegyeznek. 'S ez okból azonnal feledésnek indult ama' tilalom, 's Algirban, mint később Nyugotindiában, támadt egy, úgy nevezett félnemzetség (Halbkaste), melly nem sokára gátot vont az elnyomók 's elnyomottak között, és az utóbb nevezett országban a' hódoltatóknak egykor veszedelmessé leend. Ezen rendeletek mellett is, mellyek uj birtokának bátorságát biztosítani látszatnak, jól tudta Hairaddin Barbarossa, hogy a' honszülöttek idegenkedése a' gyülölt benyomultak kiűzésére a' legelső alkalmat használandja, 's hogy külgyám nélkül lehetetlen hatalmának fenmaradása. Idegen segedelem után szorgoskodni kénytelenítettvén, elhatározá a' nagy szultánt országával 's e' mellett adóval is megkínálni. Örömmel fogadtattott Konstantinápolyban ez ajánlat; Hairaddin algiri országlónak a' portától megerősítették, a' közép tengeri török hajósereg igazgatójává tétették, 's e' hivatalában a' Spanyolokkal több ízben szerentsésen tsatáztván, afrikai birtokát megnagyobbitotta.

Halála után folyvást álla fen a' porta 's afrikai rablók közötti adóviszony. Algir huzamosb ideig basák által, kik Konstantinápolyból küldettek, igazgattaték. De a' mult század kezdetén függést unva a' török katonaság elüze a' basát 's önkényesen választá, dey nevezet alatt egy, királyi hatalmu kormányzót, divánt vagy tanátsot, az ország legkorosabb katonájából szerkezettet adván hozzája. Korlátlan hatalmának kellett lennie, egyedül a' Törököktől választathatnia, 's thrónusra léptekor a' nagy urnak mindig hűséget esküdni. A' porta, melly ezen ujítás által éjszakafrikai, felette fontos gyarmatok feletti igazait elvesztette, gyenge vala a' lázadókat megzabolázhatni. A' szultán tetteté, mintha megelégednék egy védurnak pusztá nevével, 's mind e' mai napig nem tétették lépés a' régi viszony helyreállítása végett. Valahányszor uj dey választatott, a' bévett szo-

kás megtartása végett, Konstantinápolyba mindig követ küldetett ajándékokkal. A' nagy ur viszonzta e' hódolást az által, hogy a' választott fejedelemnek kaftánt küldött egy tiszte által, a' ki Algirban megkülönböztetve fogadtaték; de ott csak addig mulathatott, míg a' rá bizottakat elvégzé. Ezen időnél ha tovább akart volna mulatni, elküldetett volna, mi már többször megtörtént, mivel a' dey attól tartott, hogy a' hosszúság otttartózkodást politikai tzelokra 's lázításra fordíthatná a' követ.

Előköri táborküldetek Algir ellen.

Az afrikai rabló statusok léte kétségen túl egyike a' civilisált népek történeteiben találtatható legnagyobb mocsoknak. Míg Európa a' kintsnek és hatalomnak hallatlan fokára hágott, hajóival a' széles Oceánt elborította 's az új világban nagy birodalmakat alkotott: hideg vérrel nézetett el egy, kis erejű rabló tsapat a' közép tengerről, melly annyira fontos a' kereskedésre nézve, századokig miként hurtzolta rabságba a' fehéreket, miként gátolta a' kereskedést, miként szállt ki a' keresztyén tartományok partjaira.

Fő oka, miért tarthatott olly sokáig e' szörnyeteg, a' tengeri hatalmasságoknak irigysége, mellyek a' rablók megtámadásaira mind addig örömmel néztek, míg ezek a' kisebb erejű statusok hajózásának veszélyeztetésénél többre nem ereszkedtek. A' köz boszu azonban többször boldogult e' gyalázatos tekinteteken való diadalban 's a' rablóknak megkorlátolásában. Ezt tevé V. Károly 1541-ben. Ezen hatalmas fejedelem a' Spanyoloknak a' barbarusoktól megtámadtatásai által felingereltetve, elhatározá a' keresztyénségnek e' tsapástól örök megmentését. Parantsolatjára, a' nevezett év Octoberében, egy 70 gályából, 200

nagyobb és 100 kisebb hajóból, 2000 lovagból és 20,000 gyalogból álló hajósereg evezett be a spanyol és olasz kikötőkbe. E sereg kétségen tullegszebbike volt mind azoknak, mellyek a XVI. században keresztyén réveket hagytak el. A katonaság tapasztalt férjfiakból állott, kik leikesevésüket és állandóságukat több győzedelmes táborozásban bizonyították be; azon kívül részt vett e küldetben a spanyol és olasz nemességnek disze is, vágytelve olly ditséretes mervényben (Unternehmung) az utókornál hirt 's nevet, a tsászárnál kegyet érdemelhetni. Természetes tehát, hogy maga Károly, a ki személyesen vezérlé a sereget, 's a bámult Európa jó reménnyel ketsegtetődtek. Azonban a legfontosabbra, az időjárásra, fordított kis figyelem. A helyett, hogy nyárban kellett volna történnie a hadi munkálódásnak, Octoberben indult ki a sereg, azon hónapban, mellyben Afrika partjain ádáz orkánok dultak, változó az idő 's folyamként szakad az eső. Károlynak admiralisa, a híres genuai Doria András, figyelmezteté a tsászárt ezen ártalmakra 's kérelmével ostromlá, ne tenne ki bizonyos veszedelemnek olly pompás flottát 's olly jeles sereget. Hasztalan. Állandóan maradott feltételénél a tsászár, 's Doria intésének beteljesedett a következtettek mutatták. Nem sokára az elindulás után szélvész szélesztette el a flottát és sok hajó habok közzé temetett; maga Károly is tsak nagy erőködéssel érhetett Maiorcához, a meghatározott öszvejöveteli ponthoz. Szinte olly veszedelmes volt az általmenetel ezen szigettől Afrikának partjaihoz; ezekhez jutván, az erős szél 's a fellázadt habok gátolták a gyors partraszállást. Tsak két nap mulva lehetett hevenyében használni egy tsendes pillanatot a katonáknak szárazra kitétetésére. A sereg azonnal indult Algir ellen. A barbarusok, Hassantól vezéreltetve, alig voltak 7000-en, 's így tehetetlenek a szembezállhatásra Károly nagy hadával: a megadásra felszólítás még is gunynyal utasított vissza, 's több-

re betsülték bizonyosnak látszott legázoltatásukat gyalázatos magokat megadásnál.

Emlékre méltóan jutalmazá a' sors e' vakmérőseget. A' tsászári sereg partraszállta után másod nap kitört egyike azon borzasztó orkánoknak, a' mellyek tsak a' tropicusi tartományokban tapasztaltatnak; folyamként szakadoit az eső 's elarasztá a' tsászári táborhelyet, melly szerentsétlenségére alantabbságban (Vertiefung) fekvék. Alkonyodat után kétszeresedni látszott az elemi düh, a' katonaság térdig gázolt sárban, 's földbe szurt lántsájánál kellett tartózkodnia, hogy fel ne döntessék a' vésztől.

E' borzasztó éj után a' mint feljött a' nap, a' közel tenger olly látványt mutatott, melly elfojtá a' kétségbeesett sereg utolsó reményeit is. A' hajók, mellyeken jött, ezen utolsó eszközei a' szabadulhatásnak, nagyobb részént szélyeltörettek 's töredékeikkel és a' matrózoknak, kik közül 800-an veszték el, testeivel befedettek a' partok. Ezt követte az Algiriak megtámadása, hogy végezzék az elemektől kezdett dulást. A' tsászár idősbjei (Véteranen) el nem vesztették ugyan lelkesedésüket, de puskaporuk a' tartós esőzésben megnedvesedett, kanótzai kioltattak 's hidegtől megmevült kezeik alig forgathatták a' fegyvert. Az elősereg visszazüzetett, a' hátul álló is nagy veszteséggel visszavettetett, 's elveszett volna az egész, ha a' tsászár válogatott katonákkal egész erővel ellent nem áll a' győző ellenségnek. Az Algiriak végre kénytelenítették visszahuzódni. De mit használt e' kitsiny nyereség?! E' volt Károly viszon tagságos életének legszomorubb helyzete. Háborgó tenger által birodalmától elszakasztatva; győzedelmes és ádáz ellenséggel szemközt olly sereggel, mellynek erköltsi erejét a' kiállott bajok megtsökentették; hajók nélkül, mivel nagyobb részök szélyeltördelten hevert szemei előtt, 's azoknak, mellyek talán megmenekedtek, egészen bizonytalan állapotuk! E' körülmények bizonyára nagy lelket

kivántak, hogy ne tsüggedjen el. Károly volt illy erős.

A' sereg jövendőjének legkinosh bizonytalanságában azon helyen tölté második éjét is. A' következett napon végre letsendesedett a' vész, 's egy bárka kiköthetett azon örvendetes tudósítással, hogy Doria hajójinak egy részével kiszabadult azon legnagyobb orkánból, mellyet megélt 50 évi tengeri szolgálatában. Ó Matifufokhoz, melly mintegy 30 órányira volt Károly táborhelyétől, vonult 's felszólítá a' tsászárt, hogy oda, mivel az volna legalkalmasabb hely a' bevezésre, haladék nélkül induljon el. E' tanátsot el kellett fogadni, de végrehajtása nagy akadályokkal volt öszvekapcsolva. A' sereg élelemszerei elfogytak. A' katonák elvesztették bátorságukat 's nem volt elegendő testi erejek négy napi utat végezhetni.

De más mód nem volt. A' betegek 's legerőtlenebbek közbe vétettek; lassan, az Arabsokkal, kik a' sereget minden oldalról körülvették, minduntalan tsatázva, parthoszszában mentek az óhajtott flotta elébe. Vad gyümöltsök, gyökerek, a' számosan leöletett lovaknak husa táplálták a' megéhült katonaságot. Sokan az elfáradás, mások az ellenség fegyvere által veszték el; többen a' hosszas esőzéstől nagyon megáradott folyókba fuladtak.

Végre eléretett a' flotta, mellynek látása 's az élelemszerek, mellyeket szolgáltatott, visszaadták a' kedvet. Károly, a' ki Doria okos tanátslatainak makats megvetésével maga okozta e' példátlan szerentsétlenséget, visszavonulás alatti magaviseletével jóvá tette a' hibát. Készsége a' legnagyobb erőködésekben és szükségekben a' köz katonával is osztozni, kedve 's lelki nagysága bámulásra ragadták az egész sereget. Tsaknem utolsó ment be a' kikötőbe és személyesen vezérlett egy utósereget (Nachhut), mellyet egy arabs tsapat nyugtalanított.

Azonban nem volt még megkérlelve a' sors. A' keresztyén flottára honutaztában uj orkán rohant,

melly még sok hajót rontsolt szélyel emberekkel együtt 's a' megmaradottakat kinszeríté Spanyol- és Olaszországnak különbféle réveibe menekedni.

V. Károly mervényének szerentsétlen kimenetelével, mint képzelhetni, rendkívül nevededett a' barbarusok bátorsága. Rablásaikat folytatva, egy egész századig büntetlenül gátolták a' közép tengeri kereskedést, mig XIV. Lajos frantzia király jobb szerentsével megpróbálá azt, mi a' német tsászárnak 120 évvel az előtt roszzul ütött ki. Duquesne admiralis által kétszer lövette Algirt. Első izben *) ugyan fél város égett meg, de az igyekezet, örökre megalázni a' barbarusokat, tzelt nem ére. Másod izben, Jun. 26- 's 27-kén 1683. erősebb volt a' leizke. Az egész város öszvelövetve porrá égett. A' dey kénytelenített Párisba a' királyhoz követeket küldeni 's kimelésért esedezni. A' béke feltételei valának: nagy summa pénznek fizetése a' hadi költség megtérítéséül 's minden keresztyén fogolynak szabadon eresztése.

E' két táborküldet nevezetes még azért is, hogy bombaladikok, mellyeket kevéssel az előtt Renau frantzia nagyeszü pattantjus talált fel, itt használtattak legelőször.

A' XVII. század vége felé, 1688-ban **) az Algiriaknak meg kellett még egyszer zaboláztatniok a' Frantziák által Etrées marsal alatt, és a' hollandi és anglus flották által. De minden siker nélkül. A' ros az afrikai rabló statusok alkotmányában fekvék, 's tsak ennek megszüntével enyésztetetett el. Baleseteik után mihelyt uj erőre kaphattak a' barbarusok, azonnal ujra kezdték el gyalázatos keresetüket. 1775-ben a' Spanyolok próbálták Európát e' tsapástól megszabadítani. 44 hadi és 344 szállító hajóból álló flotta, 22,260 katonával fegyverkeztetett fel Oreilly generális fő vezérlete alatt. Legszebb idő kedvezett a' hajó-

*) 1682-ben. Századunk I. K. 6. l.

**) 1687-ben. Ugyanott.

zásnak, 's Jun. 8-kán legkisebb veszteség nélkül partra szálltak 4 órányira Algirtól. A' barbarusok igen megrémültek, és a' Spanyolok ketsegtetődtek egy kora diadalnak reményével. De a' fő vezérnek hihetetlen tehetetlensége mindent semmivé tett. Egy tsata után, mellyben határozólag nem győztek ugyan a' Spanyolok, de a' barbarusok sokat vesztek halottakban és sebeseben, Oreilly; kételkedvén a' győzedelmen; gyorsan haza tért 's Algir újra megszabadult.

Ezen próbák tsak nevelték a' rablóknak dartzát 's az európai nemzetek megvettetését.

Századunk elején, mellynek feltartatott a' civilisatiónak az afrikai barbarusokon örökre megboszulása, a' közép tengeri kereskedés szabadságának megtámadtatásai kevésbé vakmerők 's a' panaszkok ritkábbak voltak. De ezen megváltozott magaviselet nem származott a' tunisi, tripolisi és algiri regensségek gondolkozása jobbulásából, hanem a' rablásnak akkor lehetetlenségéből, mivel a' szárazföldi rekesz (Continentsperre) által az európai vizi kereskedés félbeszakasztott. Alig kötetett meg az 1814-ki közbéke, a' barbarusok újra elkezdették véres mesterségüket. Naponként megközelítették a' spanyol, olasz, sardiniai és siciliai partokat; nem elégedtek meg azzal, hogy ezen tengeri kis hatalmasságok hajóit kirabolták; hanem kiszálltak a' partokra, mindent, valamit tsak magokkal vihettek; elraboltak, a' házakat felgyújtották, 's a' szegény lakosokat, kiknek kevés idejek volt az ország belsejébe futhatni; rabszolgaságba hurtzolták. Végre annyira elvakmerősödtek, hogy a' tengeri legnagyobb hatalmasságok, mint az Amerikaiak, Anglusok és Frantziak zászlóit is mötsokkal illették. De nem sokáig maradott ki a' boszu.

Első lépést tettek az Amerikaiak. Decatur commodore *) , minekutána az algiri hajókat egészen semmivé tette, a' fő város előtt olly feltétellel állapodott meg, hogy a' révet szoros zár alatt tartsa. Omar, az akkori dey, egyike a' leg hatalmasabb fejedelmeknek, kik az algiri véres thronuson ültek, látta az engedés szükségét: különböző alkudozások után tehát Jul. 3-kán 1815. az egyesült statusokkal békét kötött, melly szerént e' nemzetbeli minden foglyot és rabszolgát szabadon bocsátott, 's az Amerikaiak kereskedését birtoka határaiban minden adótól mentnek nyilatkoztatta. Ekkor az Anglusok is magoknak 's az olasz, tengeri kisebb hatalmasságoknak kivánták e' kedvezményeket. 1816-ki Aprilisben parantsolatot kapott Exmouth lord, a' joniai szigeteknek anglus birtokul elismertetése végett a' rabló statusokkal alkudozni, ezek 's Nápoly és Sardinia között békét eszközteni 's a' keresztyéneknek rabszolgáltatásáról lemondást kívánni. Exmouth 5 lineahajóból, 7 fregatból, 4 szállító hajóból 's egynéhány ágyusajkából álló flottával megjelent Algir előtt, 's rövid idő mulva rávette a' deyt egy alkukötésre, mellyben ama' pontok majd egészen befoglaltattak. Omar elismerte anglus birtoknak a' joniai szigeteket; megígérte minden, sardiniai és nápolyi foglynak, amannak fejenként 500, emennek pedig 1000 piasterért szabadon bocsátatását; kinyilatkoztatta készségét arra is, hogy a' sardiniai király ellen nem indítand hadat, míg Anglia 's Algir között tart a' béke. Hanem az utolsó pontot, a' rabszolgaság eltörlését, megtagadta makatsul.

Exmouth lord azonnal elevezett Tunis és

*) Commodore az Angoloknál a' hajóskapitány vagy más tengeri tiszt, a' ki a' nélkül, hogy admiral volna, hajóosztályt igazgat 's más tisztnek fő igazgatása alatt nem áll. E' tizmet, melly a' tárgyhoz, nem pedig a' személyhez vagyon kötve; tsak addig tartja meg, míg commandója tart, melly idő alatt brigadageneral rangja vagyon. Tisztességből commodorenak a' legöregebik kapitány is neveztetik, 3 vagy több csupán kőszáló hajóknál. Közhasznu érdemeket tára III. K. 303 l.

Tripolis felé, hogy foglalatosságát ezen két kisebb rabló status deyenél végezhesse. Itt szerentsésebb volt. Mindketten nemcsak aláírták azon feltételeket, mellyeket Omar elfogadott, hanem meg-egyeztek abban is, hogy jövendőben civilisált statusokként bánjanak az európai hadi foglyokkal. Ezen engedmények azonban vad mozgásba hozták a' török katonaságot, melly, a' rabszolgaság eltörlése által, veszélyezve látá érdekét. A' janitsárok iszonyu fenyegetéssel üldözték az anglus admiralist, valahányszor mutatkozott a' városban, 's egyike a' dühülteknek eléggé bátor volt kardját az Anglus melyének szegezni, 's megöli, ha egy török tiszt közbe nem jó.

Ezen alkudozások után Exmouth lord visszatért Algirba azon reménnyel, hogy Omar tunisi és tripolisi társainak engedékenysége által hasonló érzetekre fog birathatni. De hasztalan volt minden törekedése. A' dey megmaradott vonakodásánál, azt nyilatkoztatván ki, hogy, mint a' fenséges porta adófizetője, illy fontos tárgyban magától nem alkudozhatik. 3 hónapi idő engedtettt 's egy fregat adatott nekie, mellyen Konstantinápolyba menvén, a' szultánt helybenhagyásra bírassa. Exmouth lord hajójival elutazott, de alig tünt el a' barbarusok szemei elől, a' mint félelmük is tsökkent 's megtért kedvük újabb gonoszságokhoz. A' helyett, hogy Omar ígérete szerént, követeket küldött volna Konstantinápolyba, rabló hajókat küldé szélyel, az algiri anglus consult rabságba vettette, 's azon hadi hajónak, mellyet Exmouth a' kikötőben hagyott, kapitánya több izben sértőleg kigunyoltatott. De még ezzel sem elégedtek meg a' barbarusok. Május 20-kán a' nélkül, hogy arra legkisebb alkalom adatott volna, a' frantzia, spanyol és olasz gyöngyhalászok közül, kik a' bonai egyházba misehallgatásra gyültek öszve, többet gyilkoltak meg 200-nál. Egész Európa megütközött e' hallatlan kegyetlenségen, és az anglus cabinet kinyilatkoztatta eihatározását, a'

megsértetett emberiség érdekében megboszulni a hitezegett népet.

Jun. és Juliusban tétettek a' készülétek Plymouthban. Augustusban evezett ki Exmouth nagy erővel, melly van der Capellennek, hollandi admiralisnak, 6 fregátjával nagyobbodott. Az egyesült hajósereg állott 32 vitorlából 's ezek között 12 lineahajóból, mellyeknek egyikén, a' Belzebulon, congrerakéták valának.

Aug. 26-kán érkeztek a' város elejibe; a' következett napon Exmouth követet küldé a' deyhez e' kívánatokkal: 1) hogy minden keresztyén rabot váltáspénz nélkül szabadon bocsásson; 2) hogy azon pénzt, mellyet a' nápolyi és sardiniai foglyoknak szabadon bocsátásáért kapott, adja vissza; 3) hogy örökre mondjon le a' rabszolgáltatásról; 's 4) ezen feltételek alatt Németalfölddel békesseget kössön.

E' javalatra Omar ágyugolyókkal felelt. Jelles védintézetei lelkesítették magát mindenre elszánni; erősségei a' legjobb karban valának; új ágyusántzok hányattak 's a' török katonaság 50,000 arabssal nevedett.

A' dey még nagyobb segédeszközöket lelt elhatározott karakterében, mellyet a' következett tsatákban jelesen mutatott ki.

Az egyesült hajósereg tsatarendben azonnal előlépett; Exmouth lord hajójit az egész kikötő hoszában szemközt a' barbarusok ágyusántzaival félágyulövetnyire rendelé el; ő maga megállt a' kikötő bemenetelénél úgy, hogy Bogsprietje a' töltésen épült házakat érte 's így kezdetett egyike a' legrettentőbb ágyuzatoknak. Az algiri ágyusántzok a' többi hajótól elől, Charlotta királyné, 110 ágyus admiralisi hajótól pedig oldalt lövettek; a' közelség miatt egy golyó sem téveszte tzélt. Kevés pillanat alatt rettenetessé lett a' kontzolás. Az ágyusántzok erősségében 's a' katonaság bajnokságában bizakodva, a' városból sok pór gyült a' kikötő előtti nagy piatzra, hogy közel láthassa a'

keresztyén ebek meggyőzetését, mellyen nem is kételkedett. Az admirális nem akarván e' dőre népet figyelmeztetlenül lelövetni, hajójáról inte a' hátrálásra; de hasztalan. A' tsapat vagy makatságból vagy az intés nemértéséből veszteg állott, míg az első lövés iszonyu öldöklést nem tett közötté, mire az életben maradtak jajgatva elszéledtek. A' dey katonáji ellenben makatsul állottak ellen; alig zuzatott öszve egy pattantyussor, legott jött uj 's elhullott véreinek testein nagy hidegvérüen folytatta a' tüzelést. Esti 6 órától tartott a' tsata; az ezernyi puskaropogás, a' városnak minden részére hajított bombák süvöltése, a' congrerakéták zugása a' város kikötőjét rémület nézőpiatzává tették. De az Afrikaiaknak dühe még mindig nevedekni látszott. Az admirálisnál végre két tisztt engedelmet kért a' legközelebb algiri fregatnak kénkőingbe öltöztetésére. Ezen terv jól ütött ki. Egy lassu szél azonnal tüzet terjesztett az egész algiri flottán; esti 9 órakor 5 fregat, 4 corvet, 30 ágyusajka borittatott el a' lángtól 's a' győzedelem el volt határozva.

A' tsata alatt legnagyobb bátorságot mutatott a' dey; az öldöklő tűznek mindig kitétetve futosott az ágyusántzokon, hogy rettentse a' gyávákat, bátorítsa a' vitézeket. De e' részben az anglus admirális sem állott hátrább nálánál. A' tsata legnagyobb hevében láttatott hidegvérüen beszélni Brisbane kapitánnyal, a' ki azon pillanatban egy elgyengült golyótól leterítettett. „Szegény Brisbane! felkiálta Exmouth lord egy képvonásának megváltozása nélkül, „oda vagy te! Hadnagy ur! vegye által a' vezérlést.“ „Még nem, milord!“ fejét felemelten felelt Brisbane; 's tüstént lábain volt és folytatta a' vezérlést. Nem sokára azután két sebet kapott az admirális, egyet lábán, másikat artzán. Hajója 5 egész óráig volt a' legnagyobb tűzben; a' hajófedél vérrel 's holt testekkel fedetett be. Végre mintegy 9 $\frac{1}{2}$ órakor, a' mint egyike az algiri égő fregatoknak széltől vitette ha-

jójához közelednék, hogy ez meg ne égjen, kénytelenített haladék nélkül elvágatni a' horgonyköteleket 's a' flottával visszahúzódott a' kikötőtörökba.

Az egész algiri hajózat (Marine), a' fegyvertárok, az ágyusántzoknak fele elrontattak; a' városnak nagy része elhamvaztatott. A' barbarusoknak vesztesége későbbi tudósítások szerint 6000-re tétetett; de az egyesült sereg is nagy károkat szenvedett 's 900 holtat és sebest számlalt.

A' következett napon, Aug. 28-kán, győzőként evezett be az admirális Algir kikötőjébe 's tüstént rövid jegyzéket küldé a' deyhez, mellyben két órát engedett nekie a' megfontolásra, elfogadja e a' feljebb említett békepontokat vagy sem; utóbbi esetben ismét elkezdetik az ágyuzás. Omar nem akarta magát megadni; kastélya balkonáról lekiáltott az öszvegyült néphez: „Árulással győztünk meg; illy fegyvernek egy igaz Muselman sem veti magát alája.“ De az alattvalók nem osztottak fejedelmük buzgalmában 's karaktere erejében, hanem kinszerítették az engedésre. Következő feltételek alatt készült el a' béke: 1) az algiri fejedelemség örökre mond le a' fejéreknek rabszolgáltatásáról; 2) a' dey birtokában találtató minden rab, akármelly nemzetből legyen is, haladék nélkül szabadon botsáttatik; 3) hasonlóképen visszaadatik azon pénz is, mellyet a' dey az eszten-dónek elején olasz foglyokért váltáspénzül kapott; 4) az anglus consul teljes pótlást kap azon károkért, mellyeket elfogatása által szenvedett; 5) a' dey ministereinek és tiszteinek jelenlétében kénytelenítették IV. Györgyöt, kit megsértett, megkövetni 's névszerént az anglus consultól engedelmet kérni azon kifejezésekkel, mellyeket az admirális szabadn.

E' pontok tökéletesen teljesítették; a' rabszolgák, kik az egész fejedelemségben találtattak, szabadságba helyeztetek, azon kívül kezéhez vett az admirális 357,000 piastert a' nápolyi király részére, 25,000-et pedig a' sardiniaiéra.

Algir városa soha sem fenyegetett meg oly keményen, mint ezen mervény által. Úgy látszott, lehet reményleni, hogy ezen barbarusok rablásukról tsakugyan lemondanak, 's a' föld más nemzeteként békeességben kereskedésből 's termékeny földük míveléséből fognak élni. De nem valósultak meg e' várakozások. Ollyan dey alatt, kinek ollyan caractere 's elméje volt, mint Omarnak, az erősségek hamar megjobbítottak, sőt meg is nagyobbítottak; mert egy torony építették a' révtöltésnek tsutsán nem messze azon helytől, a' hol Exmouth lord az Algiriakra annyi veszélyt hozott. A' hajózat újra helyreállított; 6 hónap mulva állott 11 rabló hajóból, ezek között egy, 44 ágyusból. Rablásukat is, tsakhogy nagyobb vigyázással, de annál nagyobb kegyetlenséggel, újra kezdték el. Itt is ugy folyt a' dolog, mint a' neger rabkereskedéssel. Ennek megtiltása, mint tudva van, tsak nevelé a' szegény feketéknek szenvedéseit, mivel a' rabkalmárok, elhatározvák gyalázatos, de jövedelmes keresetükről soha le nem mondani, minden utat és módot elővettek, hogy kijátszhasák a' Guinea partjai körül lesve vigyázó hadi hajókat. A' szerentsétlen martalékok elrejtésére rendeltetett helyeket, mellyek az előtt is felette keskenyek voltak, még szorosabbakra szabták; azon szellyukakat, mellyeken a' levegő beszolgált, megkevesebbitették, 's mind azt, miről megismerheték a' rabló hajókat, leszedték. Ezen elmésségük oka, hogy kereskedésüket mind e' mai napig folytathatják, de más részről sokkal feljebb szállt a' gyarmatokba általszállítás alatti halálozásuk és kétségbeesésük a' feketéknek; 's így semmivé lett nemes igyekezetük az európai hatalmasságoknak a' bétsi congressusban, és az anglus parlamenti követeknek az alsó házban, a' rabszolgaság teljes megszüntetését kieszközölni.

Algirban is hasonló történt az 1816-ki békeség olta. A' dey formailag mondott le az emberablásról, 's így lehetetlen volt, hogy a' rablók

martalékaikat, mint annak előtte, az európai consuloznak, a' kik a' békekötések megtartására ügyeltek, szemei láttára haza vihették 's áruba bocsáthatták volna. Annakokáért más módokról gondolkodtak. Egyike az algiri leghiresebb rablóknak 1818-ban egy hajót készítettett, hogy a' közép-tengeren rabolhasson. Egy frantzia kalmárhajó volt az első, a' melly szemei elejibe került; ez selyemmel 's más drága szerekkel gazdagon megrakodva a' Levantéről jött; zászlója, melly a' tengeri legnagyobb hatalmasságok egyikéé, 's azonkívül innepies egyeség védelme alatt volt, visszatartóztathatta a' rablót; de ez nem zabolázhatta rablásvágyát. Megtámadta a' fegyvertelen hajót, tsekély fáradsággal meggyőzte, 's vele Algir felé evezett. Közel érvén a' városhoz, a' felrakott tehernek legjobb részét ön hajójára rakatta, az egész, fogolylyá tett hajós népnek fejét vétette, 's a' kiürített hajót a' holt testekkel együtt elsülyesztette. Ez látszott legjobb módnak, minden vádolót, ki ellene felkelhetett volna, elhallgattathatni, 's egyszersmind kötelességét is, mellyet kívánt tőle a' frantzia zászlónak megkimélése, rabló szive kívánataival megögyeztethetni. Hihetőleg nem is jött volna napfényre e' rémitő tselekedet, ha egyik társuk a' rablóknak, ki a' ragadomány elosztásánál, mint hivé, az illetőnél kevesebbet kapott, el nem árulja őket.

Ez története tsak egy véteknak a' száz közül, mellyeket a' barbarusok, miolta a' fejöreknek rab-szolgáltatásáról lemondottak, tettek 1816-ban. De ez elegendő annak bebizonyítására is, hogy az illy characterü emberekkel semmiféle egyezések nem tétethetnek, 's dühük elől legkönnyebb szabadulhatás, ha egészen megsemmisítetnek vagy legalább vég vettetik ualkodásuknak.

Ha tekintetbe vétetik még az adó, mellyet a' tengeri hatalmasságok ön gyalázatukra fizettek a' rablóknak: ugy a' frantzia táborküldetet szerentsének kell tekinteni az emberiségre nézve. Anglia, Frantziaország, az amerikai egyesült statusok,

Németalföld, Svecia és Daniának régolta vannak consulaik Algirban, hogy könnyítsék a' kereskedést. Ezen hatalmasságok közül Dania és Hollandia „királyi jus“ név alatt évenként 100,000 frank adót fizettek. Azon kívül, minden consul, midőn felváltatott, 's más jött helyébe, minden kivétel nélkül 30,000 fr. ajándékot adott. Hogy annál gazdagabb legyen ezen aranybánya, egyike az előbbi deyeknek azt kívánta ama' hatalmasságoktól, hogy változtassák consulaikat minden második esztendőben, Dania- és Sveciával boldogult; Hollandia nem állott rá ugyan az első feltételre, megígérte mindazáltal, hogy minden második esztendőben a' kívánt 30,000 fr. lefizetendi, mivel a' dey természetesen megelégedett; Frantziaország és Anglia ellenben soha sem engedtek e' kívánságnak, azonban, mint más kisebb statusok *), a' 30,000 fr. adót fizették, de csak akkor, midőn elhivatott vagy megholt consul helyébe ujat küldöttek. 'S ez így ment egész 1830-kig. Valóban megfoghatatlannak látszik, hogy az Anglusok, birtokosai a' legnagyobb tengeri erőnek, mellyet a' világ esmer, annyira lealázódhattak, hogy azon tengeren, mellyen Gibraltart, Maltát és a' joniai szigeteket birják, a' szabad kereskedést egy nyomoru rabló tsapat fejétől ajándékokkal vásárolták meg. De még több roszt is okozott a' világon a' kereskedés irigysége. Szivesen adták ők ezen kitsiny, habár betstelen ajándékot, hatsak a' szövetséges városok, Németek, Poroszok, 's előbb az Austriaiak a' barbarusoktól — kiket ezen nemzetek, nem lévén felfegyverkezett hajózatuk, zabolában nem tarthattak — tartván, a' közép tengerből kizárattak. 'S így a' barbarusok hosszasb idő olta a' vizeknek ezen részén anglus érdeken tulajdonképen poroszlói szerepet játszottak. Ha ezen tekintet nem ébreszt kimélést az Anglusokban, úgy Algir már régen euró-

*) Toscana, Sardinia, Spanyolország, Hannovera 's Brema. Századunk I. K. 2. I. L. A.

pai gyarmat. Mert mind azon javak, mellyeket a' távol Amerika, Ásia, a' déli tenger szigetei vagy Ujhollandia szolgáltatnak, Afrikának éjszaki partjain egyesülve vannak; a' föld termékenysége, a' tropicusai növények termesztésére megkívántató égalj 's mindenek felett a' kis távolság. Mig a' legjobb hajósnak egy hónapra (a' legrövidebb időre) van szüksége, hogy Havréból vagy az anglus kikötőkből Nyugatindiába, 's háromra, mig Keletindiába érhet: Marseilleből kiindulván, kedvező széllel két nap alatt Algirba jut. Azonkívül tekintetbe vétessék még az afrikai kereskedésre felette alkalmas fekvése e' városnak. A' török kormány alatt is caravanok utaztak szünetlen Atlas felé 's onnan az aranydus Afrika belsejébe, drága árukkal térven vissza. Ha illy kereskedés létezhetett a' legnyomorubb országlások alatt, mennyivel inkább boldogulna egy civilisált kormány abban, hogy Algirt az egész északafrikai kereskedésnek 's ezen nagy világrész belföldével való jövedelmes közösülésnek helyévé tegye! Egykor, a' római hatalom alatt, szépen virágzott ezen part; az emberbarát régtől ohajtja vissza ezen időket, 's fájdalommal tekint keletre 's éjszaki Afrikára, hol minden civilisatio el van fojtva. Ennek kell visszaadatniok e' nagy és termékeny tájaknak, 's nem kételkedhetni, hogy ha az Európaiak tsak egyszer kapnak is erős lábra valamely ponton, befolyásukat kiterjesztik, 's így lehetne Algirból, előbb az európai kereskedés réméből, olly hid, mellyen a' kiholt keletre európai új élet szállíttatnék.

Az országnak felosztása, termékenysége, népessége, védszercei.

Az egész királyság 6 tartományra osztatik, ezek: Algir, Constantina, Mascara, Titteri, a' zabari és berberesi föld. Az öt utolsó beyek által, kik az algiri fejedelemtől neveztetnek ki, igazgatatik. Földje az Atlason kívül, melly déli határt

képez, több, nagyobbára magas és állandó hóval fedett hegylántz hasitja, mellyből nagyobb számu kisebb és nagyobb vizek folynak a' közép tengerbe és beltavakba, 's a' földet termékenyitik. Itt ott találatnak homokpuszták is, mellyek most, nem úgy mint a' Rómaiak alatti jó időkben, mivelhetetlenek. Mind e' mellett mégis a' földnek legnagyobb része rendkívül termékeny 's a' maurus rest kezek alatt is dusak az aratások buzára, melly keménységével mások felett kitünő, kukoritzára, déli gyümölcökre és szőlőgerézdekre, mellyek közül a' legnagyobb 12 fontnyi nehézségü. Szorgosabb mivelés mellett könnyü volna az indigónak, kávénak, cochenillének, tzukornak, egy szóval mind azon természetményeknek tenyésztését behozni, mellyeket Európa a' távol Amerikából vagy Keletindiából hozat. Algir városának tájéka paraditsomnak mondatik. Azon hegyhajladék körül, mellyen építettett a' város, van 12,000 kert, telve a' legszebb pálma- 's más déli fákkal, fedve szőlőkkel, olajfákkal és a' legkültségesebb narantsültvényekkel. Az égálj átaljában egészséges; Atlas déli részén olyan a' légalkat, mint a' mérséklett europai; partokon a' hévség rendszeren fuvó tengeri szelek által mérsékeltetik, 's tsak nyárban az ország belsejében kiállhatatlan, de a' déli plántáknak kedvező. Vizben, mint feljebb mondatott, fogyatkozás nints, sőt értzvizek is találatnak. A' föld gyomra szolgáltat zinnobert, ónt, rezet 's kevés aranyat; de ezen productumok rendszeres bányászat által megszorittathatnának.

A' népesség 4 külömbféle fajból áll. Első rangnak a' Törökök, mint uralkodó osztály. Övék minden nyilvános hivatal 's a' föld kintseinek legnagyobb része. Mindnyájan katonák 's katonalajstromba be vagynak írva. Közülök választatik a' dey, 's mindenik, a' legközönségesebb katona is, számot tarthat e' helyezetre 's el is érheti, ha van elegendő elméje vagy bátorsága megfutni azon véres pályát, melly ahoz vezet. Már feljebb említett, hogy ók az országban nem születnek, hanem

minden kivétel nélkül Törökországban fogadtatnak. Eljövetelük után azonnal a' janitsárok közzé állnak 's egyedül ők zsoldos katonáji a' deynek, kikre ez külmegettámadtatása esetében számot tarthat. Számok az egész algiri királyságban nem több 15,000-nél. Ezek után jőnek a' Maurusok, kik részint a' régi Numidiaiaktól, kiknek erős ellentállása annyi sok bajt okozott a' Rómaiaknak, részint, a' keresztyén időszámlálás szerént, X. században beköltözött Arabsoktól veszik eredetüket. Marhatenyészéssel és földmiveléssel, városokban pedig kereskedéssel és kézmivekkel foglalatoskodnak, 's kétségen tul ők a' deynek leghasznosabb alattvalóji. Bennek azon erős characternek, mellyel elejik tündököltek, semmi nyomára sem akadhatni. Alávaló, gyáva, hiteszegett, a' legnagyobb mértékben álnok 's mind azon bűnben, mellyet a' legvérengzőbb zsarnokoknak százados járma egy népre tolhat, részes népsepredéknek festetnek. Meg kell vallani, hogy történeteik ezen, sok utazótól egyetértőleg ismételt szemrehányásokat igazolják; mert ha a' betsületérzés és bátorságnak tsak egy szikrája volna is bennek, azon kis, török zsarnokt csoportot már régen kiüzhették volna.

Harmadik osztályban vannak az ugy nevezett Culoglik, azaz török atyáknak és honi anyáknak sarjadékai. Ezen közép osztály nem vesz részt atyjának kiváltságaiban, hanem minden felsőbb hivatalokból ki van zárva; de ezért kárpótlást lel kintseiben, mert majd minden Culogli gazdag, mivel atyjik tsak akkor házasodnak, ha vagy magok gazdagok, vagy dus nőt kapnak. Tobzodó és kitörő életűek; a' kevélységet és fukarságot atyjiktól, a' Törököktől, a' gyávaságot pedig és ravaszságot maurus anyájjiktól kapták örökségbe. Még is egy érdek tsatolja őket a' kormány fenállásához, 's ez a' háboru esetében mindenkor számolhat rájuk.

Végre jőnek a' Zsidók. Az egész világban sehol nintsenek ezek annyira megutálva, mint Algirban; különös ruhában kell járniok, hogy mindenhol könnyen megesmertethessenek 's kigunyol-

tathassanak. Egy Zsidó sem ihatik a' közönséges kutról, ha Török, Culogli vagy Maurus van jelen vagy inni akar, sőt magok a' rabszolgák is többre betsültetnek nálánál. A' pór büntetlen követhet el rajta méltatlanságot, 's e' nemzetnek azon tagja, melly az őtet bántó török vagy maurus gyermek ellen kezét emel, megköveztetésre ítéltetik a' törvény által. Ezen határtalan nyomás ellen nem állván, még is 50,000-en vannak az egész algiri királyságban; nagy kintseket is kuptak öszve, tsakhogy nem merik mutatni.

Az ország egész népessége körülbelől 2,715,000 lélek; ezek között 15,000 Török, 50,000 Zsidó, 150,000 Culogli és 2,500,000 Maurus.

A' mi a' hadi erőt illeti, frantzia berohanatkor a' deynek hajózata tsak 11 hajóból állott, 's ezek között 1 fregat 44, 1 corvett 40, a' többi kisebb hajók 12—22 ágyusok. Ezeknek fegyverzete (Bewaffung) öszvesen 192 ágyut, 's katonasága 3,260 embert tett; illy nyomoruk valának maradékai azon rettentő flottának, melly egykor, Hairaddin és Horuk Barbarossa alatt, az egész közép tengert félelemben tartotta. A' száraz hadi erő nagyobb volt. Algirban őrizetül feküdt 7,000 Török, ugyan annyi Culogli, és 2,000 maurus lovag. Körülbelől ennyi katonaság lehetett elszélesztve a' mascarai, titterii, constantinai beyknél is. Ezenkívül kezdett Hussein, a' legutóbbi dey, egy új seregosztályt honszülöttekből (Eingebornen) és néger rabokból, kiket Afrika belsejéből hozatott. De ez tsak nyomoru csoport volt, bátorság, betsület-érzés, a' kormányhoz vonzódás nélkül, 's figyelembe sem vétethetett. Egyébiránt a' dey országán keresztülmenő maurus vagy arabs számos lovagcsoportokat is fegyverre szólíthatott, mit, mint alább látandjuk, tett is, de ügyének nem nagy hasznával.

Ezen országnak tsak 3 erőssége van, u. m. Titteri, Constantina és Algir. A' két előbbi téglafalakkal vétetett körül, mellyek egynéhány ágyuval vannak megrakva; tsak a' fővárosnak van nagyobb

erőssége. Ez egy dombon, háromszögeletre van építve; tetején van a' casaubah erős vár, mellyben előbb a' török basák, később a' deyk laktak. A' város erős kőfalakkal van körülvéve. A' kikötő szinte és az egész öböl, melly mellett fekszik a' város, nagy ágyusántzokkal kerítettett körül. Legerősebb hely az ugy nevezett tsászárvár, melly a' várostól felórányira hegytetőn fekszik. Építeni kezdette V. Károly, 's a' deyek folytatták. A' frantzia had megmutatta, hogy az ország sorsa e' vártól függ.

Ezek a' védszerek, mellyekkel a' dey ellenállhat az idegen berohanatnak. A' mi végre a' jövedelmeket illeti, ezeknek legbővebb forrása a' kintsikart örökösödések azon gazdag tisztectől, kiket a' dey, mint a' török sultan, hivatalban rossz eljárás ürügye alatt kivégeztet, kiraboltat; továbbá az európai hatalmasságok adóji, mellyeknek öszvesége feljebb tétetett ki; a' gabonával, marhával, olajjal és sóval kirekesztő kereskedés; nyereség a' rablásból és rabszolgákkal való kereskedésből (minden elfogott hajó árának fele a' deyé); a' Zsidóknak és szabad életü személyeknek, mellyek a' status költségén tartatnak, adóji; végre minden fejtől egy piaszter, mellyet minden lakos, kivéven a' Törököket, fizetni tartozik. Az egész esztendei jövedelem körülbelől 5,000,000 forintnyi, mi a' föld kiterjedéséhez *) képest kevésnek látszik ugyan, még is az elnyomatott lakosokra nézve majd elviselhetetlen teher.

A' casaubah boltjaiban feküdt még sok kints, véres szerzeménye azon sok századi kegyetlenségnek és rablásnak, mellyet tettek a' rablók. Lesz még alkalom ezen kintsről tökéletesebb tudósítást adhatnunk.

(Folytatása következik.)

LIGETFY ANDOR.

*) 4,200 □ mfre terjed ki, Századunk I. K. 2. I.; Közhasznu esme-
reték tára (U. K. 75 l.) szerint pedig 4,218 mfre.

Az öreg sugó.

(Marsano Vilmos után.)

1.

Tiszta nyájas tavaszi reggel vala, midőn a' régi H... város tornyait legelőször idvezlém. Előttem feküvék az reggeli fényben, a' folyam ezüst tükre mellett, bekerítve zöldelő hegyekkel, mellyek a' távolban kék pára gyanánt vetének határt a' kilátásnak.

A' sok torony ragyogó csucsai a' setétkék ég felé nyultanak, és a' harangok mintegy innepies idvezlést zengének a' meszsze reszkető levegőben.

Elmém olly innepies, de nem vala olly világos és tiszta, mint körültem a' természet. Városba-menetelem regényesféle volt, jóllehet nem ohajtam, hogy az engem valamely regényhez vezessen.

Tudnillik egy — mint hire volt — szép és gazdag mátka ellenébe menék, kit még soha sem láttam.

Az egyesség évek előtt már megkészült mindkét részről lévő rokonink között, kik előkelő kereskedők valának, 's inkább szenvedhettek elválasztott sziveket, mint megosztott vagyont. — Szabad valék; 's külömbféle utazások által felvidítva 's elfoglalva, az is maradtam mindez óráig, 's ennélfogva ha mindannak, a' mit esmeretlen mátkámról hallék, csak fele volt is igaz, a' mit mégis rendszerint általjában feltehetni: ugy sem voltam egészen megalégedetlen rokonim választásával. Nem lévén szándékom a' szokott személytitkolási szerepet játszani 's elébb mint esmeretlen bajnok, ide-

gen alakban vizsgálni a' mátkát, szilárdul és nyugodtan akarék sorsom végének ellenébe lépni e' szavakkal: Itt vagyok! — Látni, láttatni, egy ideig csendesen vizsgálódní 's magam elhatározni kívántam.

Gyakori hivatalos utazásim által felvilágosodván, ez utat is kereskedési czélunak néztem, melly még csak mátkám személyessége által nyerhete más, kedvezőbb irányzatot. Saját független állásom is belső nyugalomra hatalmazott fel; mert noha szándékom volt rokonim kívánságát teljesíteni, ha rózsaláncz övedzi szivemet: mégis kész valék a' ki-méletlen udvariságnak minden érczbilincset magamról lerázni.

2.

Kocsim egy csinos, mint látszott, nyilvános kert mellett gördült el. Illy korán reggel még kevés látogatója volt. A' virágok kelyheik fénylő színét az illatozó levegőbe emelék, a' sudar nyárfák halkkal zörögve ringatózának a' reggeli szélben. A' természet tündöklő gyöngy- és gyémántékét minden fára, minden fűszálra elterjeszté; 's a' takarosán készült homokutak nyájasan édesgetének a' kert kies részei besétálására. Még egy óráig akarám magamat a' reggeli fris levegőn kijárni, hogy igen korán ne lepjem meg mátkámat, 's magam is tulajdon meglepésemre készüljek.

Az egész környék arra volt alkotva, hogy a' szivet az első szerelem édes behatására készítse. A' tiszta reggel éltetőleg lehele rám, a' virágok nyájasan bókolának felém, a' nyárfák mintegy köszöntésre hajlongának. A' székes torony harangjainak lassu kimért ütései hangzottak a' távolból, 's a' felettem virágzó bodzabokorban hangicsált a' fülmile.

Igy menék keresztül, a' jövődő emlékezetébe 's álmaiba merülve, a' magányos kerten. Épen mátkám képenek képzelődve ábrázolásával foglalala-

toskodtam, 's őt egy ifiulag tüzes elme minden virító színével szövém körül, midőn egy bokor megett valamelly — zöld pázsiton ülő férjfiat pillanték meg. Ez lévén az első, kivel engemet itt sorsom együvehozott, azon egyetlenegynek is látszván, ki velem az igéző reggelben gyönyörködék, szemem rajta tovább mulatott. Ez egy nyájas öreg volt, kinek ezüstsziń-ősz fejét bársony sapka fedé; rajta noha viseltes, de tiszta zöld köntös, lábán pedig *nankinból* czipőborító rövid harisnya.

Olly alak volt, mellyen — mint látszék — egy hoszu élet vihara nyomtalanul ment el. A' nyugodt öreg csendes békéje felbarázdált arczán uszott, és kék szeme élénken repesett ide 's tova.

Néhány könyv hevert mellette a' füben, egyet pedig nyitva tartott kezében, és tompa fél hangon olvasá. Fejével néha jobbra, néha balra, kezével hol mintegy jövésre, hol mintegy menésre inte. De hangja gyakran látszék félbeszakadni, — könnyek görgének orcáján. — Ekkor elejté a' könyvet, — öszszetevé kezeit, és némán süté le szemét. E' csudálatos cselekedetet nézém egy ideig, ekkor az öreg megpillantván, felkelt, könyveit köntösének számos zsebébe dugdosta, 's eltűnt a' kert hátuljának sűrű csalitjában.

Én pedig, jószerint nem is tudván, mit következtessenek e' tünetből, melly mégis különös módon érdekelt, csendesen folytatám utamat, 's kimenék egy nagy rostélyos kapun a' szabadba. Kocsim, melly kívül jára körül, várakozott rám, gondolkozva ülék bele, 's az a' népes utczákon keresztül a' város fő piacza felé görge, hol már meszsziről megpillantám egy pompás épület komlokfalát, mellynek narancs- és virággal borított erkelyei a' déli égalj kecseire emlékeztetének, és magas kristályablakai a' nap sugárképét villámolva verék vissza.

Ez mátkám háza volt.

Vajha e' nap jövendő éltémre is illy kedvezőleg jőne fel! — mondám magamban halkkal, és kocsim a' pompás márványkapu előtt álla meg.

3.

Egy ajtó felett jobbra temérdek arany goth betűkkel ez vala írva: *Comptoir*. Bemenék. Ezen tornác szokott csende környezett. Halk, egyarányos morajjal suhogott minden toll a' papiroson, és oldalaslag egy nagy márványtáblán pengett az olvasott arany, melly csillogó rakásokban fénylék a' hátul álló, óriási lakatokkal závarolt vasládából.

Én a' ház urát tudakoltam. — Szótalanul igazított a' jelenlévők egyike a' másikhoz, mignem az írószoba végén előttem egy ajtót nyitottak ki, 's én ezen kereskedési szent hely belsejébe lépék.

Itt üle jövődóbeli ipam a' fő számadókönyv előtt, melly nekem e' szempillantásban sorsom könyvének tetszett; mert úgy forgatá, mint valami sibyllait.

Vártam — köhögtem; — végre az üveggel fegyverzett szem lassan felém fordula, tetőtől talpig méregete, 's egyszerű uti öltözetemmel, ugy szinte meghajlott várakozó állásommal hihetőleg nem igen elégedvén meg, visszafordult óriási könyvéhez; olly könyvhöz, melly mostani tizenkettédét- és almanach-literaturánkkal szoros ellentétben állott.

Ekkor szólék lassu hangon, hogy varázsvesszőm erejét megpróbálnám: „Engem Hessen Lajosnak hívnak, Knorring ur!“ —

Mint valamelly tündérmesében egy bizonyos igéző szó felkiáltása a' körülmények egész characterét megváltoztatja, élő emberek lesznek szobrokká, és szobrok élökké: ugy e' lassan mondott szózat is mennykőütéskint tört keresztül; a' nagy sorskönyv be-, a' szemüveg le-, és Knorring ur tagjainak veszedelmeztetésével, magas székeről karjaim közzé repült.

„Lajosom — szerelmes gyermekem — vóm!“ kiálta, e' háromságot öröme árában majdnem egyes személyemben nyomván agyon. — „Te vagy itt?“

— Hessen Lajos ur van itt!“ — kiálta ki a' nyílt ajtón az írószobába, 's mind azon csinos urak, kik elébb engem a' tagjártatás mesterségének szembe-tűnő kimélésével utasítanak gazdájokhoz, villám-sebességgel hagyták abba foglalatosságaikat, letették a' tollat, és az egész hoszu teremben csak egy nagy, sokképen ismételt búkolgatást lehetett látni.

„Isten hozott aranyom!“ mond ekkor Knorring ur, maga mellé vonván engem a' pamlagra.— „Mi téged, utolsó leveled szerint, csak egy hét mulva vártunk. Ej! de a' szerelmesek gyorsan utaznak. Lányom is csaknem halálból ohajt látni.“

„Hé! Lüden ur!“ — egy fiatal ember jelent meg. — „Ugyan menjen fel és kérdezze meg: lehet e Hortenziával beszélni? Mondja kegyed, hogy Hessen Lajos ur épen most érkezett meg.“

„Minden nap rólad beszél, kedves Lajosom!“ — folytatá Knorring ur felém fordulva: „kivált estenden a' holdvilágnál. Csupa képzelődésből képedet is lefestette, úgy hiszem el van találva. Egy dalt is készített hozzád — igen szépet, ezt éneklisetétben felettébb érzékenyen a' hárfán. Magadat vártunk utolsó leveled helyett. Akkor három nap járkált ide 's tova egy csudálkozásra méltó öltözetben, mellyet képzetinek nevezett: olyan sok redőjü bodros fátyolból 's egyéb e' nemü szövetből — széltomló 's felkoszorozott hajfürtökkel — 's olyan volt, mint valami Piszke.“ — „„Psyche;““ — igazítám meg. — „Ejnye no! csakugyan Psyche. Nem tarthatom mind eszemben a' pogány neveket. Aha! itt jó Lüden. — Nos? — Mehetünk?“

„A' kisaszszony engedelmet kér;“ felele a' kérdett: „hogy Hessen urat most el nem fogadhatja, épen izléstudományi órája vagyon, aztán jó a' régiségek tárának óre, aztán a' dal- és táncz-, 's végre a' föld-ásványtudományi óra. De mihelyt a' kisaszszonynak szabad pillanatja leend, Hessen urat igen szívesen látandja.“

„Ugy — ugy!“ mond Knorring ur: „tehát várunk kell. Látod kedves fiam! milly fontos dol-

gokkal van elfoglalva lányom, 's ekkor őt nem szabad háborgatni, mert különben mennydörgés támad. Azonközben tehát kimutattatom szobádat. Ugy e el is törődteél és megéheztél a' gyors utazásban? — Akarsz e még asztal előtt kikocsikázni, a' várost, galeriákat 's a' t. megnézni? Mert a' divatozó szokás ugy hozza magával.“

„Előbb mégis fel kell öltöznöm;“ mondám: „mert e' ruhában —“

„Igen — igen!“ szavamba vág Knorring ur: „hallod e, valami redős köntöst is végy magadra, azt lányom különösen szereti. Asztal előtt még lehet Hortenziával beszélni. Oh Istenem! mint örvendek két szerelmes özszejövetelének első pillantásában, kiknek szívét a' vágyódás emészti.“ —

Lüden ur kíséretében menék fel a' széles lépcsőkön szobám felé, és lelkembe csudás, félig komoly — félig nevetséges tartalmu gondolatok ötlének.

4.

Négyet ütött a' toronyóra. Ekkor ajtómon kopogtattak: egy takaros nymphatermet, ki magát mátkám szobalányának mondá, engemet ékesen válogatott szavakkal hiva parancsolónéjához.

Végig menvén hoszu során a' szobáknak, melyekben a' kelet fényelgése európai izléssel egyesüle, 's melyek ragyogók valának, de nem kényelmesek és lakhatók, — egy rejtek-szobának betett kárpitajtájához érkeztem. Lassan, csendesen nyitám ki az ajtót és belépék.

Egy aszszonyi alak, ki felém háttal fordulva egy ékes íróasztalnál ült, alig hallhatólag susogá: „St!“ — és mintegy feltartóztatólag nyujtván hátra felém balkezét, jobbjaival szorgalmasan ira tovább, azután ismét gondolkozva emelé fel fejét, ujain olvasott 's ismét tovább irt. Megállásom idejét körületem kitanulására használám.

Ezen szobának zöld falain köröskörül festések, rézmetszések és mindenféle rajzolatok némiképen

elrendelt rendetlenségben függöttek. Közöttök disz-
lének minden ország földképei.

A' pianoforte melletti szegletben állott egy hár-
fa, 's halványkék atlaczszalagon egy koboz (guitar-
re) függött. Temérdek rakás kóták valának a' fa-
lak körül felhalmozva. Egy könyves szekrényen,
mellynek ajtaja nyitva lévén, pompás kötésű tar-
talmát meg leheté látni, nagy föld- és égtekék ál-
lottak, mindkettő felett egy meszszelató oltalom
gyanánt terjeszté ki sárga karját. Az asztalokon
mindenféle idomu könyvtömegek heverték, mellyek
közül sápadt gipsz melyképek, kisértetek gyanánt
csillámlának ki, 's egy szegletben egy boncztudo-
mányi alak állott. A' szoba földén egy drága, 's
elvagdalt és tépelt papirosakkal borított török sző-
nyeg terült el, a' kályha párkányán pedig kitömött
állatok voltak.

Épen általellenemben függött a' falon, széles
aranyrámába foglalva, egy férjfi arczkép görög öl-
tözetben. Valószínűleg Phaonnak kellett lennie;
de ha Phaon valaha e' vonásokkal birt, ugy a' sze-
gény Sappho izlése siratandó vala. Az egy fé-
lénk, meredt szemű és kéklő szint játszó ábrázatu
sovány alak volt. A' szegény embernek e' pillanat-
ban valami igen fájdalmost kelle tapasztalni; mert
száját egy felettebb szomorú vonás környezé, melly
setétpiros ajkait egyenes szeglelű háromszegre ido-
mitá. A' hajfürtök olly meghitten ragadtak halán-
tékihoz, mintha azoktól soha sem akarnának töb-
bé megválni, és setét férgökkint kunkorodának
nyakára. —

Hortenzia hirtelen felkelt, felém fordult, és
nekem egy rózsaszínű selyempapirost nyujtott, e'
szavakat susogván: „Kegyedhez — egy hevenyében
költött versezet sonett-formában, ama' kedves éne-
kűben, — mellynek irásával alig töltöttem el egy
órát.“

Magamat meghajtva vevém el a' papirost. „Ol-
vassa kegyed!“ — susogá ismét a' hang.

Ammint én a' parancsolat következésében a' papirosba nézek, egy fél hangon ejtett sohajtást 's e' szavakat hallám: „Oh képzelődés! mint család meg még kedvencz gyermekedet is!” —

E' felkiáltás épen nem hangzott épületesen fülembe; mert igen hihetőleg az én külsóm volt a' csalódás, melly miatt képzelődésének szemrehányásokat tett. De nem igen érzem magamat a' szegény képzelődés mentésére — melly miattam olly zavardásba jött — hivatva lenni, merően nézek a' papirosba 's olvasék, mint következik:

„Ő hozzá, a' velem rokon esmeretlenhez!

Alig, hogy Eos feltünteté faklyáját

Réten 's völgyön, felfedé a' Camoena

Szemem előtt az ifjunak, kit én a'

Szép álomban ölelek, büszke baját.

És érzékenyen zengém dalom áriját,

Hogy, kiből hangzott, koszorút kötván a'

Rózsákból, koronázza e' daliát.

Mert esmeretlen lányi aggodással

Töltvén az be finom lelkenet, él a'

Képe én bennem édes fájdalomban,

'S így jelenti ki csendes nyugalomban,

Szive titkát szerelmi kívánással

Itt a' sonettben neked Philomela.“

„Nem vagyok költő, szép Muzsám!“ — szólék: „hogy kecseit, mellyeket én csak érezni — csudálni tudok, de le nem írhatok, hasonló gyorsasággal elénekelhessem.“

Valóban ebben igazat is mondtam, mivel ammint szemem a' papirosról elvevém és ő rá tekinték; mély fájdalmat éreztem illy bájos lény fonák nevelésén.

Hortenzia szép volt, — minőnek találja minden szerető lánykáját; — szép, mint azon képzelt lény, melly a' festőt és költőt legremekebb műveire lelkesíti; — olly szép, mint minden lány kívánna lenni. Egy finom lenge alak, egy szőke fejérszemély legkellőbb példánya. Úszó kék szemeit rám függeszté, mire azok ismét ama' falon függő szerencsétlen arczkép felé repülének, 's — oh ször-

nyűség! — én látszám az öszszehasonlítás által veszteni. A' mellett mindig takaros lába hegyén áll, készen ugrásra. — Oh te szent természet! — gondolám magamban; — ki olly sokat cselekszel az emberekért, ugyan öleld meg őt merően anyai karjaiddal, hogy — téged félre nem esmervén 's magyarázván — tanulja átlátni, hogy csak a' te kezded vezérel a' szépnek megesmerésére. Olly sokan akarnak téged jobbitni és nemesíteni, 's e' nemesítés lesz, oh fájdalom! gyakorta siroddá!

Ugy szerettem volna sirni, midőn Hortenziát némán nézdelve, előtte állottam: mint azt tenném, ha valamely halhatatlan mestermivet látnék egy Barbár durva kezétől szeltdaraboltatni.

„Kegyed ezen görög ifju 's én közöttem hasonlatosságot akar felfedezni?“ — mondtam végre. „Fáradozása mégis — úgy tartom — nem akar elsülni.“

„Valóban csudálatos tévedése a' képzelődésnek;“ — viszozza Hortenzia. „Bizonyára elhiheti kedves barátom! hogy noha távol voltunk, mi mégis közel állottunk egymáshoz, 's én gyakran foglalatostkodám képével amaz idegennek, ki szívem előtt becses lőn. Igy szövődék lelkem előtt a' nyájas alkony magányos, holdsugározta órajiban egy kedves kép. Ekkor ecsetet és festéket fogék elő, 's álmom képét a' pusztá vászonra lehelém. Először olly gondolattal valék, hogy e' nyájas alakot egy juhász szivhatólag egyszerű köntösébe burkolom, hiszem Arkadia a' költészség országa, — a' kis fejér kalapnak ledérül kell vala hajfürtjein állani; a' szük szabásu köntösnek a' nemes testalkathoz simulni, a' juhászbót lobogó szalaginak a' képet mintegy ékesíteni 's gömbölyíteni. Mellette a' fűvön egy szelid komondor — a' hűség jele kullogott — és gyenge juhocskák fülébe ábrándos hangokat susogtak — 's egy — oldalán függő furuglya halkkal az élet lágy öszszhangzására mutatott volna. De másképen idomitódek az teremő kezem alatt. A' nagynemű formák inkább hajlának a' régiség mivéhez, inkább a' hős-, mintsem a' pásztori köl-

teményhez, mondhatnám — 's így eredett itt e' Phaon. Azon erős belső meggyőződéstől tápláltam, hogy annak kegyedhez hasonlítania kell; mert a' legszebbet egyesítém festésemben, a' mélyen szunnyadó mustrakép sajdító keblemből hivatek életre. De a' valóság ritkán éri fel a' képzeménnyek világát! Gyakran gondolkodva állék e' kép előtt, neki édes szavakat susogván; — szememből csendes könnyek — a' vágyódás szent áldozati — forrának ki. — Ekkor lépe kegyed előmbé — 's megvallom: a' játék, mellyet képzelődésem velem üzött, meglepett, zavarba hozott.“ —

„Nagy Isten!“ fohászokdám magamban: „nekem e' görög halotthoz kellett volna hasonlítanom, hogy neki tesse; pedig e' jó Phaon olyan, mint egy félig megolvadt hóember!“

„Ráérünk még ebédig, majd azon leszek, hogy kegyedet mulattassam. Ülünk le. — Barátja kegyed az olvasásnak? Mellyik nemét szereti leginkább; melly költőket becsül legtöbbre? — Hangászatban leli kedvét? Minő hangszerek zengenek legkellőbben kegyednek? Tetszik a' telehangu pianoforte fogása; az ezüsthuru hárfa ömlékeny hangjai, vagy a' délszülte koboz egyszerűen érdeklő pengési? — Vagy éneklést kíván? Barátja e a' csendes, méltóságos (?) német hangászatnak, a' tetszőleg enyelgő francziának, vagy a' kieskedő trillás és forgós könnyelmű olasznak? — Adjak e kegyednek rövideden utasítást azon tünetekre nézve, mellyek kegyedre musaeumink- és galeriáinkban várakoznak; vagy városunk, országunk történeteivel, erkölcsével és szokásával, azok természeti és művészeti teremtményeivel esmertessem meg? Vagy ha a' föld ki nem elégíti kegyedet, akar e velem a' mindenség magasabb tartományiba lebbenni, felköltözni a' szabad aether végetlen téreibe — a' csillagokhoz — minden földinek feledékenységében; akarja velem a' bolygócsillagok országában tett felfedezéseket meglesni 's felszámolni? — Látja kedves barátom! elég alkalmunk vagyon egymás látásának és meg-

merésének első óráját kellemetesen és méltóképen innepelni.“

„Édes Hortenziám!“ szólék és kezét belső szánakozással fogám meg. „Beszéljünk nyugodtan; mert én sokkal együgyűbb vagyok, hogysesem a' kegyed gondolatinak mindent körülfogó repülését követhessem, vagy abban még osztozhassam is.“

Hortenzia önmegelegetten mosolyga.

„Mi soha sem láttuk egymást, soha sem beszéltünk együtt;“ folytatám: „minden kegyeddel való levelezést is elkerültem, hogy előkészület nélkül hagyjam magamat személyes esmeretségünk első behatására. Kegyedre tett hatásom — úgy érzem — nem vala kedvező. Kegyed elébe egy nyugodt, mindent meggondoló, talán igenis hideg ember jöve. Külsőmről nem ítélnék: — de fájdalom! az ezen Görög 's én köztem lévő különbséget mégis látom. Az én képzelődésem alakja; — mert minden, a' ki az enyimhez hasonló helyhez-tetésben volt, érezni fogja, hogy az nem maradhat egészen foglalatostkodás nélkül, előre feltéven, hogy van, — kegyednek tehát azon alakja, melly felkém előtt állott, sokkal feljebb multa a' kegyed látását. Nem látom magam előtt kegyedet egészen ollyannak, mint a' millyennek gondoltam foglalatosságaiban. Én hibázhatok, azért még nem mondok ki mindent. Tehát mindkettőnket — noha különböző tekintetben — megcsalt a' képzelődés. A' kegyedé felettébb merész vala, felettébb költői talán; mivel e' képen kevés földit látok; az enyim talán igenis egyszerü volt. — Hoszu utat teendünk együtt, 's ezért egymást jól kell esmernünk. Mindketten változtassunk kívánatinkon valamit; kegyed enyhitse a' magáéit, én feljebb feszitem az enyimeket, majd meglátjuk, mint igazítjuk el mindkét részről való képzelődésinket. Előlegesen le vagyok kötelezve azon tárgyak nagy különbféleségéért, mellyet előttem felfedezett, hogy a' mulatságoknak mintegy mustrakönyvéből a' nekem legjobban tetszőt válaszszaam ki magamnak. Köszönettel

esmerem meg ez ajánlást; — de nem választok. Szeretek választott társaságot; de választott, keresett, előrekészített mulatságot nem; mert ez majd soha sem teljesíti elrendeltetését. Magától fejlődjék ki a' gondolatok árja, a' beszéd aranyfónala olly csalkerteken vezetne bennünket keresztül, mellyekben keresett beszélgetések és előrekészített darabok mellett rendszerint gyámolatlanul akadnánk el. Reménylem, mindkettőnkre nézve lesznek még vidám közlést érdemlő tárgyak, az ó's új költészség és hangászat nyomozása — a' művészség és természet diplomainak átvándorlása nélkül is, hol az ember veszteg ül a' pamlagon, vagy a' meszsze lévő világi testek mérése nélkül is, mellyeket én buzgón bámulok és csudálok, szemlélésekben az Ur nagyságát és mindenhatóságát meg-esmerem, a' nélkül, hogy világító pályájokat fel tudnám vetni. Én közönséges ember vagyok, ki annyit tud, a' mennyire épen szüksége van; ki a' szépben kedvét találja 's a' jót szereti. Csak ezen mérték illik hozzám, minden egyéb tulhat lelki tehetségemen. A' mit egyébbiránt kellene most még mondanom, az igen korán 's idejének előtte volna: ésigy csak azon bizonyossáttelt engedje kegyed ismételnem, hogy örvendek kegyed láthatásán.“

Ugy tetszék: Hortenzia — a' dámák tulajdon természete szerint — sokkal kedvesebben veszi vala, ha azon örvendettem volna, a' mit hallottam. Ó egy fájdalmas tekintetet vete a' sárgaságos Phaonra, mintha mondani akarná: Csak illyen testben lakik a' szép rokonhangzásu lélek, melly engem egészen megérthet!

Beszédem végével, melly csakugyan Hortenzia fülébe sértőleg hangzék, kezét megfogtam, és kérelve vonám keblemhez, hogy e' szives tett által szavaimat gyengitsem.

Hortenzia elpirulva állott mellettem, vonásain zavarodás gyönyörrel vegyült.

Az erre következett szünetet egy hahota dörgeése szakasztá félbe. Hirtelen megfordulék, 's egy tüzesen kelő naphoz hasonlólag függé Knorring ur széles ábrázatja a' félig nyilt ajtóban, mellyen ő halgatózva dugta be fejét. „Derek, jeles; — így szeretem, kedves gyermekeim!“ kiálta fel: „de fájdalom! ki kell benneteket ragadnom mennyieitekből, és lehoznom a' földre. Ti az elragadtatásnak efféle pillantásit bizonyára újra fel fogjátok találni; de a' vendégek öszszegyülekeztek, terítve az asztal 's én éhes vagyok. Ezen három alapból azt válaszsátok ki magatoknak, a' mellyik nektek legnyomósabbnak tetszik, és kövessetek engemet.“

Örülvén, hogy ezen magában aggodalmas helyheztetés, mellyben Hortenziával valék, ekképen oldódott fel, az öreget helyzetünkről való szerencsés tévelygésében hagyám, olyas valamit érzék magamban, a' mi végtére kimondott alapjával rokon volt; karomat Hortenziának nyujtám, 's követém a' vidor atyát, ki előttünk az ebédlőterembe vivő utat nem hinté ugyan be virággal; de azt mégis különbféle tréfákkal iparkodék szépíteni, mellyek egy korábbi század viszhangjai gyanánt zengtenek.

5.

Az ajtószárnyak csikorogtak. — Egy pompás terembe lépénk. Minden több fényelgést lehel, mint izlést. A' hoszu asztal halgatólag nyögött a' nehéz ezüst tömege alatt, mint valamelly keleti menyaszszony, lakadalmi ékességének sulya alatt, 's néhány feketén öltözött ur mély hajtogatással és mosolygó ábrázattal fogadott bennünket. Knorring ur engem mint Hessen Lajost mutata be nekiek, melly név előttök már esmeretesnek látszék, mert a' hajtogatások még mélyebbek 's a' mosolygás pajkosabb és többet jelentő lón. Knorring ur ekkor nekem a' vendégeket is megnevezé, kik között az aestheticust, custost, hősszereplőt 's a' mineraloggeognostát találtam.

Minden elrendelkezett az asztal körül; én a' házi ur és Hortenzia közt ülék. Rajta kívül egy dáma sem volt jelen, a' mi körültem a' látványt elkomorítá, mert a' fekete urak setét koszoruját nem szakaszták meg az aszszonyi öltözetnek kellő világos szinei, a' mi csakugyan mindenkor neveli a' társaság vidám gyönyörét. —

De Hortenzia a' férjfi kört a' maga nemének elébe látszék tenni. Nem volt igaza; mert külsejére nézve egy vetélkedő társnétól sem félhetett.

Alól néhány néma személy ült, kik csak néha vettek részt a' nevetésben, melly a' házi ur minden elméncz szavát kíséré.

Ha pedig Hortenzia kezde beszélni, — a' mi azonban nem történt, mig titkon rám nem pillanta, hogy vagy őt mentsem, vagy figyeljek; — megszűnt a' nevetés, és mély csend lón a' teremben. Maga az öreg Knorring is kevésbé zörge a' tányérral és evőeszközzel, csakhogy lányának mázos beszédétől a' buzgón fülelő gyülekezetet el ne vonja. Sőt az alatt csak lopva ásitott, 's az unatkozásnak e' szomorú czégérét mindenképen igyekezék palástolni.

Az alólülők, Hortenzia előadásának minden szakasza után egymásnak néma tetszést intének, — nem tudta az ember, ha valljon ez a' beszélőt illeti e, vagy öntüredelmek kiállott próbáját.

Az aestheticus sokat evék és mindent fenjen dicsére, a' custos mindent csudála, a' hőszereplő mindig akart valamit mondani; de elébb innia kellett, a' tánczmester képe ravaszságot mutatott, 's a' geognostának mindig valami sajnálni valója volt.

Minekutána a' beszélgetés minden időkoron, népen, művészetben és tudományon áltuszott, hol a' kormányt Hortenzia igazgatá, 's mindenütt kiköte, a' hol csak fitogtathatta eszét, — a' beszéd egy Timm nevü lányaszszonyra is ráfordult.

„Ugy hiszem;“ mond Hortenzia: „Timm nem nagy észszel bir, vagy ha bir is valaminővel, az is egészen új fejlődésű. Ha a' belső genius minden korlátot áltront is, maga előtt a' legádázabb aka-

dályokat is — mint valamely lezuhanó vizesés az utakat — megtöri, 's így szabadon és diadalmaszkodva terjeszti ki szárnyait: mégis megkivántatnak a' külső eszközök arra, hogy a' világot magával ragadhassa a' repülés bámulására. Raphael festő maradna, ha kéz nélkül született volna is; de a' világ sem most, sem századok múlva nem bámulná miveit, ha ő azokat csupán lelkiképen alkotja vala.“

„Ugyanezt tarthatni Shakespeareről is. És így a' dramai művészek is, a' megkivántató lelki előzményeken kívül, szükséges a' termet, kifejező tagjáték, életmű, kellemes magatartás és tiszta beszéd. De mindezeknek kívülről kell képződni 's tökéletesülni, 's ezt csak gyakorlott, alapos tanítók vihetik végbe. De honnan fejlődhetnek ki így Timm? Attya az ő egyetlenegy tanítója, 's ez hihetőleg álu-ton vezet. Minden előismeret hijával van.“ —

„De ő szép;“ szavába vág Knorrig ur:“ 's ez sokat tesz a' máj világban, sőt — úgy szólván — a' fő dolog. Ej mit! ész, művészet? Ezt mind megszerezhetni gyakorlás által; de a' szép ábrázatot nem. Ha én a' játékszinbe megyek, 's fen egy fiatal ember beszél a' maga szépéről, mint valamely istenaszszonyról, felemeli azt a' harmadik égbe, 's annyira szerelmesnek tettei magát iránta, hogy mi azt alant valóban el is hiszszük, a' mi tulajdonképen az igazi mesterség, szinte előre örvend az ember láthatni azon kedvest, ki a' szegény embert úgy eldórité. Egyszerre valamely lény jó ki, melly minden szenvedély ellen orvosságul szolgálhat: ekkor boszankodom, és többé egy szót sem hiszek abból, a' mit a' beszél odafen; mert nyilván láthatni, hogy az alantlévőket csak bolondítja. Valljon a' dáma fen jól vagy rosszul játszik e, abból semmit sem értek, mindegy is az nekem, csak szép legyen, 's midőn elmegy, jól kiáltson. Ekkor mindig úgy rángatózik kezem, magam sem tu-

dom, miért? Tapsolok és brávót kiáltok, 's így van sok más ember is.“

A' halgatók nagy zavarban voltak. Illy elhátározottan régen nem beszélt Knorring ur. Mellyik vélekedést hagyják helybe a' halgatók? Hátul halgattak 's a' tányérra néztek. A' hőszereplő legkönnyebben segíte magán, kétszer ivott. A' táncmester még ravaszabb ábrázatot mutata, 's igen lehete gyanitni, hogy nagyon szeretne valamit mondani, csak tudna. Az aestheticus dicséré Hortenzia véleményét 's Timm lányaszszony termetét. A' custos csudálá Hortenzia beszédének kifejlését a' kifejlődésről, 's csudálkozék azon, hogy Timm lányaszszony oldalképe olly igen emlékeztet a' régire; a' geognosta pedig felettebb sajnálta, hogy illy szép lány olly kevés észszel bir, 's azt is — a' mi egy részt őt, mint ásványtudóst illeté — hogy az, mint mondák, kőszivü.“

„De ugyan kicsoda ezen Timm lányaszszony;“ kérdém elvégre: „kiről itt most ilyen vitatások keletkeztek?“

„A' mi volt sugónk lánya;“ felel az aestheticus: „kit attya a' játékszinre szánt, 's a' ki nem sokára „Romeo és Julia“ darabban legelőször lép fel. Ó azt nem egészen önhajlandóságából cselekszi, hanem inkább attya kedvéért, ki most egy kis nyugpénzből tengődik.“

„Hát attya olly öreg, vagy olly beteges, hogy őt nyugalmazni kelle?“ — kérdém tovább.

„Ah! nem;“ folytatá az aestheticus: „de az öregnek csudálatos mámorai vagynak. Az előbbeni igazgató meghitt barátja volt, 's azért maradt meg sugónak, mig amaz élt, igaz, hogy a' szinjátszók-nak nagy kinjára. De az igazgató meghalálózván, az öreg Timm nyugalomra téteték, ellenmondásának daczára is, mert a' sugás neki szenvedélye. De szerencsétlensége az érzékenység volt.“

„Hogyhogy?“

„A' sugásra tagadhatatlanul bizonyos rendíthetetlen, attól, a' mit olvas, meg nem illetődő elme-

nyugalom kell; „felel az aestheticus. „Mi mások engedhetjük igenis magunkat az által elragadtatni, a' mit olvastunk, 's az finom és pallérozott érzésünk tanuja, ha valamelly szép hely olvasásán vagy hallásán könnybe lábadnak szemeink; sőt még dicséretes is, és a' sirót, mint szép lelket, ajánlja. De a' ki láthatatlan jóslóképen ül alatt a' lyukban, 's könyvével mintegy csak a' feljülálló emlékezetét tartja kezében, az csakugyan nem olvashat magának vagy érzékenységének, vagy az egész nem nézheti a' maga aestheticai érzése gyönyörködésének. Ugyan gondolja el csak tisztelt Hessen ur! azon színjátszók szomorú helyhezétét, kik az igazgatóval nem akarnak haszontalan költséget tétetni, 's ezért a' már egyszer fizetést huzó sugót teljes erőből iparkodnak használni; — képzelje csak ezen mivészek helyzetét, midőn beszédek közepén, hol mindenki feszült várakozással ül, a' szörnyű érzékenység a' földszint (parterre) lévőekben mármár keletkezik, a' dámák kezei körösleg zsebkendőket keresnek; ha most — most következik azon perczenet, mellynek a' színjátszó mivészi iparát harsány tapssal kell megjutalmaznia; — kivált a' beszéd végén, vagy elmenéskor: ha már épen illy pillanatban hibázik a' mivésznek egy szava, a' mi tulajdonképen igen kevés, 's ő a' rejtekben sugó geniusban bizván, fülét barlangjának szürke boltozatja felé sülyeszti e' szó felfogására, hogy abból a' többit folytatván, beszédének árját gyöngykint pergesse ajkain, és így diadalmaskodva, követve az ujongó sokaság dörgésétől, kísérve a' dámák epedőleg áradozó szemeinek csendes könnyeitől, mint diadalmas hős menjen el; — ha már most illy elválasztó pillantásban a' fül hijában hajlik alá, a' láb hijában topog, a' száj a' költői sorok helyett, félhangu 's csupán a' sugót illető szótagokat szorongva rebeg lefelé, 's elvégre a' zavarba jött mivész szeme leendő megmentőjére akad, ki özsze-kulcsolt kezekkel ül itten, mint a' szánakozás képe, maga is sirásra fakadván, az erőszakos meg-

illetődés miatt egy szót sem képes szólani. Vagy ellenben ha a beszéd nem érzékeny, hanem csak hathatós és érdeklő vala, alól örvend, csendesen tapsol kézzel lábbal, 's a' várva várt szó helyett csak ezt kiáltozza: Jól — igen jól, felségesen, kedves N. ur! — Vagy a' harmadik esetben, a' vigjátéki jelenéseknél, alant a' lyukban szörnyen örül, és a' rémitő nevetés miatt nem is szólhat, mig odafen az egész multság megakad.“ —

„Hát nem lehetett e' különös embert sehogy is elszoktatni sajátjától?“

„Mindent megpróbáltak;“ kezdi most a' hős szereplő, ki elébb magát eléggé megerősítette. „Körülbelől már a' próbákon hozzá tudtak vetni, melly helyek inditnák meg Timm urat olly kimondhatatlanul, 's azért ezen helyeket épen úgy játszották előtte, mint estve a' közönség előtt akarák játszani, csak hogy Timm ur már a' próbákon betelje a' sirással vagy nevetéssel. Ő maga is esdekelyo kérte az illyen jelenések ismételését, ha érezte, hogy még nincs vége érzékenységének.“

„De midőn beestvedett, az előadás folyamatba vétetett, 's ama' helyek következtek, ekkor Timm ur öszszeszedvén magát, érzékenységen vitézül győzedelmeskedék; de e' győzedelemnek ismét olly szivesen örült, hogy szüntelen ezt kiáltá: Jól megy — jól megy! — lássa kedves N. ur! — ma mégis az segített a' dolgon, hogy ezen helyeket kilenczszertetszett próbálni; hiszem lássa, nem sirok, — vidám és jókedvű vagyok. — De ezen barátságos beszélgetés alatt N. ur odafen ismét elveszté beszéde fonalát, 's a' zavar nagyobb volt, mint azelőtt. Már most elgondolhatja kegyed! ha az illyes társalkodási darabban történt, a' közönség gyakorta csudálatos dolgokat hallott. Mert mi odafen azt hittük, hogy ő mindezt a' könyvből sugta, 's némellyek, kik épen szerepekre nem valának jól elkészülve, 's kik — mivészileg szólva — ez estve usztak, a' játszótársak nagy zavarára 's a' nézők multságára, hűszivüleg elmondották, a' mit az üregből hallottak.“

„De Timm ur sajátságiban;“ mondám: „legalább azon jó vala, hogy nem bizhattak benne, 's ezért szerepeiket mindnyájoknak jól meg kellett tanulni.“

„Igen helyesen uram!“ viszonzva a' hősszereplő: „de ha ezen alig képzelhető eset valaha megtörténnék, ugy a' sugó is felesleges és egészen elenyészik; de mig alantül, használhatni is kell. Vagynak igen ügyes mivészek, kik szerepeiket jól megtanulják, és egész estve nincs szükségek a' sugóra; hanem azon meggyőződés által vagynak megnyugtatra, hogy ott ül és mindig kész a' segítségre. Vigye el kegyed titkon a' sugót, — a' feljűllálló beszédárja nem fog elakadni; — most már tegye őt figyelmetessé a' sugó ott nem léteére, — nyugalma odavan, azzal emlékezete, — megijed — és szerepéből egy szót sem tud.“

„S mégis meg kell vallanom;“ folytatóm: „hogy a' játékszin közepén lévő szürke hegy felettébb terhemre van. A' Francziák, kik csakugyan a' legtöbb uj darabot adják elő a' játékszinen, e' halmot már lerontották, 's a' sugót a' vászonfalak közzé utasíták. Én csak soha sem szokhatom hozzá, hogy e' domborodásban azon mágneshegyét találjam, melly a' játszókat mind magához vonja, mint az éjszaki földszark, ugyhogy azt — mint valamelly kedves roknt — csak igen kelletlenül hagyhatják el. Az is csudálatosnak látszik, midőn az előadó mivésznek egész termete helyett, többnyire csak egy melyképet pillantunk meg, mellynek lábai a' sugó nagy szürke kunyhója megett elrejtve maradnak.“

„Ennek ellene vagyok;“ mond Knorring ur: „engem a' sugó gyakorta jobban mulattat, mint az egész játék. Én rendszerint az első páholyban ülök, honnan egyszersmind a' játékszinre 's a' vászonfalak közzé látni; mert mulattat, ha látom, mint megy el karonfogva két szerelmes, vagy jó barát, 's midőn a' vászonfalak közzé jőnek, karjaikat hirtelen leeresztik, és egyik egész békeség-

gel jobb, a' másik bal felé veszi utját. Ha tehát előlülök, a' sugótól már eleve meghallom, mit kell az uraknak beszélni, 's ezenfeljül nagyon gyönyörködöm e' férjfiu nevetséges mozdulatiban, midőn hol jobbra, hol balra bókol, fejét csóválja, 's kezével jövésre és menésre integet. Különösen az nevetséges, ha akkor füleimet gyakorta bedugom, 's így nézem e' furcsa tagjáratást."

Knorring urnak e' szavai mindjárt azon öreg mozdulatira emlékeztettek, kit ma reggel a' kertben találtam, 's azonnal Timm urat esmerém meg benne. Külsejéről tudakozódám az aestheticustól, 's a' leírás megegyezett. Azon férjfiuhoz már első tekintetre nagyon szitottam, 's a' mit most hallék felőle, csak iránta való jóakaratomat nevelé.

„Igen furcsa eset volt, ha emlékezik rá a' tisztelt társaság;“ folytatá a' hősszereplő: „midőn ez előtt néhány esztendővel akkori igazgatóknak, az öreg Timm lelki-testi barátjának, új darabját játszottuk. Az igazgató emberséges derék ember volt; de lehet valaki talpig becsületes ember, 's mégsem jó költő, 's így viszont. Az igazgató „Jutalom és büntetés“ czimű darabot irt. Egész borzasztó lény. Ő maga benne egy sziveskedő atya szerepét játszá, ki sok bajon megy keresztül, 's az egész darabban nyomorusággal és inséggel vesződik. Az öreg Timmnek különösen tetszett e' darab, midőn neki az igazgató elolvasta. Végre eljött a' próba napja. A' felső igazgató épen olly lágy szivü volt, mint az alsó. A' próbának nem akart vége szakadni, mert mindegyik helynél, melly Timm urnak tetszett, akarki mondta is el, kibujt örvényéből, mint Neptun a' hullámokból; átkarolá egynéhányszor az igazgatót, 's azután mindnyájunktól, kik e' dicsőségben nem osztozánk, elüzetve, némán ment le börtönébe. Csudáltuk mindazáltal, hogy a' várt könnyek meg nem indulának. Hihetőleg ő 's az igazgató a' gyakori olvasás-közben kisírták magokat, 's ezáltal elegendőképen megedződtek. Az est eljött — a' mécsek égtek — a' ház töl-

tüzek. Az igazgató, mint sziveskedő atya — járt fel 's alá a' játékszin egyik oldalán, Timm a' másikon. Mindketten lopva pillogának egymásra, 's már rajtok észre lehetett venni az érzékenység előpostáját. Önmegnyugtatónkra, részint az igazgató iránti tiszteletből, részint abbeli félelmünkből, hogy Timm ez estve sugni sem tudand, szerepeinket — véghetetlen kiterjedések daczára is — mindnyájan jól megtanultuk. A' muzsika elkezdődött. — Timm még egyszer a' szerzőhöz járult; sokáig néztek egymásra, rázták kezeiket, ölelkeztek — és Timm lesülyedt a' padolat alá.“

„A' darab türethőleg folyt. — Ez egyike volt a' házi köröket ábrázoló siralmas dramáknak. Itt egy hely jött elő, hol az atyának a' maga lányát egy gyengeség megvallásáértátkozni kell vala. A' darabban lévő lány pedig az igazgató tulajdon lánya volt, kit nagyon szeretett. A' próbákon ő ezen átkot, mivel könyv nélkül jól tudta, csak könnyedén odamondá, 's a' szavakra nem igen figyelmezett. De estve, szerepének egész characterében, előtte a' töredelmes lány; — kimondá rá az átkot, melly — mint költőnek — tulajdon szavai lévén, a' helyheztetésnek érdeklőségét az ő részére szerfelett emelé, ugyhogy személyessége a' drama atyával lelkében felcserélődött. Ekkor szava megcsökkent, könnyek zudultak le arczain; — a' közönség játéka igazságától elfogódván, dühödve tapsolt; — ő ezt nem hallotta, — előtte térdeplő lányához rohant, — sirva ragadá szívéhez, a' legédesebb nevetek adva hizelkedett neki, 's a' jelenésnek egész más fordulatot ada, mint a' darab folyamata kivánta volna. Szive erőt vévén rajta — le kellett ülnie. Az öreg sugó pedig, ki önérmétől elfogódván, barátját szintolly indulatban látá, felbukkant mélyéből, és barátjához sieté, őt megölelvén és vigasztalván. A' nézők tapsa hangos kaczajra fordult, a' kárpit lesuhant — a' darabot ki nem játszhatták.“

Az egész ebédlő társaság nevetésre fakadt, eszébe jutván a' drágalátos estve. Hortenzia azt vélte, hogy ez egy felettebb vigjátéki helyhez volt, mellyet ő sokkal jobban szeret, mint a' furcsát, és hoszan ereszkedik ki a' vigjátéki, furcsa és csupán nevetséges tárgyakról való beszédbe.

De én nem neveték, és fájdalmas megilletődéssel gondolkodom az öreg Timmről 's már elhunyt barátjáról, ki atyai szívének feláldozta költői hírét, 's elhatározám magamban, hogy az öreg sugót ismét felkeresem a' kertben, 's mihelyt lehet, közeledem hozzá.

6.

Az asztalt elszedték. Előkészületek tevődtek, hogy az estve mivészi gyönyörködésekkel töltesék. Hortenzia előttem minden készségét kifejtvén, hihetőleg egészen meg akara ígézni, 's prózai gondolkozásomból kiragadni.

A' pianoforte megnyittatott, egy fiatal ember ült hozzá, a' másik a' hegedüt vette elő. Egy inas két rózsaszin török kendőt (shawl) hozott.

Az öreg Knorring ur, némelly alólült árnyalakokkal eltűnt, — milly irigy szemmel nézém a' boldogokat! De udvariságból ki kellett üritnem a' szenvedés keserű poharát, melly előttem telni kezd.

Ugy tetszett, hogy engem alólról felfelé akarnak kerékre vonni; mert Hortenzia 's a' tánczmester egy kendőtánczot kezdettek, Hortenzia minden kecsre képes valódi nymphatermetét most már olly csudálatos ficzamló állásokban mozgatta, hogy ugy tetszett, mintha ketté akarna szakadni. A' tánczmester ravasz ábrázatja kétségbeesőre változott; mert az asztalnál szerfelett élvén a' jóval, szomorú kilátás nyílt meg előtte.

Az aestheticus egy karszékbe dülvén, örömeiben szemeit forgatta, 's olvadozó brávókban, fohászkozva jelenté ki áradozó érzeményeit. A' hőszereplő azalatt, hogy egy mellékasztalnál mind-

untalan iszogált, a' tánczmesterségről látszék alaposan gondolkodni. A' custos Hortenziának minden mozdulatjában valami régiséget találta, mellyet fenjen csudált és magasztalt; a' geognosta pedig szüntelen csak azt sajnálta, hogy annak minden állását kövé nem változtathatja, hogy megtarthatná az utóvilág számára.

Midőn mindkét tánczos a' köztetszéstől körül-lármázva 's elfáradva székekre rohant, közbejövethképen a' hőszereplőt deklamálni hívák. Ez azzal menté magát, hogy semmit sem tud könyv-nélkül, — hangja nem teljes 's i. t. Semmi sem használt, meg kellett tennie. Ekkor méltóságosan körültekintvén, mint valamelly oroszán, előlépe, magát háromszor meghajtá 's elkezdé Schiller Fridriknek „Buvár“ czimü balladáját. — Egy közönséges „St!“ hangzott, — halálcsend következék.

Ha te, jámbor olvasó! voltál valaha efféle esti multságban, tudod, mi öntagadás kivántatik az illetén perczenetek nyomoruságának eltüresére, midőn egy, feketén öltözött férjfiu a' szoba közepén áll és deklamál. — Azok éltem legfájdalmasabbjai közzé tartoznak. — Azonközben elég tárgyam volt a' gondolkozásra, 's így következék el végre a' deklamáczió végszavai.

Az aestheticus áltkarolá a' hőszereplőt, és rendkívül dicséré. A' tánczmester — ugy tetszék — valami igen okost akara mondani. A' custos csudálá a' deklamáló magatartását, kiváltképen ama' szavaknál, hol a' herczegné a' szikla szélén lehajlik, 's a' hol a' deklamáló, hogy előadásának valóságát nevelje, láthatólag tántorgott, mintha elszédült volna. A' valamennyi közt legszerencsésebb geognosta pedig a' pamlag szegletében boldogul szondergett, és felébredésekor siralmasan sajnálta, hogy a' ballada olly rövid volt.

Ekkor Hortenzia a' pianofortéhoz ült, és Szemiramis nagy áriáját kezdé, mégpedig — a' mint nekünk mondották — ő általa szaporitva és

javitva. Minden szökéskor (roulade) szemei tet-
széskeresőleg forgának köröskörül a' teremben, min-
den trillánál trillázott egész teste, minden végzet-
nél valamennyi olasz daljátékban körülkalandozott,
és mindenütt elcsené, a' mit használhatott. Mély
hangjai hallatlanul enyészének el; de magas hang-
jai hegyes nyíl gyanánt furdalák lelkemet.

Utoljára Rossini minden partitúrájának
Hortenzia által készített mosaik-kepe véget ért.
Az aestheticus elragadtatásban, a' custos csudálko-
zásban uszott. A' tánczmester igen sokat jelentő-
leg mosolygott, és már néhányszor nyitá meg szá-
ját beszédre. A' hőszereplő annyira elfogódott
és megindult, hogy gerjedelmetlenül, lesütött fő-
vel egy szeglethez támaszkodék, 's haza kellett
vezettetnie. A' geognosta fájdalomosan sajnálta,
hogy e' mennyei áriát naponkint legalább tizen-
kétszer nem hallhatja; — én pedig közel valék a'
kétségbeeséshez! —

Végtére ütött a' váltság órája. Hortenzia még
aesthetikai theához kocsizott. Én pedig ezen min-
den művészség chemiai munkálata által ellankad-
va, kifárasztva, magamat mentvén, szobámba sie-
ték, 's hoszu álomra készülék; mert e' nap terhe
nagy vala!! —

7.

A' legdicsőségesebb májusi reggel vont a le il-
latos ködpleit a' szunnyadó földről, és tüzes ró-
zsájit veté az ujongó világra, melly azt minden
virányból ezerhangú énekkel idvezlé. Felébred-
vén — első gondolatom az öreg Timm vala, 's
kisieték a' szabadba az esmeretes kert felé.

A' fris tavaszvilág köröslég kinyilott, régi
meghitt barátokként környezének engem a' bokrok
zöldelő karjaikkal, 's felvevének csendes derengő
tornáczaikba. —

Kémlélődve nézék körül. — Kivülem senki
sem volt a' kertben. Ekkor egy bodzafa megett
halk susogást hallék. Az illatos gerézdekkal duz-

zadó ágakat lassan kétfelé hajtván, az én öreg Timmemet — mint tegnap — a' földön ülni láttam, könyveit körülte, egyet kinyitva kezében. De ő nem olvasa mint tegnap — a' halgató levegőnek; — nem, — egy angyalnak; — mert ilyes ült előtte egy kertpadon, 's aranyfürt-környezte arczából szerető gyermeki szemekkel pillanta rá le.

Ez az ő lánya volt, Julia szerepét sugá neki.

Én gyakran állottam a' havasok csucsain, rohanó vizesések mellett, bájoló tájékokkal szemközt; — állék az ő 's új művészség kincsei előtt, az ujongó nép különbféle képseregei között; — de olly forrón még soha sem ohajtottam festő lenni, mint e' szempillantásban, mellyben e' két embert lesém meg.

Az öreg kimondhatatlan szeretettel nézett fel gyermekére, — az öröm világított szeméből, — lányának kezét tartotta, 's Juliának ama' szavait sugta neki, mellyeket az erkelyről Romeohoz mond.

Le volt hajolva attyához, jobb keze az öreg orczáján nyugvék, vagy halkkal czirógatá fejének ezüst hullámain, mintha ő volna ama' Romeo, kivel Julia a' nyári éj meghitt csendében enyelgett.

Ő — egészen amaz ifjonta butalan lény, tele déli érzeménnyel, az első szerelem áldó sugáritól illetve, Shakespearenek ama' valódi szerelemszavait lassu édes hangon lehelé ki.

Miután lassankint az öreg sugása csendesedett, a' mély érzékenységtől elfogódván, némán mozgató csak még ajkait, — lánya megölelé karjainak lágy havával, és attyának dobogó szívéhez sülyede, — vele játszi gyermekként enyelegvén.

Nekem pedig a' bodzabokor megett akaratom ellen is könnybe lábadtak szemeim, 's az ágak mindkettőjük felett a' szerelem és természet zöld templomává boltosodának.

A' lányka atya mellé ült a' pázsitra, tüzes orczáját rá hajtván, — mint valamelly elpiruló Seraph. A' szőke hajfürtök hófejérségü nyaka körül

hullámnának, 's kék szeme nedves sugárral világitott a' hoszu pillák aranybálójából. Sugar termete, mellyhez a' selyemköpönyeg szorosán simult, a' pázsit puha szőnyegére nyújtózva hevert, takaros lába hegyéig beburkoltan.

Ekkor szóla az öreg, reszkető kézzel érintvén lánya homlokát: „Holnap, édes Bettim! a' szent művészség papnéjává fogsz felkenetni. Szomorú dolog rám nézve, hogy többé nem vagyok az, ki neked a' halhatatlan költőnek ama' szavait sughatnám, mellyek lelkcdből újra zengendenek. Mindazáltal erre nincs szükséged. Te az ő szavait, akaratját lelkedbe ugyannyira felfogtad, hogy azok tiédé lettek. Semmitől se hagyj magadat megzavartatni, a' mi körüléd történik, bátran tedd meg az első lépést azon pályán, mellyet némi előítélet nélkül kell megfutnod. Ollyannak gondold azon gyülekezetet, melly elébe holnap estve járulandasz, mint a' világot, melly a' közéletben is minden cselekedeted, minden szavad megitéli. 'S valamint magadban hordozod az erőt és az erkölcs érzetét, melly vándorlásodra nézve az embereknek semminemű itéletétől sem irtózik: ugy vesd művészeti iparodat is a' sokaság véleménye alá, 's higyd, hogy a' mi jó 's való, mindenkor igazságos bíróra talál. A' te lányos szemérmed, mellyet én csak dicsérhetek, azon est előtt reszkettet tégedet, mert a' szüz magát megszegyenültnek érzi, midőn annyi ezer előtt nyilván lép fel; de gondold meg, hogy te akkor nem az vagy többé, hanem a' képzelődésnek olly alakja, melly önmagától lép az életbe. Személyes tekinteteid itt leesnek rólad. Minden művész a' világ láttára állítja fel teremtményét; a' festő, a' szobrász készítményeit műhelyének legvilágosabb helyére teszi, 's maga azok megé rejtezik, és ugy halgatózik a' sokaság itéletére. — A' költő, a' hangászdarab-készítő költeményét másokkal adja elő, ő maga távol lehet; — de a' színjátszó teremlő és teremtmény egyszersmind. Mestermive az ő, ész és igyekezet által nevelt, nemesített tulaj-

don természete, mely a' költő lelkét magáévá teszi, 's a' holt szavakat életre hozza. Mivészi hatóságának e' pillanatában megszűnik az ő egymisége, 's egy idegen, felmagasztalt lép helyébe."

„Holnap estve tehát nem vagy többé Betti, az én kedves lányom, azon együgyü, házi, csendes lányka, ki vén attyád gyermekileg ápolja, gyengeségeit békével, szükségünket jámbor megnyugovással türi; — te csupán Capulet Julia vagy, és rólad, mint illyenről fognak kedvezőleg, vagy — a' mitől nem tartok — nemkedvezőleg itélni. Valamint azt, ki Romeo szerepét játsza, korántsem szereted — mint gondolni fogják — azért, hogy neki szerelmes szavakat mondasz: épen olly kevésé terjed ki rád ezen estvének ítélete mint lányra, mint az én magzatomra, csak az maradj a' játékszínen kívül, a' mi eddig voltál. Csak az eszedbe való bizodalmat semmisítheti meg első próbatéted a' sokaság előtt, nem azon becsülést, mellyel irántad viseltetnek, mint őszinte jó gyermek, mint lányka iránt, kinek az erkölcs szent mindazok előtt, kik esmernek. Tehát vigasztalva és bátran elkezdheted pályádat. Ha előadásod nem tetszik, ugy igaz, hogy elvesztjük egy gondtól ment jövődőség reményét, — eszedbe való ön szerény bizodalmad megcsökken; — az enyim nem. Az Isten eddigelő kegyelmesen megsegített bennünket, nekem és neked erőt adott munkálkodásra 's türeletesre, — jövődőben sem hagyand el, mert mindketten érdemesek vagyunk atyai gondoskodására! 'S így tehát az Istenbe 's meghívásodba való erős bizodalommal indulj el a' mivésztség tövises útjára, — 's itt, hol ő, kiben bizunk, a' felhőtlen égből, illat és zengedezések között néz le a' természet nyílt templomába mi ránk, — áldalak meg jámbor gyermekem! reszkető kézzel, hulló könnyel éltednek amá' szent órájára!!“ —

A' lány sirva feküvék attya szivén, ki annak fejét kebléhez szorítva, uszó szemeit az égre emelve tartá. Halk szellő suhogott keresztül a' fákon,

és tetőjükről fejér virágpelyhek szállongának alá az atyára és siró gyermekére.

Némán és lesütött fővel menének aztán mindketten a' kert árnyékos ösvényének hoszában; — én pedig a' szomszéd bodzafához támaszkodván, mély megindulással nézék utánok, mignem a' zöld liget megett eltűntek, — és egy csudálatos, előttem mindedig esmeretlen, szomoruan örvendő érzemény viradt fel megilletődött lelkemben.

8.

Barátságos olvasóm! kétségkívül éltedben érezted valaha, bármelly helyhezetben, ama' kellemetlenséget, melly azon embert nyomja, ki nem tudja, mit akar. E' szorongató érzés fájdalmasan fekvűvék az nap lelkemen, annyival inkább, mivel az ekkoráig egészen idegennemű volt előttem.

Hortenzia kimeríté esmereteit, hogy velem szellemének egész teljességét diadalmas dicsőségben nézesse, 's a' beszélgetés fonalát ügyesen forgatá, hogy mindenfelé vesse geniusának szivárványszíneit. — Hijában! — Némán ülék itt, eltévelyedve önmagamban; de neki kedves halgatója valék, mivel soha sem szakasztám félbe. Önmagán annyi csudálni valója volt, hogy e' pillanatban azon ember csekély tetszése nélkül, ki tanulmányai iránt olly szárazon nyilatkozott ki, könnyen ellehetett. De azon tűz, mellybe őt saját beszéde ragadá, azt mutatta, hogy rajtam diadalmaskodik, ezt ő bámulva — csudálkozva hitte, 's az én mély gondolkodásomat érdemei néma elesmerésének 's engem megszégyenítő engedelemkérésnek tartotta. — Láttam arczulatjának diadalmi mosolygását, midőn gondolat nélkül kelék fel, 's magamat ajánlván, müleg mind helybehagyám, a' mit mondott.

Estve lőn. Hortenzia a' daljátékba ment. Knorring ur engem a' casinóba akart vinni, hol minden estve mulatozott, az ottani jó fejér sert szerfelett dicsérve. De ezen csábitásoknak ellentállék, meg-

köszöném és kifelé sieték a' szabad természetbe, felgerjedt szívemet az esti levegőn hűsíteni.

Magam sem tudván, hogyan, egyszerre ismét a' kertben állék a' bodzafához támaszkodva, 's gondolkozva tekinték ama' pázsitra, mellyen ma reggel előttem olly kedvessé lett két ember járt.

Minden szelid és csendes vala körültem. A' langyos esti szellő játszadozék a' lenge virágokkal, a' bucsuzó nap utolsó tüzsugárait veté a' remegő lombokra, 's az egész láthatár, mint valamely távol, átlátszó rubin, boltosodék az alkonyodó föld felett.

Ugy tetszett, mintha a' suhogó lombtetőkön Julia édes hangjait hallanám az erkélyről zengeni, 's boldognak érzém magamat ama' gondolatban, hogy az ő Romeója vagyok.

Igy lévén elmerülve némi eszmélkedésekbe, — olly eszmélkedésekbe, mellyeknek andalgó zengzete önmagamat is csudálatosan lepe meg, — egyet kerültem, hogy egy távol külvároson keresztül térnék haza. Épen egy alacsony kertkerítés mellett menék el, mellyen a' tüzliliomok hegyei lángkint látszottak ki, midőn a' kertecske illattengeréből egy hárfa hangja zengett felém. Odatekinték, 's egy sűrű bokroktól körülszótt levelesben egy nőalakot vevék észre, ki lassu kézzel csalogatá ki hangszeréből a' lágý rokonhangokat.

Azonban setétedék, 's csak körrajzait különböztethetém meg.

Földszint azon házikóban, melly a' kertre nézett, világ csilloga. A' kis kertet virágaival együtt — úgy látszék — szorgos, tapasztalt kéz ápolta. A' ház alacsony ablakai mellett venyikék szövődének felfelé, mellyeknek setétzöld levelein ama' világ veté keresztül sugárit, azokat átlátszó smaragdokká szépítve.

Ekkor megnyilt a' ház ajtaja, 's egy férjfiu jött ki a' leveles felé. Halgatva támaszkodott a' zöld falhoz, mellyből a' halk hárfahangzatok rezgének.

Ekkor lépe ki a' hold egy őt burkoló felhőből,
— folyékony ezüstjét a' virágokra hinté, 's teljes
sugarát a' bejárás nyárfájin keresztül a' két homá-
lyos alakra veté.

Az öreg sugó 's lánya volt.

Teljes lévén elragadtatással, majd elkiáltám
magamat, 's eszméletlenül hevesen kapék szívemhez.

„Énekeld még dalomat, Betti!“ mond most az
öreg: „de aztán jer be, — az éji levegő hűsödik,
és holnap egy fontos nap vár.“

Ekkor a' lányka megpendité a' hurokat, és
lágú hangja a' csendes holdéjen keresztül szellem-
ihléskint lenge felém:

„Nézett egy vándor az éjbe,

A' szikláról lefelé;

De a' puszta földre komor

Köd száll körösleg elé.

Némán tekint le a' völgybe,

'S vihar zugja ált haját,

És meszsze körökben szállni

Látja királysas faját.

Száraz volt a' vándor szeme,

Nem hűltvén hő fájdalmát.

Könnyek által, hogy megnyerje

Szive ismét vigalmát.

'S egy csendes, sápadt gyermeket

Tart pihegő ölében,

'S midőn a' kis lényre pillant,

Haj! reszket keservében.

De a' köd oszlék, — és a' hold

Teljes világával birt,

És körülszótt halvány fénnel

Egy már félig roskadt sirt.

'S mint diadalkoszoruzta

Hős, áll a' vándorférjfi,

Szeméből szürke szakálán

Görgedező könny hull ki.

'S kezét gyermeke fejére
 Megáldólag tartva — már
 Leszáll a' szikláról, 's körül-
 Játsza őt a' holdsugár.“

Betti hangja az utolsó vers végén mintha sírásra fakadt volna, a' zárjáték lassu panaszkint enyészett el. Az öreg fejét a' hárfára hajtá 's halgatott. Betti felkölt, hogy a' házba menjen; én pedig mindattól, a' mit láték és hallék, mélyen elfogódva, fél hangon mondám Romeónak e' szavait:

O blessed, blessed night! — I am afeard
 Being in night, all this is but a dream,
 Too flattering sweet to be substantial. *)

Mindkettőjöknek kellett e' szavakat hallani 's érteni; mert Bettit attyához halkkal ezt hallám mondani: „Romeo szavai! — Ki mondá azokat itt?“ Az öreg pedig a' kertfalhoz ment, melly megül melyképem kilátszott, és rám mintegy felszólítólag 's kérdőleg nézett.

Az elmefeltalálás drága jó, — de ki bir azal illetén szempillantásban? Tudtam ugyan, hogy egy szerencsés ötlet itt elválasztó lenne; de rémülésemben ezt mondám: „Én idegen vagyok, uram! vissza akarok menni a' városba, a' setétség meglepett, és nem tudok eligazodni.“

E' nyomos szavakat mondva, éreztem ugyan, hogy e' pillanatban valami sokkal érdekesbet mondhattam volna, de valami igazabbat nem; mert valóban itt egy magányos idegennek tartám magamat, 's érzém egyszersmind tévedésem és zavarodásom.

„Kegyed Angol, uram!“ kérdé az öreg, ki nyitván a' kert fekete rostélyajtáját: „hogy Angolország Bardusinak szavait hordozza szájában? De

*) Oh boldog, boldog éj! — Csak attól tartok:
 Itt az éjben minden csak álom,
 Sokkal hizelkedőbb édes, hogysem igaz lehetne.

azoknak kimondása a' németben felettébb nemzeti egy Brittre nézve.“

Már a' kertben állék, Betti előtt, magam sem tudván jószerint, hogyan. Csak ama' percz ütő erőszaka ragadott meg és hajtott be, akaratom nélkül; mivel száz más alkalomban sem lett volna arra bátorságom.

„Német vagyok;“ felelék most: „csak két nap olta e' városban. — A' kellemes vidék, a' holdéj csendes bája adá számba kedvencz költőmnek ama' szavait.“

„Esmer kegyed bennünket?“ kérd most az öreg várakozólag.

„Olly sok dicséretet — “

„Csitt — csitt!“ félbeszakasztá hirtelen szavaimat az öreg: „kegyed a' beszélgetést, melly olly érdekesen kezdődött, illy kopárul akarja folytatni; — a' szónak legszebb hangzatát szembetünő zavarba akarja feloldani?“

Szégyenülve halgaték el. Betti azalatt egy könnyü meghajtással eltávozott a' házba; 's e' ház lett most vágyódásomnak legfőbb céljává.

„Most, vagy soha!“ — kiált hozzám lelkemben egy hang, 's ekkor körülszövém az öreget a' beszélgetésnek mindazon fonalával, mellyet perditni tudtam, 's azt Angolországra és Shakespearere játszám által. Beszélgetésünket egyszerre angolul folytattuk, — igazán angolul; mivel számomra utat kellett egy eltűnt angyal után törnie.

Beszédem-közben szinte elmerülve menék lassan a' ház felé, az öreg müleg követett. — Már az ajtó előtt állánk. Az öreg, minthogy kedvencz tárgyát észrevétlenül érdeklém — a' beszéd folyamába merülve nyitá azt meg — 's én e' béke-templom szentek-szentjébe lépék.

Betti elpirulva, de mégis nyájasan mosolyogva állott fel az asztaltól, és házának késő idegen vendégére tiszta szemmel tekintett.

Itt is Shakespeare, az emberesmerő, tudta nélkül adá nekem ez egyszerü szívekhez a' kul-

csot. Zavarodásom elenyészett, nekibátorita ama' meghitt nyugalom, melly ezen emberekben 's az egész környékben létezett. Még soha sem éreztem magamat illy felemelkedettnek, lelkesültnek. Idegen literatura ellentéteiről, utazásimról, Talmáról és Kembléről beszélék. — Az öreg szeme tüzelt, Betti szeme rajtam figyelve, részvéve nyugodott, 's így történt, hogy mi hárman már egymás mellett ülénk az asztalnál, minekelőtte még közülünk valamelyik világosan tudta volna, mint esett ez illy hirtelen.

Megneveztem magam 's állapotom az öregnek; de valamint a' legegyszerűbb lélekben is, melly magát az idegen szem előtt legszívesben fedi fel, gyakorta egy homályos rejtély fejtetlen marad: így halgatám én is el, önmagam előtt elpirulva, utazásom valóságos célját.

„De még holnap itt marad kegyed?“ kérdé hirtelen az öreg. Betti munkástul leereszté kezeit, és kérdőleg néze rám. Midőn én ráhagyólag maradásomat hosszabb határozatlan időre szabám, megelégedett mosolygás látszék uszni ajaki körül, és szemét lesüté.

„Tudja kegyed, hogy lányom holnap — “

„„Tudom, és várakozásim — ““

„Csitt arról! Kegyed és a' város még semmit sem várhatnak tőle, mivel művészeti előkészületei mindnyájok előtt esmeretlenek maradtak. Az időnek kell azt megmutatni. Ne érintsük e' tárgyat ma többé, ez est a' holnapi előtt a' nyugalom Szombatja legyen. Ha jövőben egyszer megint erre találna jönni, 's furcsa esmerkedésünkről megemlékezvén, házunkba lépne, akkor én 's Betti örvendeni fogunk Betti első próbájáról olly férjfiunak komoly ítéletét hallani, ki — úgy hiszem — sok jót látott, hallott és érzett. De — mint mondám — elég erről. E' közben ismét könnyen erőt vehetne rajtam egy bizonyos érzékenység, mellynek életem egy borus időpontjától fogva akaratom

nélkül jobbágya vagyok, pedig lányom holnapi in-
nepének előnapját vigan kell megülni.“

Ah! melly egészen mást érzék itt, és melly egészen más volt itt minden, mint Hortenziának fényesen butorozott szobájiban. A' legegyszerűbb — de példátlan tisztaságu padlat és falak, — az ablak együgyü kárpitjai hófejérségüek, valamint azon egy ágyacskáé is, melly a' szobának hátuljában állott.

A' felett néhány jól talált, hihetőleg Betti keze által készült szénrajzolat és egy — cziprusággal környezett kiseded aszszonyi arczkép függött. Az asztal oldalához támasztott hárfa hoszu árnyékát egy — Shakespearenek gipszképén lévő fris virágkoszornig veté. A' mellékasztalon egy szekrénykében az angol literatura hőseit pillantám meg. Az ablakban 's egy szegletbeli álláson ritka virágok diszlének. Egy himzórámán általellenben Racine Phaedrája és Göthe Tassója fekvének kinyitva. Fejem felett Schiller jól talált képe függött.

Igy lehelé minden a' birtokosné költői szellemét, a' nélkül, hogy ő maga az életnek ezen költészségét sajditni látszanék. 'S épen ebben áll a' valódilag költői érzelem nagysága 's szépsége. Nem csupán szavakban fejezi ki magát e' csudálatos genius; — nem — szárnyainak szivárványszínei a' legszegényebb kunyhóra vetik fényeket, és — mint az ifiukori szerelem — az egész létet szépítik. Ő mezei virágokból készíti koronáját, rózsákból fejedelmi székét, 's egy — bájával körülfuvott együgyü dal boldog lelkek örök allelujájává leszen.

Igy ülve a' kis asztal mellett e' meghitt körben, mélyen esmerém ezt meg szivemben. A' szelid mesterségek minden háznak valódi Istenei, a' csaladnak barátságos Laresi; boldogok azon emberek, kiknek együgyü tornácziba költöztek, 's egy szent hang fenjen mondá lelkemben: Csak itt lakik az én szerencsém! — Ez nem a' képzelkedés percze — mint a' világ az illy, előtte idegen pillanatokat szereti nevezni; — hanem erkölcsileg-tiszta

érzelme volt egy ifukori szívnek, melly régolta keresett valami esmeretlent, de nem találta meg.

Mellettem ült az öreg ezüsthüvelyekkel és patriarchai arczával, velem szemközt a' szüz alak — az ő lánya, felhevülten ama' költő szellemétől, melly lelkében találta fel világát, aggódva várván a' jövő estvét, mellynek őt csendes erejiből és foglalatosságiból egy idegen világba kelle kivezetni, 's szüz nevét — a' város beszélgetésének és Németország számos ujsági levelezésének tárgyául — minden ajakra adni; — nézeteit és tetteit talán durva kézzel részrehajlólag ítélve, széltagolva 's szemlélésre téve ki. Csak így tudám magyarázni a' néma bánatnak ama' vonását, melly — mint legbelső érzelmének átlátszó leple — környezé gyenge ajakát. De attyára függesztett tiszta szeme ezt látszott mondani: A' mit teszek atyám! érted teszem, 's azért könnyü lesz az nekem. —

A' másnapi estvéről nem beszélünk többet; de az én lelkemet is véghetetlen aggodalom lepte meg, midőn a' gyenge szüz lényt, a' lámpások vakító csillámától környezve, a' halgatva várakozó 's alig lélekző ház előtt képzelém.

A' beszélgetés ismét művészetre általjában véve fordult. Csudálkoztam az öreg esmereti kincsén, valamint Bettinek csupán felszóllittatva mondott ítéletein.

Én azt mondom, hogy vélekedésem szerint a' színjátszói művészet a' legháladatlanabbak közzé tartozik, mivel minden előadása, nem a' valóságban, sőt még a' képzelődésben sem, hanem legfeljebb azon emberek emlékezetében alapulhat, kik azt látták.

„Épen abban vagyon valami csudálatos és nagy;“ szavamba vág Betti: „hogy némelly ember, kiről semmi, vagy talán csak igen elégtelen leírások jutnak a' következő nemzésre, mégis egészen elenyészett cselekedetek által, mellyeket a' későbbi világ képzelni sem tud, halhatatlanná lehet; mint p. o. Garrick. A' most élő emberek közül egy sem

látta őt, csak egyes töredékek vagynak némelly, kevés tetteről, és ki találhatja fel ezek szerint egy egész szerep feloldását? minthogy az előadás lelkében, a' beszéd hangjában fekszik az ő roppant erejének teljes titka: — tehát egy élő ember sem látta, hallotta őt; mégis mindenki lelke előtt a' pusztá Garrick névben — a' declamáczió és tagjártatás mesterségének egy eddig el nem ért óriása áll.“

„Én részemről;“ mond erre az öreg: „mint-hogy azon lelki tehetséggel, melly a' színjátszóban megkivántatik, nem bírok; olyan pedig, mint azok közönségesen, nem akarok lenni; — az elébb mondottakkal ellenkezőleg szobrász kívánnék lenni, épen azért, hogy a' gyorsan mulót örökre fentart-hassam. Azonban nem a' pogány hajdankor mesés Isteneit testesítném meg; hanem a' nagy mesterek költői miveihez képseregeket szolgáltatnék. Minden képzelődésével sem ment még senki annyira, hogy Isteneket írághatott volna, azok mindig csak nemesített emberalakok valának. Phidias olympusi Jupitere, ki — mint mondják — megfejtette e' feladást, nem juta el a' mi időnk szemléletére, 's én erről legtöbbet tartok; mert istenképét csupán Homerusnak ama' három verse szerint alkotá, mellyek őt ihlették. A' szín már jobban megengedi ama' mennyei sugárt, mint ezt Raphael Madonnáji bizonyítják. Azért én ugyan költői, tehát lelkileg nemesített alakokat, szinte hasonló formában iparkodnám ismét adni, 's így a' néma könyvekből egy — örökké szemlélhető galeriát hívni elő. — Azonban most csak a' gazdag ember lehet képző művészsze, ha egyébiránt van arra hajlandósága; mert ki kenyéréért dolgozik, a' neki feladott munkák mellett lelkileg testileg el kell vesznie. Ki fizeti meg most a' mestermivet. Legfeljebb néhány Britt Rómában, vagy általjában az olasz földön, mivel Angolországban divattá (módivá) lett, valamely kőképet művészetkedvelése 's előmenetele jeléül vinni magával. Elmúltak azon idők, mellyek-

ben Róma több képsobrot számlált, mint élő lakost, minekutána nekik Flaminius, Scipio, Aemilius Paulus, Macedonia, Syracusa, Achaja's Boeotia kincseit megmutatta. Akkor az egyes ember is megadá a' mestermű árát. Most máskép van. Most csak azon művészeteket szeretik, mellyekért egy egész város özszeszen fizet, és így mindegyikre csak valami csekélység jó. Azért most egyedül a' színjátszókat és dalnokokat fizetik, mivel ezen fizetések észrevétlenül folynak minden egyes személy erszényéből. De hol él azon közönység, melly olyan mesterlegi szobrot, vagy olly drága képet venne, mellyet — mint nézőjátékot — minden estve hét órától tizig nem szemlélhet, 's melly változatlan marad, és nem nyújtja a' drámának mozgó, élénk változását? Az illyen mesterműveket tehát mindig csak egyes személyek művészetkedvelése vagy hiusága fizeti meg; olyan pedig kevés van, ki szenvedélye mellett egyszersmind tehetséggel is birna. Már a' népek történetírása mutatja, hogy minden tekintetből valamelly nagy felzudulásra épen olly nagy csilapodásnak kell következni. Épen ugy van a' dolog a' művészet történetivel. A' vadság idejiben Severus alatt illanának el a' művészet szellemei, 's a' következő századokra csak azon szakmányos készség maradt, hogy tudtak képeket faragni, vézni; de elhagyta őket a' szellem. A' 13—15-ik században ujra kicsirázott Róma-, Bologna- 's Florencziában a' művészség, a' régi szép képsobrok felkeltek eltemetett sirjaikból, a' művészetnek felserkent geniusa fényes kíséretével Olaszországon keresztül, a' német földünkre költözött; — a' fejedelmek építének, — palotájik templomokká levének, a' mesterségek diadalmasan jöttek be, mindenütt derék mesterek támadtak, 's az ígéző délről — a' művészet másodszori bölcsőjéből — a' sugárok gyujtva repülének keresztül a' világon. Most Olaszország palotáji ismét üresek, a' mesterművek, mellyek különben mindenütt ezen házak gyermekeikint la-

koznak, itt immár egyes helyeken állanak nagy, merevény gyűjteményekben, saját sokaságok által terheltén, az ember lelkét tömegeikkel inkább lenyomva, mint felemelve. Severus időkora — ha szinte leplezve is — a' világon vándorol, és lehetete alatt hervadnak 's elszáradnak a' tisztább művészet virágai.“

Az öreg akarátja ellen az érzékenység szóban forgott indulatjába látszék ragadtatni, — felkelt és fel 's alá járt a' szobában. Én pedig úgy ülök Betti mellett, mint házának régi meghitt barátja. Minden idegenséget levetkeztvén, leírhatatlanul boldognak érzem magamat. A' fonál Betti kötőszeréről játszva szaladt keresztül kezemen, és egy puha, láthatatlan hálóra szövődött, melly engem egészen bekerített 's az ő oldalához igazott. Ollykor mosolyogva pillantott rám, midőn a' fonalat enyelegve tartám fel, 's ez által munkája elakadt. Hármunk közül senki sem szóla. — Mindnyájan gondolatokba látszánk merülve lenni, — mély csend környezett.

Ekkor egy szomszéd templom órája tizenegyet üte. — Én álmélkodva — Betti zavarodva — ugránk fel; — bizonyára kivülem e' házban egy idegen sem időzött illy sokáig. De Betti mellett megfelejtkezém az időről. — Az öreget szivesen szoritám keblemhez, Betti kezét megfogám, melly az enyimben reszkete; attyának kérdésére: ha csakugyan látand e ismét engemet? — örvendezve igenelek — 's mentem — egy egész mennyet vevén melyemben. — Mentemben akaratom ellen a' hárfa hurjaihoz nyultam, mellyek mintegy barátságos köszöntést zengének utánam, 's midőn az öreg a' kertajtónál további utamat hozzasan írta le, egy szavát sem értém, mert Bettinek lopva az ablak megett felém fordított szőke fürtű fejét pillantám meg, azalatt, hogy feje kezével az ingó szőlőleveleket hátrahajtá.

Hortenzia szivből látszék örülni nyughatatlanságomon, mellyel az nap a' játékszin óráját vártam. Ó abból iparkodása által ébresztett művészetérzésemet hozta ki. Hoszu leczkéket kelle Julia characteréről hallanom, Hortenzia előttem a' szomorujáték több helyét is édes önmegelégedéssel olvasá fel.

De ezen előiparok nem valának képesek a' napnak szárnyat adni, még kevésbbé elüzni azon különös fájdalmas érzeményt, melly lelkemben minden órával nevededett.

Hortenzia engem 's az aestheticust páholyába hiva meg. El kelle fogadnom, jóllehet kellemetlen dolog volt, illy közel egy épen olly részrehajló, mint merész bírói székhez, látnom Betti előadásit előttem kifejtve.

Az óra üte. Mi a' játékszinbe kocsizánk. Egy hoszu kocsisor, mellyben mi valánk az utolsók, lankadt kigyóként vánczorgott bajosan előre. A' ház már is rendkívül telve vala. Hortenzia döllyösen rohant páholyába. Egy inas két játékszini meszszelátót teve, Shakespearenek egy német és angol példányával, a' könyöklőre. Hortenzia rendre vizsgálá a' páholyokat és a' földszint (parterre) 's észrevételeit fenszóval közlé az aestheticussal, ki azon majd halálra nevette magát, 's elmencz ötleteinek méltó dicsérésére nem találta elég szót.

A' darab elkezdődék. Még mindig nyughatatlankodtak a' házban; — de minél jobban közeledett Juliának első fellépése, annál inkább csilapodtak. — Végre fellépe az öreg gróf Capuletné a' dajkával — 's az egész gyülekezetet halálcsend lepé el. Midőn a' dajka a' jelenésben Juliát hívá, egy toll leestét is meg lehetett volna hallani, — egy lélekzés sincs a' nagy, téres házban — a' halgatók egész tömege mozdulatlan. Én magam szivemet egész a' megrepedésig érzem dobogni. — Ekkor lépe fel Julia. — Vagynak bizonyos pillanatok az életben, mellyekben az ember hinni tanulja a' csudákat; mi-

képen magyarázhatná meg különben azon igézést, mellyet gyakran egy lányka megjelenése a sokaságban gerjeszt? Ez néma elesmerése a' legfenségesebb szépnek, a' természet diadalmának — a' Teremtő mindenhatóságának teremtménye tökéletességében.

Illy perczenete kezdődék itt a' rögtöni, mindent békozó, néma csudálkozás örvendetes megcspésének.

Szórtlan maradt az egész ház. — Ugy tetszett, mintha még nem hinnék egy ilyen jelenet valóságos életét; — ekkor mondá Julia e' szavakat: „No! ki kíván engem?” — 'S a' néma hoszu csend tüstént felbeszakadt. Ugy tetszett, mintha e' szavak bájhangja lehelt volna csak az egész gyülekezetbe mozgást. — A' tetszésnek egy egész vihara zudult fel most mindenfelől — vége sem akart szakadni. A' szüznek néma bátortalan magameghajtása, észrevehető érzékenyülése 's megindulása mindinkább hata a' nézőkre, kik természeteket hirtelen elváltoztatni látszának, 's éjszaki nyugalomból déli felbuzdulásra mentek által. Végre a' ház lecsendesék — inepies halgatás lón — 's Betti játéka kezdődék.

Én a' dologhoz nem értek, a' bírálók (kritikusok) szóvirágai idegenek előttem; valamelly mestermű szemlélésénél magam, nem a' világ végett, saját szivem volt bíró. Ritkán csalt meg, 's ha nem is tudok valamelly lelkesítő erőt, melly rám sikeresen hat, szóval kimagyarázni, annál jobban érzem azt.

Általában a' dramai művész előadását olly kevéssé lehet kimagyarázni, mint a' hangászatot leírni. A' mit geniusa sugall, az helyes, így van néha rendkívüli sikere a' nélkül, hogy számot tartott volna rá.

Igy volt a' dolog Julia szerepével. Ez nem vala többé szerep, — hanem maga Julia, a' délszülte szüz, tele szerelemmel és ártatlansággal; — tele tüzzel 's jó erkölcsessel is; — tele erővel 's sze-

lidséggel is; — a' művészetnek próbája 's bizony-
sága, — mégis csak egyszerű, igaz természet, —
megindító 's magához vonzó, — szívrepesztő 's lé-
lekemelő.

Egy jótévő szellem szállott az egész gyüleke-
zetre, oly csendes elme, minőt a' művészség tem-
plomába mindenki tartozik magával vinni. Julia
legkisebb mozdulatát is észrevették, 's a' mi az el-
esmerésnek legmagasbika, — némelly helynél —
némelly elmenésnél a' ház mintegy láthatatlan igé-
zéstől lebilincsezve, néma marada; — egy lassu
„Ah!“ reszkete keresztül a' gyülekezeten, mellyel
a' sajtólt, eltalált szivek könnyitének magokon, —
elfelejtének tapsolni — 's Betti diadalma ezernyi
hulló könnyben ragyoga.

Igy maradt az egyetemes részvét a' darab vé-
géig egyforma.

A' kárpit utolszor gördült le, 's dörgő tetszés
rendité meg a' házat. Ezer hang harsoga Julia fe-
lé. Megjelent, vén apjától vezetve. Ez néhány
szót akart a' földszint lévőkhöz intézni, hihetőleg
hogy nekik lányát további pályafutására ajánlja;
de nem teheté, — szava elakadt a' sirásban, mint
szive az örömben. Lányára borula, ki őt szorosán
áltölelve tartá. Minden páholyból virágok és szála-
gok, hevenyében font koszoruk repkedének le rá-
jok, a' ház ezer hangu örömjajjal ujonga — a' kár-
pit leesék.

Bettit nézvén 's halgatván, Hortenzia 's az
aestheticus beszédei hallatlanul zengének el fülem
mellett, mellyeket hihetőleg olykor hozzám is, de
hijában intéztek.

Annyit ugyan vettem észre mindezekből, hogy
Betti játéka egyikőjöknek sem tetszett, hogy ók Ju-
lia characterét egészen eltévesztettnek nyilatkoztaták,
benne egy igazán művészeti, mély elmével párosi-
tott felfogást 's önegymiség-tagadást sem fedezének
fel, és a' közönség fonák nézetén felettébb bo-
szankodának. Hortenzia azt erősíté, hogy ő Julia

szerepét egészen máskép játszáná, még pedig időre, helyre 's nemzetiségre több értelmi célzással; hogy ő egy szerelemtől megindult szív belső szövénnyét 's ingerét, bizonyos magán-feljülemelkedéssel, jobban vinné a' tétleges szemléletre, a' természeti lelkesülésre, a' mit az aestheticus tökéletesen helybehagya, 's a' Hortenzia által tervelt előadást már előre rendkívül dicséré.

De az utolsó felvonás közepe táján Hortenzia egyszerre elhalgatott: mindazáltal nem azért, hogy képzezeit Betti játéka által megvalósíttatni látá, hanem — úgy vettem észre — mivel földszint valamely tárgy vonta magára figyelmét. Futólag pillanték le, hogy vizsgálódásai tárgyára akadhaszak; de Betti játéka sokkal jobban érdeklett, hogysen az első, hasztalan próbát kedvem lett volna ismételni.

Midőn a' kárpit utolsó leestével az emberek a' játékszinből kifelé tódultak, Hortenzia még egyszer a' páholy könyöklője felett kihajlott, mind a' két meszszelátót szeméhez tartá, 's egy félig elfojtott sohajtással fordula felém, mintegy szánakozólag és szomoruan pillantva rám.

Midőn a' folyosón menénk, egy fiatal ember suhant el mellettem, ki nekem nagyon esmereteknek tetszett. Ő is bámult, midőn rám tekintett, mintha valamely hasonlóságra emlékeznék, vizsgálgatá szemüvegével kísézőnémet 's eltűnék a' tolongásban.

Szerettem volna ez estve még meglátni Bettit; de semmit — egy szót sem tudtam volna neki szólani, csak előtte letérdelni — kezét szívemhez nyomni — és lelkem viharát egyetlenség csókkal kilehelni.

10.

Knorring ur házában ekkoráig minden a' szokott utban maradt. Az öreg Knorring azt vélvén,

hogy mindenben egyet értünk, engem és Hortenziát magunkra hagyott, nyugodtan ült írószobájában, az asztalnál a' maga nemében mindig vig volt, és estvénkint — hogy minden, nem különben kereskedési, mint atyai szemlélődése kívánsága szerint ment, vidám lélekkel járt a' casinóba.

Hortenzia iránt mindig egyformán viselém magamat, egy lépést sem tevék sem előre, sem hátra; de eddigi egyenlő indulatommal legalább nyertem annyit, hogy Hortenzia ritkán állott fel a' szónokszerbe, serény vizsgálódásai gyümölcseit és enyhülést rebegni siket füleimnek. Sőt olly igen megbüntetett, hogy legujabb sonettjeit csak akkor terjeszté az ebédlő társaság elébe, midőn a' teremtet elhagyám.

Az illy kegyetlenség miatti rémülést minden hátramaradott halgatónak szemeiből olvasám, mégis néha ezen feláldozottak közül némellyiknek félig elfojtott sohajtása fülembé hata, melly engem száműzetésemben boldognak látszék tartani.

Igy e' körben senki sem változott, csak maga Hortenzia 's az aestheticus. Hortenzia — a' soha sem nyugvó — ki különben a' beszélgetés folyamatját fenjen igazgatá, 's halgatótermének alázatos szellemeit győzedelmesen vonta maga után, most némellykor szótlan, gondolkozó 's vándoreszü vala; feles számu versezeteket készíté, mellyekben sokszor előfordult a' szerelem és gyötrelém, — sziv és fájdalom, elsülyedt paradicsomok, sajditások és álmok, könnyek és ohajtások. Gyakorta sokáig üldögélt Phaon kedves képe előtt, és elébe egy edényben rózsá- 's nefelejsbokrétát tett. A' barátságos alkony édes képzelődési órájait ismét használta, a' hárfának finom susogása alatt, valamelly idegen, szép lélekkel szellemi öszszeköttetést keresőleg, és gyakran találám őt, szőke fürtü fejét kezére támasztva 's „A' lelkek rokonságait“ és „Werther szenvedéseit“ olvasva.

Az aestheticus is ugyanazon észrevételeket látszék tenni; de ő még jobban el volt a' titkos bunak e' mutató jeleitől ragadtatva, mint én.

Minthogy lelkiesméretem felmentett azon gyanu alól, hogy én vagyok e' változás oka, 's némely részvevő kérdéseimre válaszul csak verseket, vagy ki nem elégítő, többnyire képzelkedő feleletet kaptam: békével türem el a' ház felhőfátyolozta látkörének e' szélszűnetét, melly a' viharnak közeledő kitörésére látszék muratni. Az aestheticus azonban igen borusan járt kelt elő 's hátra, 's mélyen elfogódva kelle lennie; mert rajta az étvágy csökkenésének ritka tünetét lehet észrevenni Hortenziának minden szavára halgatózék, 's minden nézésére vigyáza, olykor mint bujdosójának nyilván nem kedves poroszlója. Ő is gyakran olvasa most fel románczokat, mellyekben elhervadt virágokról, elvirult reményekről és haldokló bajnokok szerelemkinairól hathatós beszéd fordula elő. A' hásszereplőre, custosra 's geognostára nézve pedig Hortenzia életében e' szűnetek a' kipihenésnek valódi perczeneti valának; mert az első figyelmet inkább a' bor, mint a' beszéd virágira függeszté; a' custos most a' művészetek kifejlődéséről, előmeneteléről és hanyatlásáról; a' geognosta pedig az elővilágról, az ásványok chemiai bontakozásáról háborittatlanul beszélhetének, mert magokon kívül senki sem halgatá őket.

Hortenzia látható változását minden esetre Betti játékának estvéje 's a' parterrebe vetett pillantás okozta. Most minden estve meglátogató a' játékszint; de valahol egy tárgy látszék őt foglalatoskodtatni, melly kívül vala a' játszószínen; mert ezt alig méltatá figyelmére. Az aestheticus árnyékakint űlt mellette a' páholyban, 's a' parterre látkörén egy nagy meszszelátóval keresgélé az olly hirtelen feltűnt üstökös csillagot, melly tőle szomszédnája érdekét elvoná.

Én is, ki titkos örömmel vettem észre Hortenziának irántam nevedő hidegségét, ide 's tova forgolódom a' parterreben, Hortenzia pillanatinak irányzatát kísérve — 's feltaláltam szíve titkának kulcsait.

Egy szegletbe támaszkodva, Hortenzia páholyának általellenében, szemeit rá felmeresztve, állott a' megtestesült Phaon, csakhogy mostani öltözetben. Ugyanazon nyurga termet, mellynek körrajzai a' szépség vonása feltételeinek nem felelének meg egészen; a' sápadt ábrázat, a' hideg szemek, a' száj körüli borus vonás, körülárnyékozva a' magas nyakgallértól, mellynek fejr csucsai, mint fenyegető hajóorrok, meszsze nyulának. Vett állásait eleve látszék megtanulni, 's majd csintalanul hajtá félre fejét, majd egyenesen álla, mint valamely diadalmaskodó, majd ismét magába simulva, félénken emelé fel szemeit a' vakító naphoz, mint valamely nyájaskodó vakandok. Midőn e' pillanatok viszonos löveléseit felfedeztem, mellyekben két rokonhangzatu lélek mintegy igézés által találkozott: nevetém vőlegényi helyzetemet, és keblemnek mélyében ujongó győzedelmet zengék egy olly szív elvesztén, melly után mértföldnyire utaztam, és örvendve magasztalám az Istent, hogy olly képzeményt testesített meg, mellynek igéző formáji eddigelő csak Hortenzia álmaiban éltenek. Örömemben a' jó Phaonnak nyakába kivántam borulni, 's ő hihelőleg igen csudálta volna egy olly férjfiu elragadtatását, ki e' pillanatban veszté el számára tulajdon mátkáját.

Megkönnyebbült szívvel hagyám el a' mivészség templomát, és a' békés kunyhó felé sieték, mellynek néma falain csirázának paradicsomaim.

Midőn a' homályos játékszinből kilépék, a' lemenő nap veres fénye, mint Prometheus szövétneke, újraéltetőleg villana lelkembe. Ragyogvány hullámozott körültem, és tündökölve, tisztán, mint a' természet esti innepében, derüle fel szívemben reményim hajnala.

A' külváros felé tartottam. Még Betti játékától, valamint Phaon és Hortenziának általam megért választási rokonságától ingatva, minekelőtte Betti lakához közelitnék, megvárám a' nap lenyug-

vását. Végre előttem volt a' házikó, viráginak koszorujával övezve. Szivemből örvendék, Bettit ismét egyszerüen, szemérmesen és házilag, csak imént nyert diadalmi fényével ellenkezőleg, láthatnom. Lelke 's szelleme egyforma nagyságban állának előttem, és mély tisztelet csendes borzadásával közeli-
ték a' kertajtóhoz.

Ekkor nyílt ez meg. — Az öreg Timm egy férjfiat bocsáta ki, ki sietve suhant el mellettem, 's erre ismét jól bezárá az ajtót.

Én e' pillanatban az ajtófél melletti szegletbe simultam, minden láterómet elővettem, hogy az elsietőt észrevétlenül, de jól szemügyre vehessem. Ez ugyanaz volt, kivel azon estve a' folyosón találkoztam, és neve mindjárt eszembe juta. Soor ur vala, egy fiatal gazdag, feslett életű ember, kivel én Spaa fürdőjiben találkoztam 's esmerkedtem meg.

Vad, esmeretlen érzelmek vihara zudult fel lelkemben! — A' világért sem mehettem volna most ama' házba. — Érzém egyszerre, milly kimondhatatlanul szeretem Bettit, 's ezen elesmeréssel együtt a' szerelemféltség is lelkembe veté lángjait. Indulatim rögtöni változása erőt vett rajtam, — nem gondolkozhattam — nem fontolhattam. Csaknem magamon kívül, sebhett lélekkel sieték vissza azon uton, mellyen néhány percz előtt olly kimondhatatlanul boldogul jöttem! —

Azonban setét felhők keletkeztek az égen, — éj lón bennem — és körültem. Egy barátságos csillag sem hinté remegő világát magányos utamra, 's az éj setét árnyékai, mellyek lassu szárnynyal sülyedének le, nekem olly szemfedélnek tetszettek, mellyben első szent szerelmemet sirba vivém!

(Folytatása következik.)

F. A. MOLNÁR SÁNDOR.

Könyvizsgálat.

Kurzgefasste ungrische Sprachlehre für Deutsche. —
Nebst einer Auswahl deutsch-ungrischer Uebungsstücke. — Aus der ungrischen Handschrift des Michael Vörösmarty. —
Pesth, 1832. — S. 167.

Czélunk, mint szerzőknek, az, hogy tanítsunk, vagy mulassunk; vagy épen: hogy tanítva mulassunk és viszont. — Jelen könyv t. szerzője kétség kívül a' tanítást tűzte ki munkájának czéljául; még pedig ítéletem szerint azon Németeket akarta kirekesztőleg magyarul tanítani, kik még magyarul nem tudnak? Sajnálva kell megvallanom, hogy t. szerző ur, dicső koszorusunk, ki költeményivel bennünket az elbájoságig mulata 's mulatva oktata, ez egykor czélját el nem érte. Grammaticájából ugyan is semmi szomszéd külföldi, ki nyelvünket még nem ismeri, soha sem fog magyarul megtanulni. 'S nem ok nélkül tarthatni attól, hogy ha nyelvünk megtanulásához valaha kedvet érzett volna is magában, benne e' kedv, midőn a' jelen könyvet kezeibe veendi, ellenindulattá ne váljék. Egyébiránt, nem azért nem éri el czélját t. szerző ur, mintha tanítása szabályaira nézve helyes nem volna: ezt ki nyelvünket ismeri, szitok nélkül nem mondhatja; hanem azért, mert előadása keresvekeresett rövidege miatt többnyire homályos; annyiból pedig felette szertelen, hogy a' Németet időnek előtte erőszakosan Magyarra tenni akarja.

Nem merem feltenni t. szerző urról, hogy anya- 's a' deák nyelv alapos ismertetén kívül egyéb idegen nyelveket is tökéletesen ne értsen; de könyve czimlapjának ime' sorai: aus der ungrischen Handschrift des 's a' t. gyanítani engedik, hogy V. ur jelen munkáját németül nem maga írta — — — —? csak azt akarom mondani, hogy V. ur vagy nagyon könnyen tanulta akármi grammaticából

az idegen nyelveket, — vagy, mit nem merek felőle feltenni, nem sokat törte fejét azok megtanulásával? — Egyébiránt hány ember, annyiféle a' gondolkodásmód 's a' meggyőződés axiomákon kívül tán nem kevesebb. — Én azt hiszem, 's tapasztalásból, hogy ama' mód szerint, mellyhez ifju korunkban szoktunk, sokkal könnyebben haladunk előre mind testi, mind lelki tehetségeinkre 's művelődésünkre nézve, mint akármelly idegen, még nem ismért irányként. Való ez a' nyelvek nehéz 's unalmas tanulásában is. — Ha tudniillik t. szerző ur gyermekkorában korcsolyázni meg nem tanult, sokkal könnyebben fog jégen csuszkálni sima csizmatalppal — mint vaszánnal? — Ha t. szerző ur 'chinai grammaticát venne kezébe, sokkal könnyebben megtanulná a' chinai nyelvet magyar vagy deák szabálmód szerint, mint chinaiként, ha ez amazoktól — mint hiszem — különbözik? —

Akarta tudniillik t. szerző ur a' szomszéd külföldit magyarul tanítani, 's — nem akarta. Miattok fordítottá le magyarul 's a' nyelv tulajdonsága szerint (?) magyarok számára helyesen irt rövid grammaticáját; rövidege miatt örömmel fognak utána kapni a' nyelvünkkel ismerkedni akaró Németek, azon édes reménnyel, hogy egy két hét alatt keresztülvolván a' könyvet — majd magyarul tudnak? de aligha duzzogva nem vetik félre, midőn látni fogják, hogy ásiái módhoz szorittatván, egy két sorból álló szabály fölött órákat kell elveszteniök, míg utoljára egyes mester nélkül, még ennyi idővesztéssel sem értik meg t. szerző urat. — Kár, valóban kár volt e' csiklandós tárgyban szertelenkedni! — Higyje el V. ur, sokkal előbb el fogja a' tanulót fárasztani e' nyelvünktermészete szerint — de neki chinainak tetsző tanításmód, mintha Adelung vezetése után adta volna a' beszéd részeit 's ezek hajtogatását. — De nyilván itt is originalitásra vágott V. ur? —

Lássuk előlegesen, mint felelt meg V. ur vezérszavában adott imez ígérétének:

„Ich habe es für zweckgemässer gehalten, die vorzutragenden Regeln und die Reihenfolge derselben der Eigenthümlichkeit der ungrischen Sprache anzupassen, als sie, einer bei andern Sprachen üblichen Lehrmethode wegen zerstreut und unzusammenhängend vorzutragen, und dadurch den Lernenden zu ermüden oder wohl gar ihm Anlass zum Irrthum zu bieten. Von dieser Ansicht ausgehend habe ich, um nur ein erläuterndes Beispiel des Gesagten zu geben, sämmtliche Postpositionen und Suffixe, die wir sonst gewöhnlich an drei, vier verschiede-

nen Abschnitten zerstreut finden, hier in ununterbrochenen Folge vorgetragen, da sie alle die gleiche Bestimmung haben, die Bedeutung der Namen zu bestimmen und zu modificiren, und somit auch an einem Orte abgehandelt werden müssen, wodurch sie am leichtesten überblickt und erlernt (adja Isten! de nem hiszem) werden können.“

Elszórva 's öszszefüggés nélkül vannak hát eddig minden magyar grammaticák? — T. szerző ur elég szerény lesz, vélem, e' kérdésre felelni.

Azonban tekintsük meg grammaticai előadása öszszefüggését. — Igy adja ő: articululus, szóváltoztatás (Abänderung, nem magyar nyelv természete szerinti kifejezés), birtokos névmások, német eseteknek 's utoljáróknak 's t. megfelelő ragasztékok táblája, melléknév, számszavak, névmások minden nemei, igék 's a' t. — Minthogy minden melléknévek, névmások és számszavak, szinte mint az állatos nevek, felveszik általjában a' ragasztékokat, ugy gondolom, hogy ezeknek kifejtése 's előadása, valamint e' szemponti tulajdonsága, vagy legalább is említése, szinte a' felhozott tabellák előtt foglalt volna helyt még a' magyar nyelv logicája szerint is? — Mindig logicát kiabálnak 's akarnak belénk verni kritikai tribunalunk álarczos hősei, — mindig csak logicát! —

Aztán szakadatlan rendben 's egy helyen adta e t. szerző ur a' ragasztékok teljes seregét? — 3. lapon: birtokos névmások; egy párjegyzés után 4. lapon: német eseteknek, egy észrevétel után, német előszavaknak megfelelő 's többes számi ragasztékok állanak. Néhány rövid 's alig érthető szabályok 's kivételek után az 5. lapon egy, az említettekől öszszetett zagyvatáblát talál a' tanítvány; — 20. lapon jelen; 21. lapon az aligmult 's a' t. idők ragasztékainak tábláji adatnak. — Be szép egymásra következés! az 5-ik lapról 20-dikra, 's itt temérdek szabályok 's kivételek után lapról lapra ugorni? — ez valóban ununterbrochen — an einem Orte! — ebből könnyen fog tanulni V. urnak tanítványa! — Mint 's mennyire fogja ezen mód kifárasztani a' tanulót, 's nem hozza e olly tévedésbe (Irrthum), mellyből nem lesz képes kigázolni? — ítélje meg részrehajlatlanul maga t. szerző ur.

Vezérszava következő soraiban mélyen okoskodik, 's megkívánja leendő tanítványától, hogy előbb, mintsem e' grammaticát kezébe vegye, legalább is a' logicát kitanulja! — Hazám idegen nyelvű leányai, hogy a' külföl-

diekről ne szóljak, ha Magyarnek akartok lenni, academiába, universitásba siessetek!

Továbbá átlátja maga a' t. szerző, hogy nehéz száraz szabályokból nyelvet tanulni, mi okból olvasásra 's czélirányos gyakorlásokra utasítja tanítványát. — Bár szabályai (mellyek szárazabbak már nem lehetek) szárazságát valogatott 's mulattató példák által iparkodott volna mérsékelni.

IV. lapon, a' vezérszó alatt V. áll. — Ha ez, mint nem kételkedem, t. szerző ur nevének első betűjét jeleli, a' czimlap fenemlített szavai értelmében: aus der ungrischen Handschrift des 's a' t. bátorkodom tőle tisztelettel kérdezni: minő szerénységgel tette azt oda? — avvagy, ha mit én magyarul irok, 's a' török szónok nyelvére fordít, az törökül is én tulajdonom, előbb, mintsem a' világgal eredetimet megisméretném?

Feljebb emlitém, hogy V. ur grammaticáját szabályaira nézve helytelennek nem mondhatni. A' szerző hazaszerzte ismért neve kezes lehet mindenkinél, hogy az, ki magyar nyelvtudományi ismérétenek olly szép bizonyosságát adta, hibás szabályokat nem könnyen fog grammaticájába igtatni. — De bonus saepe dormitat Homerus, 's botlani szabad a' legtanultabbnak is. Abból pedig, hogy valaki anyanyelve alapos ismérétevel bir, nem következik szükségesképen, hogy képes a' tanulóra nézve jó és helyes grammaticát is írni. Nem olly könnyű tanítani, mint sokan, kik azt nem próbálták, képzelik. — V. ur jó 's híres epicus, dramaticus 's lyricus költő, de — a' Németekre nézve rossz grammaticus. Ezért pedig épen ne nehezteljen reám t. szerző ur. Cicero, a' rhetorok fejedelme, rossz költő volt, 's egy pár ügygyel bajjal készített versén nem átalott később maga is mosolyogni? — Non omnia possumus omnes.

Altalában tekintve az egész grammatica szabályait, ha Horatius ime' szavai: brevis esse laboro — obscurus fio, valaha valamelly szerző munkájáról valósultak, valósulnak valóban 's legnagyobb mértékben V. urnak Sprachlehre-jéről. — Ha őt valaki barátságosan megkérné, adjon neki tulajdon grammaticája szerint magyar leczkéket németül, nem hiszem, hogy sok helyt nem kellene gondolkodnia német szabályai értelme felett; — 's ez kárhuzatos minden könyvben, de az különösen 's leginkább grammaticában, midőn e' könyvezim már maga elegendő arra, hogy unalommal fogjon valaki olvasásához.

Kérdések 's feleletekben vannak a' magyar nyelv szabályai adva V. ur grammaticájában Majl. gróf módja-

ként. Azonban, minekelőtte még szabályok vizsgálatára térjek, azon észrevételek teszem, hogy logica szerint a' kérdésnek rövidnek, világosnak, 's a' mennyire lehet, egy tárgyúnak kell lennie; 's ugyan logica szerint a' felelet sem többet, sem kevesebbet nem foglalhat magában, mint mennyi a' feladott kérdésnek megfejtésére szükséges. — Mennyire felelt meg t. szerző ur, a' logicának különben olly nagy barátja — a' logica ime' szabályinak, alább bővebben ki fog tűnni. Annyit mondhatok előlegesen, hogy kérdést csak ott 's akkor tett, hol 's mikor neki tetszett; csak egy példát! — ezen kérdés alatt 17. l a p o n: Welche Fürwörter werden von den persönlichen abgeleitet? — a' birtokos, visszáló, mutató, kérdő 's visszamatató névmások adatnak; — n. inő logica 's principium szerint, azt t. szerző ur csak maga tudja?

1. Kérd. Wie viel Laute und Buchstaben hat die ungarische Sprache? Fel. Harmincznyolcz hangja és betűje van a' magyar nyelvnek. — T. szerző ur az e és ë között különbséget ad; tehát hang harminczkilencz van, habár a' közép e-t mint betüt, a' nyílt e-től írásban jegy által meg nem különböztetvén, egy betűnek tartjuk is. —

Nemcsak ch és y fordul elő a' régi magyar familia-nevekben, hanem w is; példa: Dessewffy, Thewrewk 's t.

A' vonásos magánhangzók megnyujtatnak a' kimondásban? hiszen a'

2. Kérd. Wie werden die Buchstaben ausgesprochen? feleletében lett volna helyén a' magánhangzók kimondásáról szóló közönséges szabályt adni, gondolom ezek is betük? — Egyébiránt a' felelet ezen kérdésre felette hiányos, 's az alatta álló általános észrevétel igaz ugyan, de korántsem képes a' nagy hézagot kipótolni. Helyesebb lett volna, ha t. szerző ur legalább is közelítőleg adta volna minden betük kimondását.

A' betűknek magán és mássalhangzókra való felosztását nem látni. Nyilván azért, mivel mint feljebb mondtam, azoknak, kik e' grammaticából magyarul akarnak tanulni, még t. szerző ur szerint is absolutus logicusoknak kell lenniök, kik már tudják, melly betük magán 's mellyek mássalhangzók?

3. Kérd. Helytelen, hogy e' szóban: maradék az é mély hangot ér (gilt); nem azért mondjuk: maradékok, mivel é az utolsó szótag magánhangzója, hanem mivel nem lévén éles ragasztékunk, az é szótagot megelő-

ző magánhangzóhoz szabjuk a' ragasztékokat; — szinte így van a' dolog emlékekkel is. — Egy betűnek két ellenkező értéket miként adhatott t. szerző ur, csak maga tudja.

7. Kérd. Wie viele Artikel hat die ungarische Sprache? Fel. Kettő. — Én csak egyet ismerek nyelvünkben: a z, a'. — A' határozatlan egy-et idegen nyelvek majmolóji csuszatták nyelvünkbe. Ezen tételben: ő derék egy ember, helytelenül áll az egy mint articulus, 's nem egyéb mint a' német: er ist ein braver Mann utánozása; — ő derék ember tisztább, rövidebb, magyarább.

8. Kérd. Wie viele Abänderungen der Hauptwörter giebt es? — Fel. Tulajdonképen csak egy. Én úgy hiszem Abänderung tulajdonképen egy sincs nyelvünkben. Változtatást nem minden magyar állatos nevek ismérnek. Dal, dalé, dálnak, dalom, dalaik, dalban 's a' t. valljon változik e a' ragasztékok előtt? — 's azért ha már teljesen magyar kaptára akarta szorítani grammaticáját szerző ur, minek belé a' német Abänderung, Abwandlung 's a' t.? — De legyen Abänderung; hát csak az állatos neveket (Hauptwörter) lehet változtatni? másalállók, névmások, számnevek, részesülők nem veszik fel a' ragasztékokat, 's nem változnak t. szerző ur szerint? — Tudom ugyan, hogy a' másalállókról szól a' 14. lapon, 's a' birtokos névmásról a' 17-iken, de hallgat a' számnevekről, 's csak Syntaxisaban a' 44. lapon tesszen szót róla. Mind ez szerinte ununterbrochen 's logice van téve?

4. lap. II. Tabelle der Suffixe, die den deutschen Endungen entsprechen. — Leidensendung: a t, o t, t, für tiefe; e t, ö t, t, für hohe. A' szenvedő eset t képzőjének magyarázatát a' 12. kérd. b) jegyzete alatt így adja: a' szenvedő eset t ragasztéka csak akkor használatik, midőn a' könnyebb kimondásnak nem árt, 's mint azt a' nyelv szokás meghatározza; p. o. kár, kárt. — Ugyan vallja meg őszintén t. szerző ur, eltalálja e századik tanítványa, mint kell a' munka, fa, csibe 's több effélék szenvedő esetét formálni. Tudom hogy V. ur fát fa-at-ból teremt, 10. kérdése II-ika szerint; azonban itt csak birtokos névmás ragasztéku példát adott, és sem a' fát-ról, sem a' fán-ról semmit sem szolt; — ugyan ezen 10. kérd. I-ője szerint tanítványa a' fa szenvedő esetét így formálhatja: fáat. — Minő chaos!

4. lap. III. Tabelle der Suffixe, die den Präpositionen der Deutschen entsprechen. — Ként és kép-nek

németben a' többi közt statt, anstatt is megfelel. Példájában nem látom ezen jelentést kiteve? — Ról és tólt csak von-nal adja; — da ról von dem Liede, da tól von dem Liede, magyarban nem mindegy, 's a' 43. lapon adott szabály sokkal általánosabb, hogysen a' tanítvány őket szorosán (genau) megtudhassa különböztetni.

10. Kérd. Szertelen rövidsége 's példák szüke miatt nem csak felette homályos, de zavart is elannyira, hogy még az élesebb eszű tanulóknak is óráki fejtőzésbe fog kerülni t. szerző ur gondolatit bennök feltalálni. — Könnyű a' tanítóknak oda írni a' ja, je 's egyéb ragasztékokat, de nehéz 's kedvetlen időt veszteni a' haladni akaró tanulóknak.

12. Kérd. Ennek feleletében van a' ragasztékok feljebb említett zagyvatablája; 's utánok ezen szabály áll: Es hängt von der Willkühr der Sprache ab, ob man bei einem tiefen Worte am oder om, ad oder od u. s. w. brauchen soll. — Willkühr kéj, szabadkéj, vagy kény, mint legjobban fog tetszeni t. szerző urnak; — én csak azt kérdem: helyén áll e itt Willkühr a' jelentő mód jelen idejében lévő igével? — tőle függött valaha, de ma már nem, tagom helyett tagam-at írni. — V. ur tanítványa könnyen elhitetheti e' szabálynál fogva magával, hogy tagam vagy tagom jól van mondva, pedig ezt t. szerző ur nem akarta, 's nem is akarhatta; 's azért ha már az egész szabályt világosabban nem adta, legalább is a' homályos 's helytelenül álló Willkühr helyett, Sprachgebrauch-ot tehetett volna, — mellyre egész grammaticáján keresztül utasítja tanítványát?

Mit jelent a' 7. lapon, III. után álló jegyzet: Die Suffixe kép, ul, ül und vá, vé, dulden keinen Artikel? — ezt V. ur tanítványa, bár mint törje is fejt, nem hiszem, hogy megértse. — A' kép, a' fonákul irt grammatica, a' jéggé vált viz, 's a' t. megszervedik az articulust, de ez nem miattok áll; 's a' tanítvány nem fogja tudni, hogy a' kép-ben az a' névmás 's nem articulus; ítéletem szerint így adva: das, mit Suffixen kép, ul, ül und vá, vé versehene Wort, duldet keinen Artikel; ez hosszabb, az igaz, csak egy szóval, de elegendő világos és értelmes még így sem lett volna.

14. Kérd. Was ist von den Suffixen nek, ben, nál, ra, ról, töl, vel, zu merken? — A' felelet nagy része teljesen felesleges a' tanulni kezdőnek: valamint azon észrevétel is, hogy neki és nekik rendetlenek ezek helyett: neke és nekök; — helyettök jobb lett

volna az I. táblában foglaltató ragasztékok eredetét megmagyarázni; — utólrésze pedig chinainak fog tetszeni a' tanulóknak, a' ragasztékok ununterbrochen adása miatt, 's azt sem fogja tudni, hogyan teremhetett egyszerre két ragasztékból az a' nekem, nekéd, mir, dir 's a' t.

16. Kér d. Wie werden diese (die getrennten) Postpositionen abgeändert? — Felelet: mint a' ragasztékok. Valljon hogyan illhetik e' szó abgeändert utoljárójinkra? — ha alá-hoz m-et ragasztunk, alá-t nem változtatjuk? — Ez annyit tesz, mint az előadaadó szabályokat a' nyelv tulajdonságihoz mérni? — V. ur fordítója jó Német volt, de ha nem ismerte tökéletesen nyelvünk tulajdonságát, szerző urnak kötelességében állott kifejezésit megvalogatni, 's vezérszavában adott principiumához alkalmaztatni; e' kérdés: Wie werden die 6 ersten Zueignungs Suffixen den getrennten Postpositionen angehängt? sokkal alkalmasabb lett volna említett principiumához képest, 's nem lett volna hibás az utoljárók természetére nézve.

17. Kér d. Az utoljárók használatáról adott szabályai felette hiányosak és zavartak elannyira, hogy a' tanítvány nehezen fogja csak képzelni is, mint éljen azokkal. — Syntaxisában csak tól-t és ról-t említ, azt is (nem tudom, minő logica vagy nyelvtulajdonsága szerint) a' Hauptwort című czikkelyben.

22. Kér d. Welche Wörter (kert, hegy, Duna 's a' t. sind Wörter, und können auch verglichen werden; tehát Beiwörter) weichen in der Vergleichung von diesen Regeln ab? Felelet: szép wird verglichen: szebb, legszebb (zusammenggezogen aus szépebb, legszepebb, minő haszontalanság ez a' tanulni kezdőnek, 's még is illyekkel bibelődött szerző ur sok helyen, és sok szükségbeket kihagyott hely szüke miatt); sok, több, legtöbb. — Hat nincsen több rendhagyó melléknév nyelvünkben? — bátrabb, legbátrabb, bátor-tól; avább, legavább, ó-tól, 's több effélék sind keine Abweichungen? Szépebb, legszepebb helyett mennyivel helyesebben állott volna egy pár rendhagyó melléknév.

Következnek a' számszavak; 's ugyan a' sarkszámok minden kérdés nélkül; később a' rendszámok. Az első alatt ad egy, 's ezek alatt két kérdést; 's miért? mert neki ugy tetszett. — Az itt adott oktatás rövid; rövidebb tudniillik 's homályosabb, hogysem szükséges világosságot adhatna a' tanulóknak.

L. 17. Személyes névmások, ismét kérdés nélkül. — Ezen, a' magyar nyelv tulajdonsága szerint adott tanítás-módon, nem hiszem, hogy sok külföldi eligazulhasson, 's idáig tett fáradságán fohászkodván, könyvét félre ne vesse 's ezt ne mondja: Ejnye be zavart nyelv ez a' magyar nyelv! — ki nem hinné állításomat, tekintse végig, ha nem resteli, V. ur grammaticáját, 's mondja, hogy nincs igazam!

26. Kérd. Egyetlen az egész névmásokról adott tanításban, 's ez is legfeljebb csak arra fog szolgálni az együgyűbb tanulónak, hogy szerinte a' magánálló birtokos névmásokkal, a' személyesekből formáljon visszáló, mutató, kérdő 's visszazamutató névmásokat.

19-ik laptól — 37-ig foglaltatik az igékről szóló oktatás. A' benne adott szabályok kétség kívül helyesek. De, ha Majláth gróf grammaticájából csak r o s s z u l tanulhatta meg valaki az igéket, V. uréból épen nem fogja senki is megtanulni. — Meg fognak engedni V. ur leendő tanítványa, hogy elmebeli tehetségeikről tán kelletténél kevesebet teszek fel? — Mentsen Isten! — de tudom öntapasztalásomból, mennyi fáradságba 's unalomba kerül még értelmes 's világos szabályu grammaticából is megtanulni valamelly nyelvet? — Nem hozom én kétségbe sem nagy eszöket, sem szorgalmukat, hanem azt mondom, ha valaki mind ezzel is, meg fog tanulni magyarul V. ur grammaticájából, csudát művelend! — Az igék ragasztékinak idő- vagy mód- (Zeit oder Art szerző urnak mindegy) ragasztékokra való felosztása, azoknak szakadatlan, számtalan kivételekkel (mit különben ugyan nem, de könnyebben minden esetre adathatott volna) kísért előadása, a' szertelen rövidségből szükségesképen eredő homály — olly labyrinthusba hozandják a' legélesb eszü tanítványt is, hogy belőle az igék tiszta isméretébe csak Ariadne fonala segedelmével jutandhat el. — De ki fogja majd bementekor neki nyujthatni azt, 's hol köntendi meg — azt szerző ur csak maga tudhatja?

L. 21. Künftige Zeit. — Ennek időragasztéka: a n d, e n d; magánhangzó után (e és i-t kivéve) v, v a n d, v e n d; p. o. v í e r k ä m p f t, v í v a n d e r w i r d k ä m p f e n. — Helyes példa! — vagy tán i és í közt teszen különbséget t. szerző ur? — Valljon hányadik tanítványa fogja ezt észrevenni?

33. Kérd. Szánat nem törzökszó (Stammwort); — én úgy vélem, itt is csak szán a' törzsök, szánat már származék. — Ha csak t. szerző ur a' törzsök, Stamm, és gyökér, Wurzel közt különbséget nem akart

érteni? — de ezt annyiból nem hihetem, mert 28-ik kérdésere adott feleletében az igegyökér feltalálása felől szólva, szinte Stammwort-tal élt. — A' hajtást nem mondhatjuk gyökérnek vagy törzsöknek még akkor sem, midőn más hajtásokat szülne is?

L. 35. Lön-t nem csak a' régiék irtak?

L. 35. Hídj-et minden etymologia ellen, 's csupán mivel némellyeknek úgy tetszik, kár tanítani: különben ugyan azon jussal írának vidj-et is, 's ezt nem találjuk t. szerző urnál.

L. 36. Aus diesen Wurzeln, mellyeket a' 35. lap. első sorában, az érdeklött gyökerek hajtogatása előtt adott; — ununterbrochen! — de helyesen, ne henyéljen a' tanuló!

Itt látom a' Stamm- és Wurzelwörter közt nyelvünkbeli különbséget? — szán, kér 's a' t. nem gyökerek, hanem törzsökök, mert gyökerek csak ezek: le, te, ve, hi, vi.

L. 37. Valljon hányadik tanítvány fogja ezen szavakat: nach ihren verschiedenen Stammwörter regelmässig abgewandelt — oda érteni, hová t. szerző ur akarta, 's meg hányadik fog az aluszik, feküszik, nyugoszik 's a' t. rendhagyó igéknek az említett jegyzetet követő magyarázatán eligazulhatni?

L. 37—40. Adatnak az igehatározók minden kérdés nélkül ugyan, de tan egész grammaticájában legvilágosabban.

L. 40. Kötszócskák. — Ismét semmi kérdés.

L. 40. és 41. Közbenjárók. — Semmi kérdés.

E' három utolsó cikkelyről vagy igen hosszan, 's így grammaticájában szorosán követett principiuma ellen, vagy felette röviden, 's így hiányosan adta oktatásait t. szerző ur. — Ha azt hitte, hogy tanítványa ezeket szótárból fogja megtanulhatni, fenemlített principiuma ellen vétkezett, mert ezen esetben jóval kevesebb példa is elég lett volna; — ellenkezőkép pedig sok naponkint előfordulók hibáznak.

L. 41. Syntaxisát kezdi 's 50-ig folytatja. — Szabályai általjában helyesek, 's rövidségökhez képest elégé világosak; de — nyilván a' hely szüke miatt (?) — felette hiányosak. Példákkal, mellyek mindazonáltal lelkét teszik a' grammaticai oktatásnak, nagyon szüken bánt t. szerző ur, 's ez valóban épen nem teszi ajánlhatóvá munkáját.

Az egy határozatlan articulusról azt mondja, hogy „ez, ha csak a' beszéd értelme és határozottság a

(der unbestimmte Artikel zur Bestimmtheit der Rede? — logica! —) kitételét elkerülhetetlenül meg nem kívánják, mindenkor kihagyatik.

Véleményemet a magyar határozatlan artículusról már feljebb, a 7. Kérd. előterjesztése alkalmával, eléggé kijelentettem, — itt csak azt mondom, sokkal helyesebben cselekedett t. szerző ur, ha ezt egészen kihagyta volna, annyival is inkább, mivel ezen harmadfél sorra terjedő, példa nélkül álló, felette közönségesen s minden legcsekélyebb utmutatás nélkül adott szabályból, éppen annyit fog tanulni tanítványa, mint nélküle tudott volna. — Célirányosabban tett volna t. szerző ur, ha a határozott artículus használatáról szóló szabályokat terjesztette volna e helyt csuhadárjának szemé elébe, — mert ebben, tapasztalásból szólok, számtalanszor hibáznak nemcsak az idegenek — magunk is!

39. Kérd. A második eset nek, nek ragasztéki használatáról adott szabályok közt szerettem volna kitéve látni azt is, mikor kell szükségesképen kihagyni az említett ragasztékokat.

Ugyan ezen kérdés alatt felel szerző ur arra is, mint kell használni a től és ról utoljárókat. Azon feljül, hogy minden szabály nélkül, egy kis száraz példa után, itt is csak gyakorlásra utasítja tanítványát, szeretném tudni, minő logica szerint képezte t. szerző ur feleletének e részét? — Ugyan is grammaticájában e cím alatt: Redetheile általában szól minden ragasztékokról; s a szó Hauptwörter, előfordul ugyan 8-ik Kérdésében, de nem címképen, mint 14. lapon Beiwörter, 25. l. Zahlwörter s a t. — Szerintem nyelvünkben az utoljárók tulajdonképen nem is tartoznak a beszéd részei közé?

L. 43. A mássalállókrol, minden kérdés nélkül itt syntaxisi szabályiban, az u és ü végzetűeket kivéve, semmi újat sem mondott t. szerző ur; mert mit itt adott, azt tanítványa már a 14. lapon megtanulhatta.

L. 44. Steigerung. — Ezen tétel: az erény becsesb az aranynál, határozott németben is; azonban, hihetőképen betűszedői hibából, — a példa német adásában Tugend előtt a die kimaradt.

L. 45. E szabályt: auf die Frage; wie alt? hány esztendő s a t, ha nem rövidebben, legalább helyesebben, x gebildet ismétlése nélkül így lehetett volna adni: antwortet man mit einem, aus den Wörtern (miért nem; Hauptwörtern?) esztendő, év, hónap s a t. mit: as, os, es, üs, s, gebildeten Beiworte. — M . . .

grófnak recensense azt vete szemére, hogy nem tud németül? — én azt nem akarom mondani V. urról.

Ugyan ott. A' rendszámokról kár volt az első 's harmadik jegyzést tenni; ez t. szerző ur rövidségre 's szoros praecisiora czélzó principiuma ellen van, midőn azok már a' grammatica 16 lapján ugy is érintettek.

Ugyan ott. Fürwörter. — A' személyes névmások használatáról adott szabály után, im egyszerre kérdés adatik, 's pedig ez: Wie drücket der Ungar das französische vous und das deutsche Sie aus? —

Nem akarom kérdezni t. szerző urtól, mi okból áll Németek számára írt grammaticájában a' jelen kérdés első fele? — azt pedig tudom, hogy a' francia vous és német Sie között annyiból különbség van, mennyire tudni illik a' kérdésben forgó francia kifejezés nemcsak bizodalmas 's tiszteletbeli megszólítás, hanem közönségesen szolgálkhoz 's minden alrendü emberekhez is intéztetik, 's ekkor németben Ihr-rel adatik; — a' német Sie-vel ritkan szólítjuk meg cselédeinket vagy parasztjainkat? 's ennél fogva a' magyarban is, hol a' vous-nak mind két értelmében megfelelő kifejezésünk van, szorgosan meg kellett volna választani a' francia vous értelmét? — Azonban ezen különböztetés nélkül sincs logice adva a' felelet, mert benne vous nem fordul elé, még példában sem.

L. 46. A' birtokos névmások használatáról adott szabályból tamás vagyok, hacsak egy tanítványa is V. urnak képes leend megtanulni azoknak helyes használatát?

L. 46 — 48. A' határozott forma használatáról jó, de olly rövid, zavart 's homályos szabályokat adott, hogy nálók fogva nyelvünk e' nehéz tulajdonságával alig fog megismérkedhetni a' tanuló.

L. 48. Jó e ezen tétel: fogj be két lovadat, 's ha ungefähr annyit tesz e mint a' német: spanne zwei deiner Pferde ein? — azon felette kételkedem.

L. 50. Sind die Fürwörter: ne kem mir, ne ked dir u. s. w. — Valljon nem mondja e méltán chinai nyelvnek nyelvünket a' külföldi csuhadár, midőn V. ur grammaticájában illy furcsa metamorphosisokra bukkanik? — Ezeket a' Fürwörter-eket a' névmások között nem fogja találni, mert t. szerző ur őket nek és em, ed 's a' t. ragasztékokból formálván, azt mondja rólok a' 9-ik lapon, hogy „drücken die Verhältnisse der persönlichen Fürwörter aus. Ennél fogva, ha t. szerző consequens akart maradni, így kellett volna adnia jelen kitételeit:

Sind die, die Verhältnisse der persönlichen Fürwörter ausdrückenden Suffixe 's a' t.

Ugyan ott. „Lesz, lehet, nincs, sincs épen úgy használatnak, mint van.“

Ez utolsó — 's tán egyetlen fonák állítás syntaxisában. — Tudni kell, hogy t. szerző ur, minckutána szabályokat adott a' van és vannak kihagyásáról, 's a' német haben ige helyetti állásáról, minden kérdés vagy egyéb különözés nélkül, utána teszi említett szabálynak az idézett jegyzést. — Hányadik tanuló fogja kitalálni, hogy e' jegyzet csak a' c) alatti szabályhoz tartozik? — 's minő fertelmes bakot lő majd, midőn az a) alatti szabály szerint ezt: es wird leicht zu reden seyn így fogja fordítani: könnyű beszélni; 's a' b) alattié ezt: der Frühling wird schön így: a' tavasz szép; — mein Vater kann krank werden: az atyám beteg?

Ezzel berekesztvén grammaticáját, gyakorlásokat ad. — Választása (egy pár beszélgetést 's az adott arabs elbeszélést kivéve) régismért jó izlésének megfelel. — A' XII-ik 's XXIX-ik szám alatt lévő beszélgetésekből bizvást kihagyhatta volna a' boszorkányokról 's lelkek jelenéséről mondottakat; az illyes, fonóknak 's nem nevelt embereknek szájába illő tréfázat, nem olly mulattató, mint tán t. szerző ur hitte. — A' XIV-ikben Sattler-t magyarul szíjjártóval teszi ki; ez németben: Riemer?

Mint mondam, egyéb választása ellen kifogás alig lehet. — Azonban megérdemli V. hogy maga meghittségről, 's szerfeletti dicsvágyról vádoltassék annyiból, hogy gyakorlásinak legnagyobb részét tulajdon munkájából vette: mintegy érdemetlennek tartván egyéb — ő nála nem kevésbé jeles — írójinkat arra, hogy tőlök valamit költsönözzen, holott ezt annyival is inkább tennie kellett volna, hogy tanítványa velök 's különböző írásmódjokkal korábban ismerkedhessék.

Észrevételeimet meggyőződésemből 's nem kritikusi viszketegségből, vagy épen kritikusi gőzhirre való vágyomból — tettem. — Legfőbb indító okom azonban reá az volt, hogy a' magyarországbeli kritikai tribunálnak (mellynek alorczás vitézi közt V. ur becses helyt foglal) megmutassam, hogy tagjai, kik magokat a' hibázhatás 's botlás határin tul lenni, 's a' tudományok minden ágában competens censoroknak képzelik, 's e' botor ideájokban másokon minden kimélet

nélkül garázdálkodni nem átalnak, — szint olly könnyen irhatnak roszul, mint más gyarlók!

SZIRTY.

Népdalok.

**Ha én páva volnék,
Pávamódon járnék,
Duna vizét innam,
Dunát áltröpülném,
Fenyőágra szállnék,
Fenyőmagot enném,
Ottan megrázkódnám,
Tollamat elhagynám,
Leányok felszednék,
Menyetskék megkötnék,
Legények betsülnék,
Urfiak viselnék.**

2.

**Van kökényfa, van is rajta,
Van szeretóm, van is haszna,
Én szeretem, ő is szeret,
Ez ám a' gyönyörű élet!**

**Van kökényfa, de nints rajta,
Van szeretóm, mi a' haszna?
Én szeretem, ő nem szeret,
Jaj be unalmas egy élet!**

**Be szeretnék hajós lenni,
Hajós mellett legénykedni,
Vizen fel 's alá hajózni,
Szeretőmmel mulatozni.**

Közi LIGETFY ANDOR.

Régiség.

(Tek. Kubinyi Ágozton ur gyűjteményéből).

Nos Comes Georgius THVRZO de Bethlemffalva Regni Hungariae Palatinus et Iudex Cumanorum, nec non de Arua perpetuus eiusdemq. Comitatus supremus et perpetuus Comes Sacrae Caesareae Regiaeq. Mattis intimus Consiliarius ac per Hungariam Lotumtenens. Adgiuk értésére mindeneknek az kiknek illik ez lewilünk rendiben: Hogi my az Vitezleő Czepkovith Andrastt iambor zolghanknak megh foghadwan attunk neky egi lora walo fizetést horul hora leszen fizetése negi negi forintt, es tizeseghes asztala: kezdetik Eztendeie quinta die Mensis Octobris Anno Domini Millse:mo Sexcins:mo Duodecimo .l.

Comes Georgius Thurzo m. p.

(P. H.)

Czepkovith Andrásról bővebb felvilágosítást ad a' következő levél:

Générose nobis dilecte;

Értiük Uram mint procedaltanak veletek — — ; semmitt ne kessel edes Czepkovith Uram, de jűj visza, az vag menteben; engem kgd Kiszolas, es Bellus tajan talal, ne kessel uram sohol is, jűttes jűj hozzank edgigiüt az Gialoggal azth akarjuk; es azt is Paranczolljuk; ebben edgiebeth, semmikepen; ne is czelekedgiel; Serio volùmùs, et mandamus; Valete, nec secus feceritis. Datum 8 July Anno 1621.

Gen. Dom. Vrae

Dnus benevolentissimus

Comes Emericus Thurzo m. p.

Uram igen sies visza hozzank; az Gialogoth magadtul el ne haddgiad, mind el hozd Uram magaddal.

Generoso dno Andreae Czepkovith; Comitatus Arvensis Peditum; Capitaneo. etc. Aulaeq. nrae familiaris; ro nobis sincere dilecto.

Nro. 9.

Közli LIGETFY ANDOR.

